

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1880, ἦτοι εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη πρὸ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἓν μικρὸν Κράτος ἀνεγνωρίζετο· ἡ Δημοκρατία τῆς Ἑπτανήσου.

Δὲν δύναται ν' ἀναγνώσῃ τις τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς σχετιζομένης πρὸς τὸ γεγονός τοῦτο, χωρὶς νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην πολιτικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς μίαν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἡ Θεία Πρόνοια πάντοτε ἐπροστάτευσε κατὰ τῶν ἐρημώσεων καὶ ἐπιθέσεων τῶν βαρβάρων. Ἐπὶ τῆς Μεσογείου νέα ἐκυμάτιζε σημεῖα ἀνεγνωρισμένη καὶ σεβαστὴ ὑπὸ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία ἐκηρύχθη ὡς ἡ κυριαρχοῦσα, ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος ἀνεγνωρίσθη ὡς ἡ ἐπίσημος γλῶσσα. Ἐνεργὸς στρατιωτικὴ δύναμις συγχειμένη ἐξ Ἑλλήνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατηριθμοῦντο πολλοὶ Σουλιῶται, ἐγυμνάζετο τακτικῶς διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, ἡ δὲ δημοσία ἐκπαίδευσις ἤρχισε νὰ διαδίδεται ἐν πνεύματι ἀληθῶς ἐθνικῷ. Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα, οἱ κανονισμοί, τὰ στοιχειώδη διδακτικὰ βιβλία ἐδημοσιεύοντο ἑλληνιστί, ὁ δὲ πολιτικὸς βίος εὐρὺς ἠκολοῦτο εἰς τὴν ἐλληνικὴν νεολαίαν.

Τὸ μικρὸν αὐτὸ κράτος τὸ ἀνατεῖλαν εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη πρὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἡ πρώτη λαμπὰς τῆς ἐλευθερίας πρὸς ἣν ἀπεγνωσμένοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἠτένισαν· παρὰ τὴν γῆν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, αἵτινες ἔστενον ὑπὸ τὴν δουλείαν, μὴ μικρά, ποιητικωτάτη καὶ πλήρης πνεύματος ἐλευθερίας Δημοκρατία ἀνιδρύετο.

Ὁ πρόδρομος οὗτος τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, ἡ νέα Ἴονιος Δημοκρατία, περιελάμβανε τὰς ἑπτὰ νήσους, ἦτοι τὴν Κεφαλληνίαν, Κέρκυραν, Ζάκυνθον, Λευκάδα, Ἰθάκην, τὰ Κύθηρα καὶ τοὺς Παξούς.

Εἶναι γνωστὸν πῶς συνετελέσθη τὸ γεγονός τοῦτο. Ἀπὸ τοῦ 1386 ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία κατεῖχε τὰς Ἴονιους νήσους, αἵτινες ἀπὸ τριῶν αἰῶνων καὶ μέχρι τῆς πτώσεώς της, ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον μέρος τῶν

ἀνατολικῶν κτήσεις τῆς Δημοκρατίας ταύτης. Κατὰ τὸ 1794 οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὰς νήσους, ἀλλὰ μετὰ εἰκοσάμηνον κατοχὴν ἠναγκάσθησαν νὰ τὰς ἐγκαταλείψωσιν εἰς τοὺς ῥωσοτουρκικοὺς στρατοὺς. Διὰ τῆς συνθήκης, — ἣν ὀφείλομεν τῇ Ῥωσίᾳ, — τῆς συνομολογηθείσης ἐν Κ/πόλει τὴν 20ὴν Μαρτίου 1800, μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, ἡ Ἐπτανήσος ἀνηγορεύθη Δημοκρατία· καίτοι δ' ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, ὅπως προστατευθῆ κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν βαρβάρων, ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἄρθρου 5ου τῆς Συνθήκης ἐκείνης, τὰ φρούρια καὶ ἅπαντα τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τὰ ἐπὶ τῶν νήσων, παρεδόθησαν εἰς τὴν νέαν Δημοκρατίαν, ἥτις ὤφειλε νὰ προβλέψῃ διὰ τὴν υπεράσπισιν αὐτῶν, δι' οὗ τρόπον ἐθεώρει τελεσφορώτερον.

Ἡ Δημοκρατία ὅμως αὕτη γεννηθεῖσα ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἅπανα ἡ Εὐρώπη εὐρίσκετο εἰς ἀναστάτῳσιν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολυποικίλων ραδιουργιῶν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, αἵτινες διεσταυροῦντο ἐπὶ τῆς μικρᾶς τῆς γῆς, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ προκόψῃ ἐπὶ μακρόν. Ταραχαὶ ἐκραγεῖσαι μετ' οὐ πολὺ ἠνάγκασαν τὴν χώραν νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ῥωσίας, ἥτις λαβοῦσα οὕτω ἐνεργὸν μέρος πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς τάξεως, ἀνέλαβε καὶ τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Διὰ τῆς ἐν Τιλσίτ Συνθήκης τοῦ 1807 αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἠνώθησαν μετὰ τῆς Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας, ὃ δὲ Στρατηγὸς Berthier διωρίσθη Διοικητὴς αὐτῶν.

Τέλος διὰ τῆς γνωστῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1815 τὰ Ἐπτάνησα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν.

ὑπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς διέμειναν μέχρι τοῦ 1863, ἥτοι ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτῶ ἔτη. Ἡ Ἀγγλία ἐφήρμοσεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐπτανήσου εἰδὸς τι ἀριστοκρατικῆς Δημοκρατίας ἀντιπροσωπευτικῆς. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς Βουλὴν ἀπαρτιζομένην ἐκ τεσσαράκοντα μελῶν, ὧν ἑνδέκα ἐκλεγόμενα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἴκοσι ἑννέα ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς Γερουσίαν συγκειμένην ἐξ ἐνὸς Προέδρου, ἐκλεγομένου ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκ πέντε Γερουσιαστῶν ἐκλεγομένων ἐκ τῶν μελῶν τῆς Βουλῆς ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐπὶ πέντε ἔτη. Ἀγγλος τοποτηρητὴς διηύθυνε τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὸν τύπον, ἡ δὲ Ἀγγλία εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ φρουρὰς ἐν τοῖς φρουρίοις καὶ νὰ διοικῆ τὸν στρατόν.

Συνεπεία τῶν συμβάντων ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1848 ἐξεργάγη ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐπανάστασις, ἥς σκοπὸς ἦτο ἡ προσάρτησις τῶν νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι γνωστὸν πῶς κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη καὶ πόσον ὑπέφερον τότε οἱ γενναῖοι Κεφαλλῆνες.

Ἐπὶ τέλους τὴν 1ην Ἀπριλίου 1863 ἡ Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ἐξέλεξε Βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ πρίγκιπος Διαδόχου τῆς Δανίας ὅστις ἔλαβε τὸν τίτλον «Γεώργιος ὁ Α' Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων» καὶ ὅστις προέθετο ὡς ὄρον τῆς ἀποδοχῆς του τὴν παραχώρησιν τῶν Ἰονίων νήσων τῇ Ἑλλάδι, συμμορφούμενος οὕτω πρὸς τοὺς πόθους οὓς ἐξέφρασε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς του ἡ Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις.

Ἡ Συνθήκη τῆς 1ης Ἰουνίου τοῦ 1863 μεταξὺ Δανίας καὶ τῶν τριῶν προστατῆδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, τὸ δὲ 3ον ἄρθρον αὐτῆς ἀνανέωσε τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν ὄρων τῶν τοῦ ἄρθρου 4ου τῆς Συνθήκης τοῦ 1832 ἥτοι: «Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ πρίγκιπος Γεωργίου τῆς Δανίας καὶ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλει ἀποτελέσει Μοναρχικὸν Κράτος, ἀνεξάρτητον, *συνταγματικόν.*»

Ἡ Ἀγγλία ἥτις κατεῖχε τὰς Ἰονίους Νήσους ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἀπὸ τοῦ 1815, παρεχώρησε ταύτας τῇ Ἑλλάδι διὰ τῆς Συνθήκης τῆς 4 Νοεμβρίου 1863, ὑποχωρήσασα πρὸ τῆς ὁμοφώνου εὐχῆς καὶ τῶν πόθων τῶν κατοίκων τῶν Νήσων. Κατὰ τηλεγραφικὴν τότε ἀνακοίνωσιν τοῦ λόρδου Russel τῆς 10 Ἰουνίου 1863 πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ ταῖς ξέναις Αὐλαῖς, ἡ Ἀγγλικὴ προστασία ἐπὶ τῶν νήσων ἐξωμοιοῦτο πρὸς παρακαταθήκην, ἐμπιστευθεῖσαν τῇ Ἀγγλίᾳ, ἥτις ἔσπευδε ν' ἀποδώσῃ ταύτην εἰς τὸν νόμιμον Διάδοχον τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Συνθήκη τῆς παραχωρήσεως ταύτης ὑπεγράφη παρὰ τῶν τριῶν προστατῆδων Δυνάμεων, συνυπέγραψαν δὲ ἡ Αὐστρία καὶ Πρωσία.

Οὕτω παρητήθη τῆς προστασίας ἡ Ἀγγλία, αἱ δὲ τέσσαρες μεγάλαι Δυνάμεις ἐδέχθησαν τὴν παραίτησιν ταύτην ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς διαρκοῦς τῆς Νήσων οὐδετερότητος, ὄρον τεθέντα τῇ ἐπιμόνῳ θελήσει τῆς Αὐστρίας.

Τοιαῦται ἐν συνόψει αἱ κυριώτεραι φάσεις, δι' ὧν διήλθεν ἡ Ἐπτανήσος. Ἐν συνόλῳ βλέπομεν ὅτι αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι δὲν ὑπέφερον τὰ μαρτύρια τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἢ ἐρήμωσις, ἢ καταστροφή, ἢ δουλεία, οἱ βιασμοὶ, αἱ διὰ χιλιῶν φοβερῶς ἀνάνδρων τρόπων δολοφονίαι καὶ σφαγαί, δὲν ἐγνώσθησαν ἐν Ἐπτανήσῳ. Ἡ Ἐπτανήσος κατεκτήθη διαδοχικῶς ὑπὸ εὐγενῶν φυλῶν. Ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς ὑπὸ τὸν Μεγαν Ἀλέξανδρον μέχρι τῶν σημερινῶν χρόνων δὲν ἐπίεσε τὰ στέρνα τῆς ὁ βάρβαρος πούς, δὲν ἐβεθιλωθήσαν αἱ ἐκκλησίαι τῆς, οὔτε τὸ αἷμα τῆς ἐχυσαν τόσον ἀπανθρώπως κτηνώδεις κατακτηταί. Ἐνεκα

τούτου δὲν ἀπαντῶμεν ἐν αὐτῇ τὰ δυσεξάλειπτα τῆς δουλείας ἔχνη, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ πολιτισμὸς τῆς διατηρεῖται ἀκμαιοτέρως καὶ ἐπεκτείνεται ἀπὸ τῶν πόλεων μέχρι τῶν ἐλαχίστων χωριδίων. Ὁ Ἐπτανήσιος γνωρίζει καλῶς τὰ πολιτικά του δικαιώματα καὶ ἀλλοίμονον ἂν ζητήσῃ τις νὰ τὰ καταπατήσῃ.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας γραμμάς, αἴτινες καίτοι γνωστὰ οὐδόλως βλάπτει νὰ ἐπαναλαμβάνωνται, εἴπωμεν ὀλίγα περὶ Κεφαλληνίας ἰδιαιτέρως.

Εἰς τῶν νομῶν τῆς Ἑλλάδος, περὶ τοῦ ὁποίου λίαν ἀμυδρὰν ἔχει ἰδέαν τὸ πολὺ ἑλληνικὸν κοινὸν εἶναι ἀναμφηρίστως ὁ τῆς Κεφαλληνίας. Εἴτε διότι ἡ ξένη Κυριαρχία ἐπέμεινε πλείοτερον ἐπὶ τῆς Ἐπτανήσου καὶ συνεπῶς καὶ ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας, ἀποκλείσασα οὕτω τὴν ἑλληνικὴν ἐπὶ τῶν νήσων πρωτοβουλίαν, εἴτε διότι δὲν ἠννοήθη διὰ τῶν συχῶν ἐπισκέψεων οὔτε τῶν ἡμετέρων Βασιλέων, οὔτε ἑτεροχθόνων ἐστεμμένων κεφαλῶν καὶ ἐπισημοτήτων, τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, λίαν περιορισμένης ἔχομεν γνώσεις περὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς νήσου, ἥτις μένει ὡσεὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοῦ πέπλου, ὃν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαπεράσωσιν ἔτι πλείστοι ἑλληνικοὶ ὀφθαλμοί. Ὁ πέπλος οὗτος δὲν πρόκειται διὰ τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν ν' ἀρθῇ, ἀφοῦ δὲν τὸν ἐξηφάνισαν τόσα συγγράματα εἰδικῶς περὶ Κεφαλληνίας πραγματευθέντα ἑλλήνων καὶ ἀλλοδαπῶν, — ἐξ ὧν δέον νὰ μνημονεύσωμεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τὰ τελειότερα, ἦτοι τὸ τοῦ Δόκτωρος Ἰωσήφ Partsch, ἰδίως ὅμως τὸ τοῦ ἡμετέρου κ. Ἄντ. Μηλιαράκη λεπτομερῶς περιγραφὸν τὴν γεωγραφίαν καὶ πιστῶς τὰ τῆς νήσου ταύτης ἀπεικονίζον. — Ὅλίγα ὅμως γραμμαὶ δι' ἓνα νομὸν ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων τῆς πατρίδος μας, ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ριπτόμενοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, ἴσως κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον παρὰ τισι εἴτε ν' ἀναγνώσουν περὶ Κεφαλληνίας, εἴτε νὰ ἐπισκεφθῶσιν αὐτήν, ἀφοῦ μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἴσως χάριν τῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας, ἤρχισε κάπως ὁ Ἕλληνας ν' ἀποτινάσσει τοῦ παλαιοῦ Ῥωμηοῦ τὰς καθιστικὰς ἐξεις καὶ νὰ αἰσθάνηται τὴν ἀνάγκην νὰ γνωρίσῃ καὶ ἄλλους τόπους καὶ νέους ν' ἀντικρύσῃ ὀρίζοντας.

Ἡ Κεφαλληνία, ἡ μεγαλειτέρα τῶν Ἰονίων κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ κατὰ τὸν πληθυσμὸν (ὑπερβαίνοντα τὰς 70 χιλ. κατοίκων) ἐρχομένη εὐθὺς μετὰ τὴν Κέρκυραν, σημαντικωτέρα δὲ ἱστορικῶς, διαφέρει τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ ὑπὸ φυσικὴν καὶ ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν, ἡ δὲ διαφορά αὕτη δὲν περιορίζεται μόνον ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους νομοὺς τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῆς νομοὺς τῆς

Ἐπτανήσου. Ἡ φύσις τῇ ἐδῶρθησεν ἰδιαίτερα θέλγητρα καὶ ἴσως καὶ οἱ κάτοικοί τῆς ἐκ ταύτης ἀνέπτυξαν καὶ τὸν ὄλως ἰδιόρρυθμον χαρακτήρα τῶν.

Ἡ περικαλλῆς φύσις τῆς Κερκύρας, αἱ γλυκεῖαι καὶ ὀμαλαὶ γραμμαὶ τῆς Ζακύνθου, αἱ ὠραῖαι κοιλάδες ὁμοίαι πρὸς ἀπεράντους κήπους, ἀπετυπώθησαν ὑπὸ τοῦ χρωστήρος πλείστων ζωγράφων ἐν λαμπροῖς πλαισίοις· οὐδεὶς ὅμως ἠδυνήθη ν' ἀντιγράψῃ τὴν ἀγρίαν φύσιν τῶν κεφαλληνιακῶν τοποθεσιῶν, ἂν καὶ ἅπαντες ἀπεθαύμασαν καὶ ἀποθαυμάζουσι ταύτας, ὡς ὀλίγιστοι εἶναι οἱ περιφημοὶ χρωστήρες οἱ δυνηθέντες ν' ἀπεικονίσωσι τὴν ἀγρίαν φύσιν, τὰς ἀποτόμους καὶ ποικίλας γραμμάς καὶ τὰς πολυχρόμους φάσεις τῶν σκωτικῶν τοπίων. Ἡ δὲ ἡμετέρα Κεφαλληνία, δύναται τις νὰ εἴπῃ, εἶναι ἡ Σκωτία τῆς Ἑλλάδος· κ' ἐκεῖ ὡς ἐδῶ πρωτοτυπία φύσεως καὶ πρωτοτυπία ἀνθρωπίνων χαρακτήρων. Ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὴν φύσιν, αὕτη δὲ πλάττει τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ περιερχόμενος δι' ἀτμοπλοίου τὴν Κεφαλληνίαν θ' ἀντικρύσῃ ποῦ μὲν τὰς πλέον ἀποτόμους καὶ βραχῶδεις παραλίας τῆς Ἑλλάδος, ἀγρίως κατατετημημένας, ἐμποιοῦσας φόβον ἐκ τοῦ ὕψους των, ποῦ δὲ ἀπαράμιλλον γλυκύτητα φύσεως· ὁ δὲ περιδιαβάζων αὐτὴν ἐσωτερικῶς, θὰ εὐρεθῇ ἐντὸς τῆς ὀρεινοτέρας πασῶν τῶν Ἰονίων. Αἱ δευράδες τῆς Ἐρίσσου, τῆς Ὠμορφίας, τῆς Εὐγερῶ, αἱ ὀρεινὰ καὶ πολυκόρυφοι δευράδες τῆς Δάφνης καὶ Βαξιάς καὶ πρὸς ἐπίστεψιν πάντων τὸ Μεγάλο-Βουνό, ὁ ὑπερήφανος καὶ ἐλατοφόρος Αἶνος, νέας ἐκπλήξεις θὰ προκαλέσωσι καὶ νέοι ὀρίζοντες κάλλους θὰ διανοιγῶσι πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ θεατοῦ.

Ἐντελῶς διάφορος εἶναι ἡ φύσις τῆς ὀμαλῆς καὶ γλυκεῖας Κερκύρας, τῆς εὐανθοῦς Ζακύνθου.

Ἡ ὀρεινὴ ὅμως αὕτη φύσις τῆς νήσου ἀποτελεῖ ἀκριβῶς καὶ τὴν ἔκτακτον καλλονὴν τῆς· οὐδέποτε θ' ἀπαυδήσῃ ὁ ὀφθαλμὸς ἐκ τῆς μονοτονίας ἐκτεταμένων πεδίων, οὔτε μεγάλας κοιλάδας καὶ ἐκτενεῖς περιοχὰς θὰ διέλθῃ τις μὲ ἀδιάφορον βλέμμα, διότι δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ οὐτ' ἐκτενῆ πεδία οὔτε μεγάλα ὀμαλαὶ ἐκτάσεις. Εἰς ἕκαστον βῆμα καὶ παραλλαγὴ φύσεως, ποῦ μὲν νέα θὰ προκύψῃ κορυφὴ, νέαι γραμμαὶ, νέαι εἰκόνες, τεμάχιον κυανῆς θαλάσσης μακρόθεν, ποῦ δὲ μεγάλαι κλιτύες, ἀπότομοι χαράδραι, πρόβουνοι ἀπολήγοντες εἰς κοιλάδας γραφικωτάτας, εἰς μικρὰ πεδία κατάφυτα, εἰς λοφίσκους καλλιτεργημένους ἀπὸ κορυφῆς μέχρι βάσεως· κατ' ἀποστάσεις δὲ καὶ εἰς ἀληθῶς καλλιτεχνικωτάτας τοποθεσίας ἐν τῷ μέσῳ κυματοειδῶν καταφύτων λοφίσκων, εἰσὶ διεσπαρμένα χωρίδια τῶν ὁποίων αἱ μικραὶ καὶ κανονικαὶ οἰκίαι ὁμοιάζουσι τὰ ἐλβετικά ἐκεῖνα ἀθύρματα, τὰ ὅποια ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν ἀπλότητι ἐνθυμίζουσι τὴν ποιητικὴν φύσιν τῆς πατρίδος των.

Τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν χωρίων καὶ τοποθεσιῶν εἶναι ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένα· αἱ τε καὶ δημόσιαι δημοτικαὶ ὁδοὶ τῆς Κεφαλληνίας διατηροῦνται ἐν ὄλη τῇ ἀκμῇ των, παραδόξως καὶ μετὰ τὴν Ἐνωσιν, δυνάμεναι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς πρωτίστας τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Μέχρι τῆς δυσπρόσιτου σχεδὸν κορυφῆς τοῦ Αἴνου τῆς καλουμένης Μέγας-Σωρὸς καὶ ὑψύσεως τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάστημά της χίλια ἐξακόσια μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἀνέρχονται δι' ἀμάξης, — μὲ λανδῶ, ἂν ἀγαπᾶτε. Ἄπασαν τὴν Νῆσον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον δύνασθε νὰ περιέλθητε ἐπίσης δι' ἀμάξης, ἐπὶ ὁδῶν ἄνευ χασμάτων, ἄνευ λίθων, ὡς ταρασσας, καὶ κυριολεκτικῶς εὐπροσωποτέρων ἀπασῶν τῶν ἀθηναϊκῶν ὁδῶν.

Τὰ χωρία τῆς Κεφαλληνίας, τὰ δαφιλῶς ἐσπαρμένα καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι παραρτήματα πόλεως μὴ προσομοιάζοντα μὲ τὰ χωρία τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Χωρία ἄνευ χωρικῶν, ὡς τοὺς ἐννοοῦμεν ἡμεῖς. Χωρία μὲ οἰκίας ὀλίγων μικροτέρας μὲν τῶν τῆς πόλεως ἀλλ' ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς διεσκευασμένας δι' ἄστυν καὶ οὐχὶ διὰ χωρικόν. Κλῖναι, τράπεζαι, ἐρμάρια ἐκ καρυῆς μεγαλοπρεπέστατα, κάτοπτρα, ἔδραι καὶ ἅπαντα τὰ τῆς οἰκιακῆς χρήσεως εὐρίσκονται εἰς πολλὰς οἰκίας τῶν πλείστων χωρίων καὶ ἀπορεῖ ὁ ἐπισκέπτης πῶς εἰς τὰς ὑπώρειας τοῦ Αἴνου εὐρίσκει τόσην εὐμάρειαν. Τὸ πρᾶγμα ὁμοῦς εἶναι ἀπλούστατον. Οἱ κάτοικοι τῶν πλείστων χωρίων εἰσὶ ναυτικοί, ὡς οἱ πλείστοι Κεφαλλῆνες, ἐξ ἐκάστου δὲ ταξειδίου των ἐπιστρέφοντες, πλουτίζουν τὰς οἰκίας των καὶ δι' ἐνὸς νέου ἐπίπλου καὶ μὲ ὅ,τι δύνανται νὰ ἐξωραίσῃ τοὺς ποιητικὸς οἰκίσκους των. Οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων τῶν χωρίων εἰσὶ κτηματῖαι ἢ γεωργοί· δὲν ὁμοιάζουσιν ὁμοῦς τοὺς ἀμαθεῖς ἀγρότας τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ κοινωνικῆν ἔποψιν ἐννοοῦμεν, διότι ἂν καὶ ἡ παιδεία ἐν Κεφαλληνίᾳ δὲν προώδευσε πολὺ, ἐξ ἄλλου ὁμοῦς κατέχουσι γνώσεις ποικίλας, ὁμιλοῦσι περὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τοῦ κόσμου ὡς ἄνθρωποι πολλὰ ἰδόντες καὶ γνωρίσαντες, καὶ θὰ φανῆ λίαν παράδοξον εἰς τὸν περιηγούμενον, ν' ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματος ἀγρότου μὲ τὴν δίκελλαν εἰς τὰς χεῖρας, ἐκφερομένας γνώσεις περὶ τῆς Κυανῆς Βίβλου τῆς Ἀγγλίας καὶ γνώμας καὶ ἰδέας περὶ διοικήσεως καὶ δικαιοσύνης ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἔθνῶν. Ποσάκις ἀνεμνήσθημεν τοῦ πτωχοῦ καὶ ἀμαθεστάτου Μενιδιάτου τοῦ μίαν ὥραν ἀπέχοντος τῆς Πρωτεύουσας καὶ μὴ γνωρίζοντος ἀκόμη ν' ἀρθρώσῃ τὴν ἑλληνικὴν!

ὑπὸ ὕλικήν ἔποψιν ὁ χωρικὸς κόσμος τῆς Κεφαλληνίας δύνανται νὰ διατρεθῇ εἰς τρεῖς τάξεις. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει [τοὺς κτηματῖας, τοὺς κυρίους γαιῶν καὶ καλλιεργοῦντας αὐτὰς δι' ἴδιον λογαριασμόν· ἢ τάξις

αὕτη εἶναι ἡ ὀλιγαριθμοτέρα. Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τοὺς κυρίους κτημάτων κατὰ τὸ ἀγροληπτικὸν σύστημα. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς καλλιεργείας κυριαρχεῖ ἐν Κεφαλληνίᾳ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Ὡς γνωστόν, οἱ κύριοι τῆς γῆς ἐκχωροῦσι τὸ δικαίωμα τῆς καλλιεργείας εἰς ἀγρολήπτας ὑποχρεωμένους νὰ δίδωσι τὸ ἥμισυ τοῦ καρποῦ εἰς τοὺς κυρίους τῶν γαιῶν. Ἡ ἐκχώρησις αὕτη καθιστᾷ τὸν ἀγρολήπτην ἀναπόσπαστον παράρτημα τοῦ κτήματος, παρακολουθοῦν αὐτὸ εἰς πᾶσαν ἀλλαγὴν κυρίου, εἶναι δὲ διαδοχικὸν δικαίωμα. Οὕτω ἡ κεφαλληνικὴ κυριότης ὁμοιάζει κατὰ πολὺ τὴν ῥωμαϊκὴν ex jure Quiritium μὲ τὴν σπουδαίαν διαφορὰν, ὅτι ἐνταῦθα οἱ κύριοι δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ψιλὴν κυριότητα, ἀλλὰ λαμβάνουσι τὸ ἥμισυ τῶν καρπῶν τῆς ὄλης παραγωγῆς, δύνανται δὲ καὶ ν' ἀποβάλλωσι δικαστικῶς τοὺς ἀγρολήπτας καθ' ὀρισμένας περιπτώσεις.

Ἡ τρίτη τάξις περιλαμβάνει τοὺς ἀπλοῦς καλλιεργητὰς τοὺς ἔχοντας ὡς μόνον κτῆμα τοὺς βραχίονάς των. Ὅθεν ὁ λαὸς τῆς Κεφαλληνίας εἶναι λαὸς γεωργικὸς. Ἐκ τῶν ἄνω δύνανται νὰ ἐννοηθῇ εὐκόλως πῶς ἐν τοῖς χωρίοις ὑπάρχουσιν ἀφ' ἐνὸς κτηματῖαι πλουσιώτατοι καὶ πτωχότατοι ἐργάται ἀφ' ἑτέρου.

Ὁ χωρικὸς Κεφαλλῆν εἶναι οἰκονόμος, ἐργατικὸς, εἰς ἄκρον δ' ἀγαπᾷ τὴν γῆν ἐφ' ἧς ἐγεννήθη, τὸ χωρίον του ἂν δι' οἰκονομικοὺς λόγους ἠναγκάσθῃ νὰ γείνη ναύτης, τότε θέλετε τὸν ἴδει πολὺπειρον ταξειδιώτην, ὀλοκλήρους δεκαετίας περιερχόμενον τὴν γῆν καὶ πάλιν κατασταλάζοντα εἰς τὴν γενέθλιον ἂν ἡ τύχη δὲν τὸν ἐκπατρίσῃ, τότε δὲν θὰ ἐξέλθῃ τῆς περιοχῆς του. Ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς χωρίοις ἄνθρωποι λίαν εὐκατάστατοι οὐδέποτε ἐξελθόντες τοῦ χωρίου των καὶ οὔτε σκεπτόμενοι νὰ ἐξέλθωσιν, εὐτυχεῖς ὡς λέγουσι ν' ἀφήσωσι τὰ κῶλα καὶ ταφῶσιν ὑπὸ τὴν σκιάν μεγαλοπρεποῦς πρίνου καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ῥωμαντικοῦ ἐκκλησιδίου των. Ὁ Κεφαλλῆν μέσον ὄρον δὲν φυλάττει· ἢ θὰ ἐξέλθῃ τῆς χώρας του καὶ τότε θὰ περιέλθῃ τὴν ὑφήλιον, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς μόνον ἐφόδιον τὴν ἐπιχειρηματικὴν του κεφαλήν καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς ἑαυτὸν ἢ δὲν θὰ ἐξέλθῃ ποτέ. Ἐγνωρίσαμεν ἐν τῷ χωρίῳ Κοριάνᾳ τῆς Λειβαθοῦς ἐνενηκοντοῦτῃ λίαν εὐκατάστατον καὶ λίαν εὐφυᾶ γέροντα, ὅστις οὐδέποτε ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, ἂν καὶ ἔχη ἐν αὐταῖς συγγενεῖς διακεκριμένους· ὅταν τῷ ἐξέφρασα τὴν μεγάλην ἐκπλήξιν μου διὰ τὴν ἔλλειψιν του ταύτην, μοὶ ἀπήντησε διὰ τῆς ἐξῆς πρωτοτύπου ἀποστροφῆς. «Μπᾶ! παιδί μου, μὴ δὰ θαρεῖς πῶς ἂν δὲ γδῆ κἀναῖς τὴν Ἀθήνα δὲν λογίεται ἄθρωπος;» Τοιούτου δὲ εἵδους ἄθρωποι ὑπάρχουσι πλείστοι ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ πράγματι ὅταν γνωρισθῇ τις μετ' αὐτῶν, εὐκόλως θ' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἡ ἄγνοια τῶν κλασικῶν Ἀθηνῶν μας

οὐδόλως ἐμείωσε τὴν ἀνθρωπιά τους, πολὺ δὲ ἀνώτεροι εἶναι καθ' ὅλα πλείστων πρωτενουαϊάνων μας.

Ἡ στοργὴ τοῦ Κεφαλλήνου πρὸς τὸν τόπον του εἶνε παροιμιώδης· εἴτε εἰς ἑκατομμυριοῦρχον μεταβλήθῃ, εἴτε μείνῃ πτωχός, τῶνεῖρόν του εἶναι νὰ ἐπανεύρῃ μίαν ἡμέραν τερπνὸν ἄσυλον ἐν τῷ πατρῷ ἐδάφει, νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς νήσου του. Ἐν αὐτῇ τῇ Κεφαλληνίᾳ ἡ στοργὴ ἐκάστου πρὸς τὸν ἰδιαιτέρον τόπον τῆς γεννήσεώς του λαμβάνει μορφήν εἰδικωτέραν, μορφήν τοπικισμοῦ οὕτως εἰπεῖν ἦτις, εἰς τὸν μὴ γνωρίσαντα τὸν χαρακτήρα τοῦ Κεφαλλήνου, δύναται νὰ προξενήσῃ οὐκ ὀλίγην θυμηδίαν. Οὕτω ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Φραγκάτων λ. χ. καταγόμενος δὲν ἐννοεῖ κατ' οὐδένα λόγον καὶ εἰς οὐδεμίαν περίστασιν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ γείτονός του χωρικοῦ τῶν Βαλσαμάτων. Τὰ Φραγκάτα δι' αὐτὸν εἶνε παράδεισος, εἶνε ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἔνθα ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἀνώτερος τῶν ἄλλων. Ὁ ἐκ Βαλσαμάτων ἐξ ἄλλου ἀδιάκόπως εἰρωνεύεται καὶ περιφρονεῖ τὸν γείτονά του, ἡ δὲ διηνεκῆς αὐτῆ καὶ κυριαρχοῦσα ἰδέα εἶναι ἐρριζωμένη πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐν τῇ συνειδήσει τῶν κατοίκων ἐκάστου, διὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ χωρίον, ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ παραδείγματα, γνωστὰ ἐν Κεφαλληνίᾳ, ῥήξεων μεταξύ χωρίων καὶ ἀποκλεισμοὶ καὶ ἀλληλοκατανοβολισμοί, — διότι, λεχθήτω ἐν παρόδῳ, ἕκαστον χωρίον ἔχει καὶ τὸ κανόνι του, τὸ ὅποιον θάπτουσι ὑπὸ τὸ χῶμα, ἐκθάπτεται δὲ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ κανονίου καὶ κροτεῖ κατὰ τὰς περιστάσεις. Εἶναι δὲ ἀστειοτάτη ἅπανα αὐτῆ ἡ δικονομία, ὅποταν συμβῆ νὰ ἐκταφῇ τὸ κανόνι ἐν ἐπιστήμῳ ἔθνηκῃ ἑορτῇ, ἰδίως πῶς πληροῦται, πῶς τίθεται τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς βεβρεγμένης ἐπὶ τῆς ὀπῆς πυρίτιδος καὶ κατόπιν πῶς τρέπονται εἰς φυγὴν οἱ πυροβοληταί, μέχρις οὗ κροτήσῃ τὸ κανόνι, ὅτε αὐθις ἐπιστρέφουν, λίαν σοβαροί, καὶ ἐπαναρχίζουσι τὰ ἴδια καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπίσκεψιν τῶν Βασιλέων ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἅπαναι αἱ ἐπιτρόποι ἐπὶ τῶν κανονίων τῶν πλείστων χωρίων τῆς νήσου, ἐφ' ὅλης τῆς ἡμέρας ἔθετον πῦρ, ἐτρέποντο εἰς φυγὴν καὶ πάλιν ἐπανήρχοντο πρὸ τοῦ ἐσκωριασμένου βροντοφώνου των! — Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς περὶ τοπικισμοῦ ἰδέας τῶν νησιωτῶν μας. Μήπως δὲν τυγχάνει γνωστὴ ἡ μεταξὺ Ἀργοστολιωτῶν καὶ Ληξουριωτῶν ἀδιάκοπος ἀλληλοειρωνεία, ἣτις ἐκσπᾷ εἰς τὴν παραμικρὰν περίστασιν; Ὅτε ἐσχάτως οἱ Ληξουριῶται, κατὰ τὰς ἀπόκρως, ἠθέλησαν νὰ παραστήσωσιν ἐντὸς ἁρματός τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, μετὰ τοῦ σχετικοῦ ἐννοεῖται Κολόμβου τῆς, οἱ Ἀργοστολιῶται, εὐρόντες εὐκαιρίαν, ἀποκαλοῦν ἕκτοτε τοὺς Ληξουριώτας, μετὰ σκληροῦ σαρκαστικοῦ μειδιάματος, «Κολόμβους,» ὁ

δὲ Λασκαράτος μετὰ τῆς ἰδιορρυθμοῦ σατύρας του δὲν γράφει τὸν ἀμίμητον πλήρους δηκτικῆς εὐφυΐας στίχον του: ὅστις ἐπλασε ὁ Θεὸς τὴν Οἰκουμένην, τὸ Ληξοῦρι καὶ τόσους ἄλλους τόπους» καὶ τὸ πλήρες ὑποκριτικῆς σατύρας ποιημάτιον;

«Ὁμορφὴ χωροπούλα εἶν' τὸ Ληξοῦρι
 »Ποῦ βρέχει στὸ γαλὸ τὰ ποδαράκια της·
 »Μὲ τὰ βουνὰ τοῦ Ἀργοστολιοῦ στὴ μούρη,
 »Ὅπισθὲ τῆς ἔχει τὰ . . . . βουνάκια της·
 »Ἐκείνη πρωτοβλέπει ὅποιος περνᾷει,
 »Μὰ τὴ μαῦρην κάνεις δὲν τὴν ψηφαίει.

«Ποῦλὸ κατοικημένη ἀπὸ τ' Ἀργοστόλι
 »Εἶν' καὶ πλούσια περσσότερο ἀπὸ γῆ·
 »Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, τὸ γνωρίζουν ὅλοι,
 »Πῶς εἶν' ἀμελημένη καὶ φτωχὴ.
 »Κι' ἂ γυρέψῃ ποτὲ μιὰ καστανίδα,
 »Ποῖος τὸ πιστεύει; Τῆνε βρίζουν κηόλα.»

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν, ἣν ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια εὐηρεστήθη νὰ κάμῃ ἐν τῇ νήσῳ, πῶσα σκώμματα δὲν ἐρίφθησαν εἰς βάρος τῶν Ληξουριωτῶν ὡς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν, ἣτις ἄλλως τε ἐγένετο ἐνθουσιωδεδεσάτη, καὶ πόσῃν χάρᾳ ἐνδόμυχον θὰ ἠσθάνοντο οἱ Ἀργοστολιῶται ἂν ὁ Βασιλεὺς πᾶρῃρχετο χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ ὠραῖον Ληξοῦρι. Ἡ Α. Μ. ὅμως, λεχθήτω ἐν παρόδῳ, φρονίμως ποιούσα, ἐπεσκέφθη τὸ Ληξοῦρι, καὶ οὕτω τὰ πράγματα διήλθον ἐν ἡσυχίᾳ, ἄλλως οἱ Ληξουριῶται μετεβάλλοντο πάντες καὶ αὐθμερὸν εἰς ultra δημοκρατικούς.

Ἡ Κεφαλληνία ἔχει μίαν ἐπίσημον πρωτεύουσαν τὸ Ἀργοστόλιον, περιλαμβάνον ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας κατοίκων, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς κείμενον Ληξοῦριον δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δευτέρα οὕτως εἰπεῖν πρωτεύουσα, ἀριθμοῦσα ὑπὲρ τὰς 6 χιλ. κατοίκων. Ἐκατέρω τῶν πόλεων τούτων, καίτοι μόλις τρεῖς ναυτικὰ μίλια ἀπέχουσιν ἀλλήλων, διακρίνεται διὰ τὸν ἰδιορρυθμὸν τύπον τῶν κατοίκων τῆς. Ἡ διάφορος τοποθεσία τῶν δύο τούτων πόλεων ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῶν κατοίκων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ ἀποκτήσας καὶ ὀλιγίστην πείραν ἐκ τῆς διαμονῆς ἐν τῇ νήσῳ, δύναται εὐκόλως νὰ διακρίνῃ τὸν ἕνα τοῦ ἄλλου. Ἡ πόλις τοῦ Ἀργοστολίου κειμένη ὑπὸ τοὺς ὑψηλοὺς προβούρους τῆς Εὐγερῶ καὶ τῆς Ὁμορφίας, στερεῖται ἀναπεπταμένου ὀρίζοντος, οἱ κάτοικοι ἀντικρύζουσι τὰς ἐπιβαλλούσας κορυφὰς τῶν ὄρεων, οἱ δὲ πρόβουνοι οὗτοι, ὡσεὶ ἐπικαθήμενοι ἐπὶ τῶν στέρνων, μετέβαλλον καὶ τὸν χαρακτήρα των· ὁ Ἀργοστολιώτης εἶνε σιωπηλός, σκυθρωπός, μελαγχολικός, νομίζει τις ὅτι ἀγνοεῖ τί θὰ εἴπῃ,

γέλως· ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ἂν διαμείνητε ἐν Ἀργοστολίῳ δὲν θ' ἀντηχήση εἰς τὰ ὄτα σας ἤχος γέλωτος. Ἡ σοβαρὰ φύσις ἐπλασε λεληθότως σοβαροὺς τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς τὰ δύο ἢ τρία ὑπαίθρια καφρενεῖά των κατὰ τὰς γλυκείας ἐσπέρας τοῦ θέρους, συναζονται πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς πόλεως πρὸς ἀναψυχὴν ὁμοιάζοντες βωβὰ φαντάσματα· οὔτε ψιθυρος ἀκούεται ἐκ τῶν ἐκατὸν ἐκείνων στομάτων· ὁμοιάζουσιν ἀνθρώπους συνωμοτοῦντας· τοσοῦτον αἱ συνδιαλέξεις καὶ αἱ ψυχραὶ στάσεις των ἐνέχουσι τι τὸ μυστηριώδες.

Ἡ μελαγχολία αὕτη τῆς φύσεως ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς καὶ ἐπὶ τῶν κατοίκων, ἀποτέλεσμα δὲ τούτου πασιφανὲς εἶναι ὁ δυσανάλογος ἀριθμὸς τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ παραφρονούντων. Διότι τυγχάνει γνωστὸν στατιστικῶς, ὅτι ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀπαντᾶται ἀναλογικῶς ὁ πλεῖστος ἀριθμὸς τῶν παραφρόνων, οὓς ἀπαντᾶ τις εἰς πᾶν βῆμα ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν πόλεων ἢ χωρίων μονολογοῦντας, ῥητορευόντας ἢ χειρονομοῦντας ἀγρίως.

Δὲν ἔχει ὁμως οὕτω τὸ πρᾶγμα ἐν Ληξουρίῳ. Ἐκεῖ οἱ πρόβουνοι δὲν ἐπικάθηται τῆς μικρᾶς πόλεως, ἡ φύσις εἶναι ὁμαλωτάτη, εὐρύτητα τὴν περιβάλλει ὀρίζων καὶ οἱ κάτοικοι εἶναι ἐκτάτως ζωηροί, εὐερέθιστοι, ἀρειμάνιοι τὸ ἦθος, στωμύλοι, ἀρεσκόμενοι εἰς τὰς εὐφυολογίας, εἰς τὰς γάσσας. Ὁ Ληξουριώτης εἶναι ὁ Ταρταρὲν τῆς Κεφαλληνίας. Ἐκ τῶν δύο τούτων ὅλως ἀντιθέτων χαρακτήρων τῶν κατοίκων τῶν δύο γειτνιαζουσῶν πόλεων εὐκόλως συμπεραίνει τις καὶ τ' ἀποτελέσματα, ἂν μάλιστα λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἰδιορρυθμίαν ἀμφοτέρων. Οἱ Ἀργοστολιῶται ἀποκαλοῦσι περιφρονητικῶς τοὺς Ληξουριώτας «*κολόμβους*», οἱ δὲ Ληξουριῶται τοὺς Ἀργοστολιῶτας «*ἀραχνησμένους*», ἀμφοτέροι δ' ἀποκαλοῦσι τοὺς μὴ Κεφαλλῆνας «*σγοῦρδους*»· ἡ ἔτυμολογία τῆς τελευταίας ταύτης λέξεως διαφεύγει τὰς ἐρεῦνας μου.

Οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῶν δύο πρωτεύουσῶν πόλεων, ὡς ἀπαντες οἱ Κεφαλλῆνες, ἔχουσιν ἕκαστος τὴν πρωτοτυπίαν του, τὴν μικρὰν μανίαν του, τὸ ἰδιαίτερόν του *τίς*, ὡς θὰ ἔλεγον οἱ Γάλλοι, καὶ τὴν ἀδυναμίαν του ταύτην δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐγγίσητε διότι πιθανὸν πικρῶς νὰ μεταμεληθῆτε. Πρωτότυποι εἰς ὅλα, εἰς τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, εἰς τὴν συνδιάλεξιν, εἰς τὸ βᾶδισμα, εἰς τὰς ἰδέας· καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν κατοίκων, καὶ τὰ τῶν χωρίων διακρίνεται τὸ ἰδιορρυθμὸν. Ὑπάρχουσι χωρία ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὧν οἱ κάτοικοι πάντες φέρουσι τὸ αὐτὸ ἐπιθετόν· εἰς τὸ χωρίον Κομποθεκράτα λ. χ. πάντες φέρουσι τὸ ἐπώνυμον «*Κομποθέκρας Ι*», εἰς δὲ τὸ χωρίον Κονιδάρτα πάντες οἱ οἰκοῦντες ἐπωνομάζονται «*Κονιδάρης*», ἀντιθέτως δὲ εἰς τὰ χωρία Χιονᾶτα καὶ Μαυράτα

οὐδεὶς ὑπάρχει κάτοικος φέρων τὰ ὀνόματα Χιονᾶς ἢ Μαῦρος. Ἐξ ἄλλου ἐν τισὶ χωρίοις ὡς εἰς τὸ χωρίον Ἀλειματᾶ πάντες φέρουσι τὸ ἐπώνυμον . . . . *Κουρκουμέλης* ! οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου Γρατσαντιᾶτα πάντες τὸ ἐπώνυμον . . . . *Κοκκόλης* ! Ἄλλα χωρία φέρουσι παράδοξα ὀνόματα, λείψανα ἐποχῶν ξένων κατακτήσεων, ἠχοῦντα ἄλλοκότως εἰς ὄτα ἑλληνικά· ἕτερα φέρουσιν ὀνόματα ἑλληνικῆς μὲν καταγωγῆς οὐχ' ἦττον ὁμως περιέργου σχηματισμοῦ. Ἴδου καὶ τινα ἐξ αὐτῶν : *Κουρουπάτα*, *Κατσαράτα*, *Κουτροκόη*, *Ντομάτα*, *Κουλουμπαριτσᾶτα*, *Πολυκαλάτα*, *Προκοπάτα*, *Φαβατάτα*, *Ματσουκάτα*, *Κλείσματα*. Τῶν δύο τελευταίων ἢ ἐπωνυμῖα ἐλπίζω ὅτι ἐξήλειψε πᾶσαν ἀμφιβολίαν σας. Ὑπάρχουσιν ὁμως καὶ λίμναι μὴ καθυστεροῦσαι ὡς πρὸς τὴν ἐπωνυμίαν, ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Σάμης λίμνη ὀνομαζομένη *Ἄκωλη*, καὶ ἀκρωτήριον ὀνομαζόμενον *Ξί*, ὄρμος τοῦπίκλην *Πορτικὸς*, φρέαρ «*Φουσάτο*» καὶ ρευματιὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Χειμωνικό*». Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψωμεν ὅτι ἡ Κεφαλληνία παράγει μέλανα οἶνον, ἐξαιρέτου ποιότητος, ὑπὸ τὸ ὄνομα *σκυλοπιρίχτης*.

Τὸ Ἀργοστολίον ὡς πόλις διακρίνεται διὰ τὰς ὥραίας οἰκοδομὰς, τὰς εὐρείας καὶ καθαρωτάτας ὁδοὺς καὶ πλατείας τῆς, τὴν λαμπρὰν προκυμαίαν, ἔργον τοῦ ἀγγλοῦ τοποτηρητοῦ *Napier*, τὰς συσκίους δενδροστοιχίας καὶ τοὺς ῥωμαντικούς περιπάτους τῆς. Παρὰ τινὶ ἀκτῇ, οὐ μακρὰν τῆς πόλεως, ἀνεξήγητον φυσικὸν φαινόμενον, μὴ λυθὲν μέχρι σήμερον, κινεῖ τὴν περιέργειαν ἀπάντων. Ἡ θάλασσα εἰσρέει ἀενάως εἰς δύο καταβόθρας, χωρὶς οὔτε νὰ πληρῶνται αὐταὶ πώποτε, οὔτε νὰ φαίνεται ἄλλοθι σημεῖον τι ἐξ οὗ νὰ ἐκρέωσι τὰ θαλάσσια ταῦτα ὕδατα. Οἱ κάτοικοι εὐθὺς ἅμα ἀνεκάλυψαν τὸ φαινόμενον τοῦτο, κατεσκευάσαν δύο ὑδρομύλους, χρησιμοποίησαντες οὕτω τὴν ἐκ τῆς πτώσεως δύναμιν τοῦ ὕδατος. Ἴνα δὲ μὴ καθυστερῇ τοῦ Ἀργοστολίου τὸ Ληξουρίον καὶ κατὰ τοῦτο, ἕτερον ἐπίσης ἀνεξήγητον καὶ περιεργότατον φαινόμενον, μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον, ὑπάρχει οὐ μακρὰν τῆς πόλεως τοῦ Ληξουρίου εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Κατωῆς. Παμμέγιστος βράχος, μονόλιθος ὀλίγον ἐξέχων τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἀδιακόπως καὶ βραδέως κινεῖται πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, χωρὶς ἢ κίνησιν του αὕτη νὰ παύῃ ἐπὶ στιγμὴν, εἴτε ἡ θάλασσα ἠρεμεῖ εἴτε εἶναι τρικυμιώδης. Τὸ περίεργον τοῦτο φυσικὸν φαινόμενον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἐν τῶν θαυμασίων τῆς νήσου, οὐδεὶς ἠδυνήθη μέχρι σήμερον νὰ ἐξηγήσῃ. Πρὸ ἐτῶν ἀγγλοὶ πλοίαρχοι περιδέσαντες τὸν βράχον δι' ἄλύσεων, ἐδοκίμασαν νὰ σύρωσιν αὐτόν, ἀλλ' αἱ ἀλύσεις ἐθραύσθησαν, ὁ δὲ βράχος ἔμεινεν ἀδιάσειστος· ἐκ τῆς ἀφορμῆς αὐτῆς οἱ χωρικοὶ θεωροῦσιν ὅτι τοῦτο προήλθεν ἐκ θαύματος, διὰτι ἤθε-

λον νὰ καταστρέψωσι φυσικόν. φαινόμενον τεθὲν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ θείου. Τὸν βράχον τοῦτον τὸν κινούμενον καλοῦσιν ἐν Κεφαλληνίᾳ *Πέτρα ποῦ Κουριέται*. Πρὸς ἀντίληψιν δὲ τῆς κινήσεως τοῦ βράχου ἔθετον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀκτῆς μάχαιραν, ἥτις ἐνῶ ἐτίθετο εὐχερῶς ἐντὸς τοῦ χάσματος, κατόπιν μετ' ὀλίγα δευτερόλεπτα ὁ βράχος κλίνων περιέσφιγγεν αὐτὴν εἰς τρόπον ὥστε ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποσύρη τις ταύτην. Μετὰ τὸν σεισμόν ὅμως τοῦ 1867 ἡ δοκιμὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ γείνη, διότι ἡ ἀπόστασις τοῦ βράχου ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἐγένετο μεγαλειτέρα, καίτοι ἡ μυστηριώδης αὕτη καὶ αἰωνία κίνησις ἐξακολουθεῖ ἀδιαλείπτως ἡ αὕτη.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἰδίως ἐν Ἀργοστολίῳ, εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνέρχεται τὸ ὀλικὸν ποσὸν τῶν περιουσιῶν τῶν κατοίκων, ἀναλογικῶς δὲ κατὰ πολὺ ὑπερτεροῦσι τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Σύρου ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Πλείστοι ἔχουσι περιουσίαν πλεόν τοῦ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου, ἀρκετοὶ εἶναι οἱ ἑκατομμυριῶχοι, τινὲς δὲ κέκτηνται περιουσίαν ἀνερχομένην εἰς ἑκατομμύρια. Τύπους περιέργους ζαπλοῦτων μόνον ἐν Ἀργοστολίῳ θ' ἀπαντήσητε ὅσον πλουσίων τόσον καὶ φιλαργύρων. Ἄλλ' οὐχὶ τὴν φυλαργυρίαν ἐκείνην τὴν γνωστὴν τῶν πλείστων πλουσίων, ἀλλ' εἶδος ταύτης ἰδιαίτερον, μέχρι κωμικότητος ἀπολήγον. Μόνον ὁ κάλαμος τοῦ Μολιέρου θὰ ἠδύνατο νὰ περιγράψῃ τὸν ἔξοχον τοῦτον τύπον τοῦ Harpagon-Ἀργοστολιώτου τοῦ ἐφευρίσκοντος μυρίας ὑπεκφυγὰς, χιλίας ἀστείωτάτας προφάσεις ὅπως ἀποφύγῃ ἀναγκαιοῦντα οἰκιακὰ ἔξοδα. Διηγούνται ὅτι εἰς τοῦ εἶδους τούτου γέρων φιλάργυρος, προσέφερε πάντοτε εἰς τὰ τέκνα του, πρὸ ἐκάστου γεύματος, ἀνὰ ἓν κοχλιάριον γλυκύσματος ὅπως μετριάσῃ τὴν πεῖνάν των! Ἄλλος πάλιν καταράκτην οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ὑποστῇ τὰ ἔξοδα ἰατρικῆς ἐγχειρίσεως, ἰσχυρίζομενος ὅτι κάποιος φίλος του ἰάθη δι' ἐνός. . . . λακτίσματος, ὅπερ κατὰ τύχην τῆ κατέφευγεν ὁ ὄνος του κατὰ πρόσωπον, ἀνέμενε δὲ ὑπομόνως τοιοῦτόν τι θαῦμα μέχρις οὗ ἀπεβίωσε, τυφλὸς ἐννοεῖται. Μὴ ὑποθέσετε δὲ ὅτι τ' ἀνωτέρω εἶναι ὑπερβολικά. Ἐν Κεφαλληνίᾳ ταῦτά εἰσι πασίγνωστα ἀναριθμητὰ δὲ τοιαύτης φύσεως γεγονότα ἠδυνάμην νὰ παραθέσω, ἂν μὴ ἐφοβούμην μὴ καταχρασθῶ τὴν εὐμενῆ ὑπομονὴν σας.

Ἄπ' ἐναντίας ὅμως ἐν ταῖς οἰκίαις ἐτέρων πλουσίων μὴ φιλαργύρων—ὡς ἐξαιρέσεις—διαλάμπει ἡ εὐγενὴς χρῆσις τοῦ πλούτου καὶ ἡ εὐεργετικῶς παραγωγικὴ αὐτοῦ δύναμις.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἐν Ἀργοστολίῳ, συνεπεὶα τῶν κυριαρχουσῶν οικονομικῶν ἀρχῶν τῶν κατοίκων, εἶναι δυσανάλογος τῆς εὐμαρείας των. Ἐν πόλει κατοικοῦμένη ὑπὸ πλείστων ἀνθρώπων δυναμένων μόνον διὰ τοῦ ἡμίσεος ἢ καὶ τοῦ τρίτου τῶν εἰσοδημάτων των νὰ ἔχωσι λαμπροῦς

οἴκους, θέατρα, ἀμάξας, ἵππους, ἔξοχὰς, λέσχας, ἀνθρωπινὰ τοῦλάχιστον καφφενεῖα, σήμερον συνωστίζονται πάντες ἐν πτωχοτάτῳ θεάτρῳ *Κέφαλος* τοῦνομα, ἀπολαμβάνουσι ἀμφιβόλου μουσικῆς καὶ ἀλληλοχασμῶνται, ἐξέρχονται περὶ τὰς ἐσπέρας καὶ *βολτετζάρου* ἐντὸς στενοτάτης τινὸς ὁδοῦ «*λιθόστρωτον*» καλουμένης, πίνουσι *γιάτσο*—οἱ πλέον σπάταλοι—τὸ ἔαρ, ὑπηρετοῦμενοι παρ' ἀνθρώπων οὐχὶ λίαν ἡμέρου ὄψεως, ἢ μασσοῦν μικρὰς *ἀγκιναρίτσας*. Συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα τῆς πόλεως μετὰ τῶν τεχνουργειῶν τῆς, ἐκτὸς σπανίων τινῶν ὑποφερτῶν ἐξαιρέσεων, εἶναι φυσικῶς ἀνάλογα τῶν ἀπαιτήσεων τῶν κατοίκων. Τοῦ κανόνος τῆς διαίτης ταύτης βεβαίως ὑπάρχουσι ἐξαιρέσεις, δυστυχῶς ὅμως τόσον ὀλίγαι, ὥστε ἀδυνατοῦσι νὰ δώσωσι ζωὴν εἰς τὴν μελαγχολικὴν πόλιν καὶ διδάξωσι τοὺς κατοίκους τὴν εὐζωίαν καὶ ἐπιδράσωσι ἐπ' αὐτῶν ἐκπολιτιστικῶς.

Ἐτέρα συνέπεια τῆς γλισχρότητος ταύτης τῶν πλουσίων εἶναι ἡ παντελὴς ἀπομόνωσις τῆς νήσου ἀπὸ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς. Τὴν περικαλλῆ, ὑπερήφανον καὶ γοητευτικὴν Κεφαλληνίαν ὀλίγιστοι ἐπισκέπτονται, διότι οὔτε φημιζεται, οὔτε δύναται νὰ εὕρῃ ὁ ξένος τὰς ἀναπαύσεις, τοῦ ἢ διέλθῃ εὐχαρίστους ἡμέρας ἐν αὐτῇ. Τὸν χρυσὸν τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν, τῶν καραβανίων τοῦ Cook, τῶν Ἑλλήνων ὅσοι ταξιδεύουσι, ἐνθουλακόνει ἡ κομψὴ Κέρκυρα, διότι ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος θέλει τοῦλάχιστον ξενοδοχεῖα, ὁ δὲ κύριος Σωτῆρης—ὁ ξενοδόχος τοῦ Ἀργοστολίου—μὲ ὅλην τὴν καλὴν του θέλησιν, δὲν θὰ δυνήθῃ ν' ἀνακαλύψῃ τρόπον πρὸς ἐξοικονόμησίν των, καίτοι Ληξουριώτης τὴν πατρίδα, συνεπῶς «*Κολόμβος*» καὶ ἐκ τῶν φανατικωτέρων. Οὕτω ἡ πάγκαλος νῆσος μένει πάντοτε ἐν στασίμῳ καταστάσει μὴ ἐφελκύουσα τὴν προσοχὴν τῶν περιηγητῶν, ἡ δὲ θαλερὰ αὕτη θερινὴ διαμονὴ ἢ δι' ἐξαιρέτου φυσικοῦ κάλλους ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ προικισθεῖσα, ἀγνοεῖται ἔτι ὑπὸ τῶν πλείστων. Τί θὰ ἦτο ἡ πόλις τοῦ Ἀργοστολίου, ἂν ἠθελον ὀλίγον νὰ λαμπρύνωσι αὐτὴν οἱ κάτοικοι, καὶ πῶς θὰ ἦνθει, εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν, βεβαίως ὅμως ἄλλοιαν θὰ παρουσίαζεν ὄψιν καὶ λίαν διάφορον θὰ διήγον βίον οἱ *σπληνικοὶ* Ἀργοστολιῶται. Βεβαίως νῆσος τοιαῦτα προτερήματα κεκτημένη καὶ τοιαύτην φύσιν δὲν δύναται νὰ διατελῇ αἰωνίως ὑπὸ φυσικῆν κατάστασιν. Θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν τ' ἀπαράμιλλα αὐτῆς κάλλη θ' ἀναγνωρισθῶσι, καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν φυλαργύρων θ' ἀνοιξωσι τοὺς ὀφθαλμούς, ἀφοῦ πρῶτον ἀνοιξωσι τὰ βαλάντια, θὰ ἐπιδείξωσι εἰς τοὺς ξένους τὰ ἐκ τῆς θείας φύσεως τῆς πατρίδος των ἀπορρέοντα θέληγτρα, ξένος χρυσὸς θὰ εἰσρεύσῃ, νέον αἷμα εἰς τὰς φλέβας τῆς, διότι οὐδεὶς Ἑλληὴν ἠθελεν ὀκνήσει νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μεγαλοπρεπῶς ἐν μέσῳ τῆς βαθυ-

κυάνου θαλάσσης, ἀναδυομένην Κεφαλληνίαν. Δυστυχῶς, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἡ ἡμέρα αὕτη θὰ βραδύνη, ἂν κρίνη τις τοῦλάχιστον ἐκ τῆς ἀποτροπιάσεως τῶν ἤδη ἀρίστων πρὸς πᾶσαν καινοτομίαν.

Ὁ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ξένων συγχρωτισμὸς ἀφ' ἑτέρου θ' ἀποσθέσει μερικὰς προλήψεις, ἃς τρέφει ὁ κόσμος περὶ Κεφαλλήνων, προλήψεις αἵτινες κατήχησαν νὰ περιβληθοῦν δυστυχῶς ἔνδυμα δημοτικῶν ἀποφθεγμάτων. Ἡ φράσις: «Κεφαλλονίτης εἶσαι; ἄδικο ἔχεις!» τί ἄλλο σημαίνει, ἢ ὅτι ὁ Κεφαλλῆν εἶναι φίλικος, φιλόδικος, καυγαζτής; ἡ δὲ ἄλλη δημοτικὴ παράδοσις: «ὁ διάβολος εἶχε τρία παιδιὰ τὸ ἕνα κάθησε στὴ Κρήτη, τὸ δεύτερον στὴ Μάρη, τὸ τρίτον στὴ Κεφαλλονιά,» ἐπίσης φανερῶς καταδεικνύει τὴν κυριαρχοῦσαν ἰδέαν περὶ Κεφαλλήνων. Δὲν γνωρίζομεν ποῦ ἐκάθισαν τὰ δύο παιδιὰ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ βεβαίως τὸ τρίτον δὲν εὐρίσκεται στὴ Κεφαλλονιά, καὶ παρακαλοῦμεν τὸν ἀμφιβάλλοντα νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐξετάσῃ. Ἐκεῖ θὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν μεγάλθυμον Κεφαλλῆνα, —ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Ὀμηρος— τὸν ἐνθουσιῶντα εἰς πᾶν ὅ,τι εὐγενὲς καὶ γενναῖον, τὸν ἀφελῆ καὶ ἄνευ κομπορημοσύνης χαρακτῆρα του. Τὸ παιδί τοῦ διαβόλου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ζήσῃ μετὰ λαοῦ ἀείποτε εὐγενοῦς, διαφλεγόμενου ὑπὸ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ, λαοῦ χρηστοῦ καὶ αὐστηροτάτων ἠθῶν. Βεβαίως κρίνεται φίλικος ὁ Κεφαλλῆν, διότι ἄνευ περιστροφῶν θὰ εἶπῃ τὴν γνώμην του καὶ τὴν «σκάφη-σκάφη» δὲν γνωρίζει ψευδῆ φιλοφρονήματα καὶ ὑποκλίσεις, οὐδὲ προσβολὴν θὰ ὑποστῇ ἀτιμωρητῆ. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα τῆς φιλαργυρίας περιορίζεται μεταξὺ ἐνίων πλουσιῶν, ὁ λαὸς ἐξ ἐναντίας εὐγενέστατα τρέφει ἔνστικτα· ἀκούσατε τὴν δημῶδη μουσικὴν του, σπουδάσατε τὰ δημῶδη ἐξόχως ὠραῖα ποιήματά του, ἔλθετε ν' ἀπολαύσητε τὰς νυκτερινὰς πλήρης ποιήσεως σερενάδας του καὶ κρίνετε.

Καὶ ἐπειδὴ ἀνεφέραμεν περὶ τῆς δημῶδους κεφαλλοντικῆς ποιήσεως δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ παραθέσω ὧδε δείγματα τινὰ, ὅπως κρίνητε, ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τῆς αἰσθηματικότητος τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ ἀφ' ἑτέρου περὶ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ εὐτραπελίας, ἧτις ἐξεδηλώθη ἰδίως ἐν τοῖς ἀθανάτοις ἔργοις τοῦ Λασκαράτου. Τὰ κάτωθι δύο δημῶδη ποιήματα, ἅτινα κατὰ τύχην ἐξέλεξα, ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρώτην τάξιν:

«Τὸ νῆδ ποῦ συνεβάνομε τί ἔχομε νὰ τοῦ ποῦμε;
 »Ποῦτο ψηλὸς σὰν ἄγγελος, λυγρὸς σὰν κυπαρίσσι·
 »Ποῦχε τὸ Μάϊ τσῆ πλάταις του, τὴν ἄνοιξι στὰ στήθια,
 »Τ' ἄστρα καὶ τὸν αὐγερινὸ στὰ μάτια καὶ στὰ φρύδια·
 »Ποῦτον στοὺς κάμπους τὸ βιολί, στὴν ἐκκλησιὰ καντήλι,
 »Ἦταν καὶ εἰς τὸ σπήτι του καράβι ἀρματωμένο.

»Καὶ τὸ βιολί τσακίστηκε καὶ τὸ καντύλι ἐσθύστη
 »Καὶ τὸ καράβι τ' ὄμορφο κι' ἐκεῖνο ἀπρηκουμπίστη.»

Καὶ ἕτερον:

»Τώρα εἶναι Μάϊς κῆ ἄνοιξις, τώρα εἶν' τὸ καλοκαῖρι,
 »Τώρα κῆ ὁ ξένος βούλεται στὸ τόπο του νὰ πάη·
 »Νύχτα σελλώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλιγώνει,
 »Βάνει τὰ πέταλα χρυσᾶ καὶ τὰ καρφὰ ἀσημένια·
 »Καὶ τὰ σφυροδοκάλιγα κῆ αὐτὰ μαλαματένια.
 »Κ' ἡ κόρη ποῦ τὸν ἀγαπᾷ ὀρθὴ τὸν παραστέκει·
 »Πᾶρε καὶ μέ, λεβέντη μου, στὴ στράτα ποῦ πηγαίνεις.
 »Στὴ στράτα ποῦ πηγαίω ἐγώ, γυναῖκες δὲν κλουθοῦνε.
 »Εὐτοῦ ποῦ πᾶς λεβέντη μου, πολλὴ ἀκριβεῖα νὰ πέση!
 »Νὰ πάη τὸ στᾶρι στὰ ἑκατό, τὸ κριθὸς στὰ διακόσια,
 »Καὶ τὸ καῦμένο τὸ φιλι στὰ χίλια πεντακόσια!»

Ἐξ ἄλλου ὡς δεῖγμα τῆς εὐτραπελίας ἠδυνάμην νὰ παραθέσω πλεῖστα ὅσα ποιήματα, περιορίζομαι ὅμως εἰς τὸ ἐξῆς σύντομον ἐξάστιχον ὅπερ ἔδωκεν εἰς ἀπάντησιν εἰς τῶν ἠρώων μας, εἰς ἱερέα ὅστις τῷ ἐδίδασκε τό: «*Ἀγάπα τὸν πλησίον σου, ὡς ἐαυτόν.*»

«Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡσὰν τὸν ἐαυτό σου,
 »Μὰ πέ μου, Θεουλάκη μου, μὰ πέμου 'στὸ Θεό σου,
 »Μὰ ν' ἀγαπᾷ τὸν Νιόνιο μου, τὸν κύρ Σπυράκι.... πάει,
 »Ἄν πῆς γὰ τὴν γυναῖκα μου εἶναι δεξί μου πλάϊ·
 »Μ' αὐτὸ τὸ ἱναμόκορο τὸν Παῦλο τὸν Παντιέρα;
 »Κακὴ ψυχρὴ του μέρα!».

Οἱ Κεφαλλῆνες εἰσιν ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ τολμηρότεροι ἐπιχειρηματίαι, ἐνώπιον οὐδενὸς ὀπισθοδρομοῦν ἄπαξ συλλαβόντες ἰδέαν τινὰ ἐν τῷ νῷ. Ῥίπτονται εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς μετὰ πλήρους πεποιθήσεως εἰς ἑαυτοὺς καὶ μὲ πλήρη διάθεσιν ὅπως ἐργασθῶσιν. Οἱ Κεφαλλῆνες μετὰ τῶν Χίων ἀποτελοῦσι τὰ κυριώτερα ἑλληνικὰ στοιχεῖα τὰ τιμήσαντα, ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν, τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ. Αἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, μάλιστα ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἑλληνικαὶ κοινότητες, αἱ τοσοῦτον σεβασταί, συγκοινωνοὶ κατὰ τὰ ἐννέα δέκατα ἐκ Κεφαλλήνων καὶ Χίων διὰ τῆς ἀνεπιλήπτου ἀπὸ τόσων χρόνων καὶ τιμιωτάτης συναλλαγῆς των μετὰ τῶν ξένων, συγχρόνως δὲ διὰ τῆς ἐπιχειρηματικότητος καὶ εὐφυΐας των ὑπερύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ τὴν ἑλληνικὴν πίστιν.

Ὁ Κεφαλλῆν ἐνῷ ὁμοιάζει τοῦ Χίου κατὰ πολὺ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου, διαφέρει ὅμως τούτου κατὰ τὸν

τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ κατὰ τὸν ἐν γένει χαρακτήρα. Ἀμφότεροι ἐπιτυχάνουν τοῦ σκοποῦ των διὰ διαφόρων ὁδῶν, ὁ μὲν διὰ τῆς τόλμης καὶ ἐπιχειρηματικότητος, ὁ δὲ διὰ τῆς μελιχιοτήτος καὶ ἐφευρετικότητος, ἀμφότεροι ὅμως διὰ συντόνου ἐργασίας καὶ αὐστηρᾶς τιμιότητος.

Ἡ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μετάβασις τῶν Κεφαλλήνων πρὸς ἀπόκτησιν πλούτου ὁσημέραι μειοῦται, καίτοι αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μερικαὶ αὐταὶ μεταβάσεις μᾶλλον ὠφέλιμοι ἀποβαίνουνσι τῇ Ἑλλάδι, ἀφοῦ ὁ Κεφαλλῆν συγκομίζει τὰ πλοῦτη ἐν τῇ πατρίδι, ἐπαληθεύων οὕτω τ' ὄνειρόν του νὰ ζῆσιν καὶ ἀποθάνῃ εἰς τὴν γενέθλιον.

Ἦδη οἱ Κεφαλλῆνες ἤρχισαν ν' ἀναπτύσωσιν ἐσωτερικῶς τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν. Ἡ μελέτη τῆς καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου εἶναι λίαν διδακτικὴ καὶ πειστικὴ ἐν ταυτῷ. Ἡ Δήμητρα καὶ ὁ Διόνυσος ἐγκαθίδρυσαν ἐπὶ τῆς νήσου τὸν θρόνον των, καθημερινῶς δ' αὐξάνει ἡ παραγωγή διὰ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, ἐξ ἄλλου προοδεύει καταπληκτικῶς ἡ ἄλλοτε σχεδὸν ἄγνωστος βιομηχανία.

Ἡ οἰνοποιία κατέχει τὴν πρώτην βαθμίδα καὶ δὲν εἶναι βεβαίως ὑμῖν ἄγνωστα τὰ πλοῦσια καὶ ἐντελέστατα οἰνοποιητικὰ καταστήματα τοῦ κ. Τοῦλ ἐν Κεφαλληνίᾳ, τ' ἀνυψώσαντα τὴν φήμην τῆς κεφαλληνιακῆς ρομπόλας καὶ τοῦ μοσχάτου οἴνου, ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἀγοραῖς. Ὁ κ. Τοῦλ κατῴρθησε διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῶν γνώσεών του νὰ πλάσῃ τύπους οἴνων νέους, πολὺ ἐκτιμωμένους ἐν Εὐρώπῃ, ἔχει δὲ ἐναποθηκωμένον σήμερον οἶνον παλαιὸν καὶ νέον πολὺ ὑπερβαίνοντα τὴν ἀξίαν ἐνὸς ἑκατομμυρίου. Θαυμασία εἶναι ἡ ἐν ταῖς ἀπεράντοις ἀποθήκαις καὶ καταστήμασιν αὐτοῦ τάξις καὶ ἡ ὅλη λειτουργία τῆς λεπτῆς καὶ περιπλόκου ταύτης βιομηχανίας.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν Καταστημάτων Τοῦλ, ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα ἐπίσης ἀξία λόγου οἰνοποιητικὰ καταστήματα, καὶ οἰνοπνευματοποιεῖα, λειτουργοῦντα σήμερον καὶ παράγοντα ἐξαιρετὰ ροσόλια καὶ λοιπὰ οἰνοπνευματώδη ποτά, ὧν μεγάλη γίνεται ἐξαγωγή. Προσθετέον δὲ ὅτι ὑπάρχουσι πλεῖστοι ἰδιῶται οἰνοπαραγωγοὶ πωλοῦντες ἕκαστος ἰδίᾳ τοὺς οἴνους των, ὧν οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ λευκοὶ ὡς ἡ ρομπόλα, τὸ βοστιλλίδι, ὁ κοζανίτης καὶ τὸ ἀσπροῦδι. Ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Μηνιᾶς οἶνος φημιζέται ἰδιαιτέρως, ἐξ οὗ καὶ ἡ δημόδης : «κρασὶ Μηνισιάνικο, τυρὶ Πυργισιάνικο καὶ γυναῖκα ἀπ' τὸ Ἀησοῦρι.» Οἱ μέλανες οἶνοι εἶναι σπανιώτεροι, διακρίνονται δὲ μεταξύ αὐτῶν ἡ μαυροδάφνη, ὁ κορφιάτης καὶ ὁ σκυλοπρίχτης.

Δὲν θὰ ἐκτεθῶμεν βεβαίως πλεῖστον ἐνταῦθα εἰς τὰ τῆς παραγωγῆς, προσθέτομεν μόνον ὅτι ἐκτὸς τοῦ οἴνου ἡ Κεφαλληνία παράγει στα-

φίδα, ἔλαιον, σῖτον, κριθήν, ὄσπρια πολλὰ καὶ πάντων τῶν εἰδῶν ὀπώρας. Ἐπίσης ἀξία λόγου εἶναι τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας, οἶον πρόβατα, αἴγες κλπ.

Ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ καὶ συνεπῶς καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ, αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις εἰσι πλεῖστον καθιερωμέναι ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῆς Ἑλλάδος, καίτοι δὲ ὑπερμέτρως φιλελεύθεροι καὶ ἀνεξαρτήτων φρονημάτων οἱ κάτοικοι ἀναγνωρίζουσι τοὺς συμπολίτας ἐκείνους ὧν αἱ ὑπηρεσίαι ἢ αἱ οἰκογενειακαὶ παραδόσεις τυγχάνουσιν ὁμολογουμένως γνωσταί. Οὗτοι εἴτε πτωχοὶ εἴτε πλούσιοι κατέχουσιν ἀνεγνωρισμένην θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, πρὸς δὲ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν φέρονται μεθ' ἀδρότητος ἐνεχούσης δόσιν τινα σεβασμοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει, ἐννοεῖται, ἐν δεδομέναις περιστάσεσι καὶ εἰς ἐξαψιν πολιτικῶν παθῶν, ὡς ἐσχάτως συνέβη, οὐχὶ μόνον νὰ μὴ τοὺς λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται ὡς τοὺς ἀπλουστέρους τῶν θνητῶν.

Οἱ ἀρχοῦντες, ὡς καλοῦσιν οἱ Ἑπτανήσιοι τὸ σύνολον τῶν οἰκογενειῶν τῶν διακριθειῶν εἴτε ἐν ταῖς ἐπιστήμασι εἴτε ἐν τοῖς ὄπλοις, ἰδίως κατὰ τὴν ἐνετικὴν περίοδον, διατηροῦσιν ἔτι ξενικοὺς τίτλους καὶ ἰδίως τὸν τοῦ κόμητος, καίτοι, τοῦλάχιστον οἱ Κεφαλλῆνες, ὀρθῶς ποιοῦντες δὲν φέρουσιν αὐτούς.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο ὑπὸ ξένους ζυγούς, πλεῖστοι Ἑλληνες ἐγκατελίμπανον τὴν ἐρημουμένην πατρίδα καὶ μετέβαινον εἰς ξένας χώρας, ὅπου ἦνθει ἡ παιδεία καὶ παιδευόμενοι ἐκεῖ εἰς ἓνα μόνον ἀπέβλεπον σκοπὸν τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος. Ἐν τῇ ξένη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πλεῖστοι διεκρίθησαν καὶ πολλῶν τὴν ὑπέροχον ἀξίαν ἤμειψαν αἱ ξένοι κυβερνήσεις διὰ τίτλων καὶ παρασῆμων, διὰ θέσεων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑψίστων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀμασάντων Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς νέας αὐτῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως, τύπους ἀξιωματικῶν ἀνδρῶν παρήγαγε καὶ ἡ Κεφαλληνία, ἥτις ἐνεκα τοῦτου κατέχει σήμερον περίλαμπρον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πατρίδος ἡμῶν.

Τυχάνει δὲ γνωστὸν πῶς ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑνετίας ἀπένειμε τοὺς τίτλους εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ' αὐτῆς κυριευθειῶν χωρῶν καὶ πόσον εὐφῶς μετεχειρίζετο τὴν ἐλαστικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ νοῦς. Πολλὰ ἔδραι τῆς ἀκαδημίας τῆς Παδοῦσης καὶ ἄλλων δημοσίων καταστημάτων ἐνεπιστεύοντο εἰς ἐπτανησίους, τὸ δὲ δικανικὸν στάδιον ὡς καὶ αἱ στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρχαὶ ἦσαν προσεῖται αὐτοῖς.

Οἱ ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὄντως διέπρεψαν ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν ταῖς ἐπιστήμασι καὶ τῇ τέχνῃ τοῦ Ἄρεως, δικαίως δὲ αἱ ξένοι Κυβερνήσεις ἀντήμειβον αὐτούς.

Ἐκ τῶν Κεφαλλήνων, τῶν τότε διακριθέντων, ἀπὸ τοῦ 1700 δηλ., μέχρι τῆς Ἑνώσεως ἢ τιτλοφορηθέντων, οἱ πλεῖστοι καὶ ἄνευ τῶν τίτλων θὰ κατεῖχον καὶ σήμερον ὑψίστην θέσιν. Ὁ κόμης Μάρκος Καρβούρης, ὁ κόμης Ἄγγελος Δελλαδέτσιμας, ὁ Μαρῖνος Πινιατόρος, ὁ Γεώργιος Χωραφᾶς, οἱ κόμητες Νικόλαος Λοβέρδος καὶ Σπυρίδων Λούζης καὶ τόσοι ἄλλοι διεκρίθησαν ἐξόχως ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ἐν πολέμῳ.

Ἐνῷ ὅμως ἀφ' ἐνὸς οἱ ἄνδρες ἐκείνοι, ὑπήκοοι ξένοι τότε, εὐλόγως ἔφερον τοὺς τίτλους των, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι τοὺς ἀπέκτησαν καὶ ἀφοῦ ἡ μὲν πατρίς των εὐρίσκειτο ὑπὸ ξένην δυναστείαν, πατρίδα δ' ἐσύμφερε ν' ἀναγνωρίζωσιν ἐκείνην ἐν ἣ ἔζων καὶ ἐν ἣ βεβαίως ἀναγνωρίζοντο καὶ οἱ τίτλοι των, ἀφ' ἐτέρου οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, εὐτυχέστεροι διότι ἔχουσι πατρίδα ἐλευθέραν, δὲν δικαιούνται βεβαίως νὰ φέρωσι τίτλους ξενικούς πλέον, ἀφοῦ ἡ ἀναγεννηθεῖσα πατρίς των δὲν ἀναγνωρίζει καὶ δὲν δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ τίτλους δοθέντας εἰς ὁμοεθνεῖς ὑπ' ἀλλοδαπῶν δυναστῶν ἄλλοτε τῆς χώρας.

Εὐτυχῶς τοῦτο κατανοήσαντες οἱ Κεφαλλῆνες δὲν φέρουσι τοὺς τίτλους τούτους, καίτοι πολλοὶ ἐκ τῶν χειρωνακτικῶν τάξεων ἐνασμενίζονται νὰ θέτωσι πρὸ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀπογόνων τῶν κομητῶν τὸν ἀποσβεσθέντα τίτλον τοῦ *κόμης*, τοῦθ' ὅπερ κινεῖ τὸ μείδιμα τῶν τε παρισταμένων καὶ αὐτοῦ τοῦ τιτλοφορουμένου.

Ἀπὸ τῆς Ἑνετικῆς ἐποχῆς ἐπῆλθον φυσικῶς σκληραὶ μεταβολαὶ τῆς τύχης, σήμερον δὲ πλεῖστοι ἀπόγονοι τῶν ἄλλοτε ἐξευγενισθέντων, στεροῦνται καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Θὰ φανῆ δὲ λίαν παράδοξον εἰς τὸν κάτοικον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος τὸ ν' ἀκούσῃ, οὐχὶ σπανίως ἐν Ἑπτανήσῳ, ἰδίᾳ ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ζακύνθῳ, συμβολαιογράφον λ. χ. καλοῦντα ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ γραφείου του διαβάτην, οὐχὶ λίαν καθαρίου ἐξωτερικοῦ, διὰ τῆς ἐξῆς χαρακτηριστικῆς καὶ γνωστῆς φράσεως: *«ἄλλα νὰ ζῆς, σιὸρ κόμης, νὰ βάλῃς τὴν ὑπογραφή σου γιὰ μάρτυρας,»* εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ νὰ δίδῃ τῷ κόμητι χαλκᾶ τινα νομίσματα. Τὸ παράδειγμα τοῦτο δεικνύει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν μὴ ἐκρίζωθεισαν ἔτι παρὰ τοῖς κατοικοῖς συνήθειαν τῶν τίτλων, ἀφ' ἐτέρου ὅμως τὸν φυσικὸν αὐτῶν ἐξευτελισμὸν ἐν χώρᾳ, ὡς ἡ Ἑλλάς, ἐνθα οἱ μὲν νόμοι οὔτε ἀναγνωρίζουσιν οὔτε προστατεύουσι τοὺς τιτλοφόρους τούτους, ἡ δὲ κοινωνία οὐδεμίαν ἀπολύτως ἀπονέμει αὐτοῖς σημασίαν.

Οἱ Κεφαλλῆνες διακρίνονται διὰ τὴν ἄκραν αὐτῶν φιλοξενίαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῶν οἰκογενειακῶν ἠθῶν, ἰδίᾳ ὅμως διὰ τὴν ἀγνήν αὐτῶν φιλοπατριαν, ἥτις ἀπὸ τῆς πλέον ἀπομεμακρυσμένης ἀρχαιότητος μέχρι τῶν σήμερον χρόνων διέλαμψεν ἐν ἅπασι ταῖς ὑπὲρ-ἐλευ-

θερίας ἀγῶσι τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς πάντοτε μετέσχον ἐκ τῶν πρώτων. Εἶναι ἐξόχως διδακτικὴ, εἰς τὸν θέλοντα νὰ σπουδάσῃ, ἡ μεγάλθυμος αὐτῶν στάσις καὶ κατὰ τῆς ἀγγλικῆς αὐτῆς ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίας, ὧν ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος αὐταπαρνήσιν τῶν Κεφαλλήνων.

Ν. Γ. Μαντζαβίνος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

Ὁ ἄνθρωπος ἔκπαλαι ἐθεώρησε τὴν Γεωγραφίαν στενωῶς συνδεδεμένην μετὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, αἱ δὲ περὶ αὐτῆς θεωρίαι εἶναι τόσῳ παλαιαί, ὅσῳ καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἀνάγκη τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τῆς γῆς ἔθεσε τοὺς πρώτους κατοίκους εἰς κίνησιν πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς διατροφῆς των, ἡ δὲ μήτηρ γῆ ἐχρησίμευσε αὐτοῖς ἢ πρόχειρος πηγὴ ἐξ ἧς ἠδύνατο νὰ διατρέφονται καλλιεργοῦντες καὶ κοπιῶντες. Οἱ ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου Παμῖρ οἰκήσαντες πρώτοι λαοὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐργάσθησαν, ἕως οὗ καταλάβωσι τὰς περὶ αὐτοὺς χώρας καὶ μεταβάλωσιν ἔπειτα εἰς εὐφορωτάτους ἀγρούς καὶ πόλεις μεγαλοπρεπεῖς, ὧν τὰ ἐρείπια ἀπεθαύμαζεν εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁ δορικτῆτωρ Μακεδῶν. Τῶν δὲ ἡμετέρων προγόνων πρῶτα ἔργα ἀναφαίνονται τὰ Ἄργη, οἷον τὸ Πελασγικόν, τὸ Ὀρεστικόν, τὸ Ἀμφιλόχιον κτλ. δέκα καὶ τρεῖς πάντα κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον. Οἱ λαοὶ κατὰ φυσικὸν νόμον πληθυνόμενοι ἀνεζήτησαν καὶ ἄλλα Ἄργη, ἦτοι χώρας καλλιεργησίμους καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῆς κατοχῆς περισσοτέρων χωρῶν καὶ αἱ βραδύτερον ἐπελθοῦσαι περὶ ὀρίων συγκρούσεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι μετὰ αὐτῶν καὶ αἱ διαιρέσεις εἰς ομάδας ἀλληλομαχοῦσας. Φοίνικες δὲ, Ἑβραῖοι, Αἰγύπτιοι καὶ Ἕλληνες, οἱ μὲν διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, οἱ δὲ διὰ τῶν ἀποικιῶν καὶ περιηγήσεων συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν αὐξάνσιν τῶν περὶ ξένων χωρῶν γνώσεων, ὧν τὸ σύνολον εἰς σύστημα ἀναχθὲν ἐκλήθη πρῶτον γεωγραφία. Αἰῶνες δὲ ὀλόκληροι παρήλθον, καθ' οὓς οἱ λαοὶ κατελάμβανον χώρας αἱ μὲν ἀδεσπότους, οἱ δὲ καὶ βίᾳ παρ' ἄλλων ἀσθενεστέρων κατεχομένας, ἕως οὗ ἐπῆλθε προσωρινὴ τις περὶ ὀρίων ἰσορροπία. Καὶ ταῦτα πάντα ἐτελοῦντο ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν περὶ ξένων χωρῶν γνώσεων, ἦτοι τῆς γεωγραφίας. Ἄλλ' ἡ τάσις αὕτη τοῦ πλείω ἔχειν ἀναπτυσσομένη σὺν τῷ χρόνῳ μεγαλειτέρα, δὲν παρεκώλυσε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ ἀρθῇ

και εις θεωρίας υψηλοτέρας, ὧν μία τῶν πρώτων ἐπιφαίνεται καὶ ἡ περὶ τοῦ σχήματος τῆς γῆς. Ὅθεν τὸ ἐρώτημα, ὅποιον τὸ σχῆμα τῆς γῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀνακινήθην ἐξακολουθεῖ μέχρις ἡμῶν διερευνόμενον, ἀλλὰ μὴπω ἀκριβῶς ὄρισθῆν, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομείοις.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐρευνηταὶ πρῶτον ὁμοίωμα τῆς γῆς εὗρον ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἐν ᾧ ὁ Ἥφαιστος

Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν.

παραστήσας αὐτὴν εἰς σχῆμα στρογγύλον, ὡς δίσκον, ἄνευ πρισματικῶν κυρτωμάτων, διότι οἱ τότε λαοὶ ὑπελάμβανον τὸ κυκλικὸν μέρος τῆς γῆς, τὸν ὀρίζοντα ὡς τὸ ὄλον αὐτῆς, ἢ καὶ τὸ ὄλον παρεδέχοντο ὁμόσχημον τῷ ὀρωμένῳ κύκλῳ. Παρίστατο λοιπὸν ἡ γῆ, κατὰ τὰς τότε ἀντιλήψεις, ὡς δίσκος περιβρεχόμενος πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ μεγίστου ποταμοῦ, τοῦ Ὠκεανοῦ¹. Ὁ δὲ οὐρανὸς ὡς θόλος μετάλλινος στήριζόμενος ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν υψηλοτέρων ὀρέων, ἢ κορυφῆ δὲ τοῦ Ὀλύμπου ἦν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐφ' οὗ τὸ θεῶν ἔδος καθ' Ὀμηρον, οὕτως ὥστε, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιθέσωμεν τὸ Πήλιον ἐπὶ τῆς Ὀσσης, θὰ ἐπεσκεπτόμεθα ἐλευθέρως τὸ θεῶν ἔδος. Ἀλλὰ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὁ ὀρίζων τῆς διανοίας ἠδύνετο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἢ γῆ ἐλάμβανε μεγαλειτέρας διαστάσεις καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ὀρίων αὐτῆς ἔπεσεν ὁ ἀρχαῖος κόσμος τῶν θεῶν. Ὁ Ἀναξαγόρας, ἐκατόγχιερ ἐπικίνδυνος, τὸν 5ον αἰῶνα π. Χ. κατέρριψε τὸ πύρινον ἄρμα τοῦ θεοῦ Φοῖβου καὶ τὴν θεότητά του, διδάξας ὅτι τὸ φαινόμενον εἶναι λίθινον μετέωρον, μύδρος διάπυρος, σταθερῶς προσηλωμένος ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ². Περὶ δὲ τοῦ σχήματος τῆς γῆς καὶ οὗτος δὲν εἶχε διάφορον γνώμην τῶν πρὸ αὐτοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο πολλάκις θέμα ζωνῶν συζητήσεων μεταξὺ Περικλέους, Εὐριπίδου, Θουκυδίδου καὶ ἄλλων. Ὁ δὲ πολλὰ περιηγηθεὶς Ἡρόδοτος διατυπῶν τὰς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐπικρατούσας ἰδέας καὶ δὴ τὰς τῶν Αἰγυπτίων θεωρεῖ μὲν τὸν Ὠκεανὸν περιρρέοντα τὴν γῆν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, τῇ Μελοπομένῃ, οἰκτεῖρει τοὺς ὑπολαμβάνοντας τόντε ὠκεανὸν ρέοντα περὶ τὴν γῆν καὶ τὴν γῆν αὐτὴν κυκλοτερῆ ὡς ἀπὸ τόρνου³. Τὸν δὲ ἥλιον δὲν παρεδέχεται ὡς θεὸν διαθέοντα τὸν οὐρανὸν ἐπὶ πυρίνου ἄρματος, ὡς οἱ πρὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, οὔτε ὡς λίθινον μετέωρον, καθ' ἃ ἐδίδασκεν ὁ Ἀναξαγόρας, ἀλλ' ὡς ἐκτροχιασθέντα τετράκις μέχρι τῆς

¹ Ἰλ. 483.

² Ἡρόδ. IV, 8.

³ Πλάτ. ἀπ. Σ. Κς'.

⁴ Ἡρ. IV, 36.

ἐποχῆς του καὶ πολλάκις δύσαντα ὅθεν πρὶν ἀνέτελλε καὶ ἀνατείλαντα, ὅθεν πρὶν ἔδουεν, ἦτοι ὑφιστάμενον μεταβολὰς παντοίας, ὡσεὶ ὑποκείμενον τοῖς ἀνέμοις⁴. Οἱ πρῶτοι ἐπιχειρήσαντες τὸν περίπλου τῆς Ἀφρικῆς Φοίνικες ἐπὶ τοῦ βασιλέως Νεκῶ (504 Π. Χ.) τὴν δυτικὴν ἀκτὴν πλέοντες παρετήρησαν ὅτι ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν ἐξ ἄλλου σημείου τοῦ ὀρίζοντος καὶ ὄχι ἐξ οὗ ἀνέτελλεν ἐν Αἰγύπτῳ. Τοῦτο, φαίνεται, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀνωτέρω περὶ ἡλίου θεωρίας⁵.

Δὲν παρήλθεν ὅμως πολὺς ἔκτοτε χρόνος καὶ ὁ κόσμος ἀνακινούμενος πάντοτε εἰς νεωτέρας ἐρεῦνας ἤρξατο κατανοῶν τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς. διδαχθὲν πρῶτον μὲν ὑπὸ Παρμενίδου τοῦ Ἐλεάτου (460 π. Χ.) εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους τούτων ὁ μὲν Παρμενίδης διήρει καὶ τὴν γῆν εἰς 5 ζῶνας⁶, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπεδείκνυε τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς σελήνης σκιάς⁷. Ὁ Πολύβιος παρεδέχετο 6 ζῶνας, ὁ δὲ Στράβων μόνον τρεῖς. «Ὑπερβολὴ θάλπους καὶ ἔλλειψις καὶ μεσότης»⁸. Μετὰ τὴν αὐθεντικὴν ἀπόφασιν τῶν δύο ἀνωτέρων σοφῶν νεώτεροι διδασκαλῆαι ἐπεκύρουν τὴν θεωρίαν τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος, ὅτε ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος παραδεχόμενος ταύτην ἔλεγε ὅτι ὁ πλέων ἐν ἀνοικτῷ πελάγει τὰς κορυφὰς τῶν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀντικειμένων βλεπρῶτον, εἶτα τὸ μέσον καὶ τέλος τὴν βᾶσιν. Ὅθεν ὁ ἐπιστήμων γεωγράφος δὲν ἐδίσταζε πλέον περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς. ἀλλ' ἢ ἰδέα αὕτη ἀνεστρέφετο μᾶλλον ἐντὸς ὀρισμένου κύκλου ἐπιστημόνων, οἱ δὲ πολλοὶ ἐνέμενον ἐν τῇ παλαιᾷ πίστει. Παράδοξον δὲ ὅτι καὶ ὁ Τάκιτος ἠριθμεῖτο μεταξὺ τῶν τελευταίων⁹. Ἐνταῦθα λήγει ἡ πρώτη φάσις τοῦ ζητήματος, ἐφεξῆς δὲ ἀνελίσσεται ἡ ἑτέρα, ἦτοι πόσον τὸ μέγεθος τῆς γῆς. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ λοιποὶ ἐπιστήμονες κατεποντίζοντο εἰς κυκεῶνα ἀντιθέτων καὶ δὴ ἀλληλομαχουσῶν συμπερασματικῶν ἀποδείξεων περὶ τοῦ μεγέθους τῆς γῆς, ἐπεφάνη, ὡς ἀστὴρ φαεινός, ὁ μέγας σκαπανεὺς τῶν γεωγραφικῶν ἐρευνῶν, ὁ νέος Πλάτων, ὡς τὸν ἀπεκάλουν οἱ σύγχρονοί του, ὁ Ἀλεξανδρινὸς φιλόλογος Ἐρατοσθένης. Οὗτος ἀναλαβὼν τὴν καταμέτρησιν τῆς γῆς, δι' ἧς καθιέρωσε μεγίστην κοσμογραφικὴν ἀρχὴν ἐν ὄλῃ τῇ ἀρχαιότητι, ἔλεγε, ἐπειδὴ ἡ γῆ εἶναι σφαῖρα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τανύσωμεν περὶ αὐτὴν γεωμετρικὴν ταινίαν,

⁴ Ἡρόδ. II. 142.

⁵ Ἡρόδ. IV, 42.

⁶ Στράβ. II, Β'.

⁷ Ἀριστ. Περὶ Οὐρανοῦ II, 14.

⁸ Στρ. II, δ'.

⁹ Falkenhorst.

ἀρκεῖ μόνον νὰ μετρήσωμεν ἀκριβῶς μίαν μοῖραν καὶ ταύτην νὰ ἐπαναλάβωμεν 360-άκις. Οὕτω δὲ θὰ ἔχωμεν τὴν περίμετρον τῆς γῆς, τὸν ἄξονα καὶ τὸ ἐμβαδὸν αὐτῆς ¹. Ἡ πόλις τῆς ἄνω Αἰγύπτου Συήνη, κειμένη παρὰ τὸν πρῶτον καταράκτην τοῦ Νείλου κείται ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ τροπικοῦ, ἤτοι ἐπὶ τῆς 24° 10' Β. πλάτους καὶ 32° 59' Ἀν. μῆκους καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν τῆ Ἀλεξανδρείᾳ μεσημβρινόν ². Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρατηρήθη ὅτι κατὰ τὰς μεγαλειτέρας ἡμέρας τοῦ ἔτους ἐν καιρῷ μεσημβρίας οἱ γινόμενες τῶν ὠρολογίων οὐδεμίαν ἔρριπτον σκιὰν εἰς τὰ πέραξ ³.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἔσκαψαν φρέαρ, οὐπερ τὴν μεσημβριαν ἀκριβῶς ἐφωτίζετο ὀλόκληρος ὁ πυθμῆν ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Τοῦτο παρατηρήσας ὁ Ἐρατοθένης ἐνέπηξε ράβδον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἧς τὴν σκιὰν καταμετρήσας ὥρισε τὸ ἀπὸ Συήνης μέχρι Ἀλεξανδρείας διάστημα εἰς 7°, 12' ἤτοι 5,000 σταδίου ⁴. Ὅρισθεῖσης ἅπαξ τῆς ἀποστάσεως ταύτης, εὐκόλως ἔπειτα ὁ Ἐρατοθένης ἠδύνατο νὰ καταμετρήσῃ μίαν μοῖραν μεσημβρινοῦ τινος, ἦν ἐξίσου 700 σταδίοις, ὅλον δὲ τὸν μεσημβρινὸν ὑπελόγιζεν εἰς 252, 000 σταδίου. Ὁ Ἐρατοθένης ὥρισεν ἐπίσης καὶ τὴν μεταξὺ τῶν δύο τροπικῶν ἀπόστασιν εἰς $\frac{11}{35}$ τῆς ὅλης περιφερείας, προσήγγισε δὲ εἰς τὴν ἀκριβείαν τῶν ὀρισμῶν τούτων περισσότερο καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἀρχιμήδους, διότι ὁ μὲν ὥριζε τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς εἰς 400,000 σταδίου, ὁ δὲ εἰς 300,000 ⁵. Περὶ δὲ τοῦ σχήματος τῆς γῆς ἔλεγεν ὅτι αὕτη εἶναι σύμπασα σφαιροειδῆς οὐχ' ὡς ἐκ τόνου, ἀλλ' ἔχει ἀνωμαλίας τινὰς καὶ μετασχηματισμοὺς ἕκτε πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ σεισμοῦ καὶ ἀναφυσημάτων καὶ ἄλλων τοιούτων ⁶. Ἐκ δὲ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος ὀδηγούμενος ἐξήγαγε τὸ συμπέραμα ὅτι πλέων τις πρὸς δυσμὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας διὰ τοῦ πλάτους τῆς Ῥόδου ἀφικνεῖται εἰς Ἰνδίας, ἐὰν ἢ μεγάλη ἔκτασις, αἱ ἀμπώτιδες, αἱ πλημμυρίδες καὶ ἐρημίαι τοῦ Ἀτλαντικοῦ δὲν παρακωλύωσιν ⁷. Ἐφρόνει δὲ ὅτι ἐν ταῖς ἡπείαις ζώναις ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι νῆσοι (ἡπειροὶ) ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ πλάτους τῆς Ῥόδου καὶ Τύνιδος καὶ ὅτι εἰσὶ καὶ αὗται κατφκημένοι. Οἱ μετὰ τὸν Ἐρατοθένην σοφοὶ ἐπειράθησαν πολλάκις νὰ διασώσωσι τὴν δόξαν αὐτοῦ ὑπο-

¹ Seidel Ἐρατ. II.

² Seidel Ἐρατ. ἀπ. h.

³ S. Ἐρατ. II. h.

⁴ S. Ἐρατ. αὐτόθι.

⁵ Barthey Alex. Mus. p. 193.

⁶ S. Ἐρατοσθ. I.

⁷ Ἐρατ. αὐτόθι.

στηρίζοντες ὅτι ἡ μέθοδός του ἐπέτυχε διὰ σειρᾶς ἀμαρτημάτων, ἅτινα ἀναιραῦσιν ἄλληλα κατ' εὐτυχῆ τινὰ σύμπτωσιν καὶ ὅτι τὸ πεφημισμένον φρέαρ τῆς Συήνης ὠρυξαν οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς καταμέτρησιν τοῦ μεσημβρινοῦ, αὐτὸς δὲ παρέλαβε τὰς ἐργασίας ἐκείνων ἐτόιμους. Μὴ ἐπιχειροῦντες νὰ ἐλέγξωμεν τοὺς ἐπικριτὰς παρατηηροῦμεν ὅτι ὁ Κυρηναῖος σοφὸς οὐ μόνον ὑπερηκόντισεν εἰς ταῦτα πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ σοφοὺς, ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν, ἐκ μόνων τῶν ἐρειπίων τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ κρινόμενος ἴσταται σῆμα μεγαλοπρεπές, ὕπερ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ ἀτενίζει ὁ ἐπιστήμων. Ὁ Στράβων καίτοι ἐλέγχων ἔν τισι τὸν Ἐρατοθένην ὡς ἀμαρτόντα τῆς ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως ἀποστάσεων τινων, παραδέχεται ἀπροκαλύπτως τάτε περὶ σχήματος τῆς γῆς ὑπ' ἐκείνου διατυπωθέντα καὶ τὰ περὶ ὑπάρξεως ἄλλων ἡπειρῶν καὶ τὰ περὶ τῶν κατοίκων, σὺν μόνῃ τῇ παρατηρήσει ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἀγνώστων χωρῶν δὲν θὰ εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἡπειρῷ ¹. Τὰς ἐπιστημονικὰς ταύτας ἐρεῦνας ἀτυχῶς ἀνέκοψαν βραδύτερον οἱ συνοικισθέντες μεταξὺ τῶν λαῶν βάρβαροι καὶ ὁ ἐπελθὼν χριστιανισμὸς ἐπιβαλὼν εἰς τοὺς λαοὺς νέαν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ σοφία τῶν ἐθνικῶν ἐρευνητῶν κατεῖρωνετο τότε, ἡ δὲ διδασκαλία περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς ἀπεκαλεῖτο βλακία. «Οὐδεὶς νοήμων πιστεύει εἰς τὴν ὑπάρξιν τῶν ἀντιπόδων, ἐδίδασκεν ὁ Φιρμιανὸς Λακτάντιος, ἀρχαῖος λατίνος συγγραφεὺς, ὁ ἐπικληθεὶς Κικέρων τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα, διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν δύναται νὰ τρέχωσιν ἐπὶ τῶν τοίχων ὡς κύνθαροι ἢ νὰ περιπατῶσιν ὡς αἱ μυῖαι ἐπὶ τῆς ὀροφῆς κάτω τὴν κεφαλὴν τηροῦντες, οὔτε ἡ βροχὴ καὶ ἡ χιὼν πίπτουσι πρὸς τὰ ἄνω.» Καὶ ἐὰν οἱ ἠθικοὶ ἐπιστήμονες ἐδίδασκον ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαῖρα τελεῖα καὶ ὅτι τὸ πᾶν τείνει εἰς ἀρμονικὴν τινὰ τελειότητα ², οἱ σοφοὶ τοῦ μέσου αἰῶνος εὗρισκον ἄλλα σχήματα κοσμογονίας, οἷον τὴν Ἰσραηλιτικὴν σκηνὴν τῆς Διαθήκης, τὴν Κιβωτὸν τοῦ Νῶε, τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ δὲν ἐπέπρωτο νὰ παραδοθῶσιν εἰς λήθην αἱ τόσαι ἐπιστημονικαὶ ἐρευναὶ τὸ ἐπισκοτίσαν τὸν κόσμον νέφος σὺν τῷ χρόνῳ διελύθη βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, οἱ δὲ ἄνδρες τῆς ἐπιστήμης καὶ πάλιν ἀνεκυψαν ὑποστάντες προσωρινὴν μόνον νάρκωσιν καὶ ἀδράνειαν. Οἱ Ἀραβες, περὶ τὸ 770 M. X., διεδέχθησαν τὴν ἐλληνικὴν διδασκαλίαν. Ἐν ἔτει δὲ 813 M. X. διαταγῇ τοῦ Χαλίφου Μαμουὺν μετεφράσθησαν τὰ συγγράμματα τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν ἀραβικὴν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Alma-

¹ Στράβ. II.

² Schwegler μετάφρ. Χαντζαρᾶ σ. 100 καὶ Boeckh ἀπ. Φιλολ. τοῦ Πυθαγορικοῦ σ. 62.

gēste», ἤτοι συλλογὴ ἀστρονομικῶν καὶ γεωμετρικῶν παρατηρήσεων. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶχε συγγράψει ὁ Πτολεμαῖος Κλαύδιος περὶ τὸ 140 Π. Χ. περιεῖχε δὲ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἀρχαίων ἀστρονόμων, τρόπον καταμετρήσεως τῶν σκιῶν τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης, κατάλογον τῶν ἀστέρων ὑπὸ Ἰππάρχου καὶ ἄλλα. Οἱ Ἄραβες παραδεχθέντες τὴν ἑλληνικὴν διδασκαλίαν οὐδόλως ἀμφέβαλλον περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς. Ὁ δὲ Ἀμπουλφὲδ, ἄραψ ἱστορικός καὶ γεωγράφος, ἔλεγεν ὅτι ἐὰν δύο ἄνθρωποι περιέλθωσι τὴν γῆν, ὁ μὲν ἐξ ἀνατολῶν, ὁ δὲ ἐκ δυσμῶν καὶ συναντηθῶσιν ἐν τῷ κοινῷ ὄρητηρίῳ, ὁ μὲν θὰ ἐπανέλθῃ μίαν ἡμέραν ἐνωρίτερον, ὁ δὲ μίαν ἡμέραν βραδύτερον. Ὁ δὲ Καλίφης Μαμὸν διέταξε τοὺς ἀστρονόμους του νὰ καταμετρήσωσι μοῖραν τινα τῆς γῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου Ταδμῶρ, διὰ νὰ παραβάλῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταμετρήσεώς των πρὸς τὴν καταμέτρησιν τοῦ μόνου μέχρι τότε καταμετρητοῦ Ἐρατοσθένους. Οἱ ἄραβες ἀστρονόμοι εὗρον ὅτι τὸ $\frac{1}{360}$ τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς γῆς ἰσοῦται πρὸς $56\frac{2}{3}$ ἀραβικὰ μίλια. Ὁ ἀκριβὴς ὀρισμὸς τοῦ μήκους τοῦ ἀραβικοῦ τούτου μιλίου εἶναι δυσχερὴς, γνωστὸν μόνον εἶναι ὅτι περιλαμβάνει 400 μέλανας πῆχους. Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἄραβες εἶχον μονάδα μήκους τὸν πῆχυν τῆς χειρὸς μέλανος εὐνούχου. Ὁ μέλας οὗτος πῆχυς διηρεῖτο εἰς 8 παλάμας, ὧν ἐκάστη περιεῖχε 4 δακτύλους, τὸ δὲ πάχος τοῦ δακτύλου ἐξισοῦτο πρὸς 6 κόκκους κριθῆς, καὶ ὁ κόκκος τῆς κριθῆς ὑποδιηρεῖτο εἰς 6 τρίχας ἡμιόνου. Κατὰ τὰ διδόμενα ταῦτα ἐκ τῶν ὑστέρων κρίνοντες ὅλον τὸ μήκος τοῦ μεσημβρινοῦ περιελάμβανε 2600 ἑκάτομ. δακτύλων καὶ ἐὰν κατὰ μέσον ὄρον ὑπολογισθῇ ὁ δακτύλος ἴσος μὲ $\frac{16}{1000}$ τοῦ μέτρον, κατὰ τοὺς ἀραβικοὺς ὑπολογισμοὺς, τὸ μήκος τοῦ μεσημβρινοῦ περιλαμβάνει 41,600 χιλιόμετρα. Βραδύτερον τὰ ἀραβικὰ συγγράμματα μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τοιοῦτω τρόπῳ οἱ ἄνδρες τῆς ἐπιστήμης ἐλάμβανον γνῶσιν τῶν ἑλληνικῶν ἔργων χειρὶ δευτέρα. Ἐκ τούτου ἡ διάδοσις τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων ἔβαινε βραδέως, διότι ἡ γλωσσομάθεια τότε εὐρίσκετο εἰς πολὺ ταπεινὴν θέσιν. Ὁ Ροζάρ Μπεκούν (1267) ἄγγλος μοναχός, ὁ ἐπονομασθεὶς doctor mirabilis διὰ τὰς ἀστρονομικὰς, μαθηματικὰς καὶ χημικὰς γνώσεις του, παρεπονεῖτο ὅτι ἐν σύμπαντι τῷ καθολικῷ κόσμῳ δὲν εὐρίσκοντο τέσσαρες ἄνδρες γινώσκοντες τὴν Ἑλληνικὴν, Ἑβραϊκὴν καὶ Ἀραβικὴν γραμματικὴν. Σπανίως δὲ καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἠδύνατό τις νὰ εὑρῇ τὰς συγγραφὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων φιλοσόφων. Αὐτὸς ὁ Μπεκούν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἀνεζήτει τὸν Σενέκαν, ἕως οὗ τέλος τὸν εὗρεν. Ἐν τούτοις ἡ ἀναγέννησις τῶν ἐπιστημῶν ἔφερε τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι

οὐ μόνον παρὰ τοῖς σοφοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ὄπισθεν ἀνεπτυγμένοις τῶν ἀνθρώπων ἐσχηματίσθη ἡ πεποίθησις περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς. Ὁ Δάντης ταῦτα φρονῶν ἐν τῷ 34ῳ Ἀσματι τοῦ Ἄδου του διηγεῖται πορείαν διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς πρὸς τοὺς ἀντίποδας. Ἐὰν δὲ μέχρι τοῦδε τὸ περὶ μεγέθους καὶ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς πρόβλημα εἶχε καθαρῶς ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα, ταχέως ἐμελλε νὰ ἐπέλθῃ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἡ γνῶσις τοῦ μεγέθους τῆς γῆς πρὸ πάντων ἤθελε ἔχει μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν. Παρὰ τοῖς θαλασσοποροῦσι Πορτογάλλοις διηγήθη ἀκατάσχετος ἐπιθυμία πρὸς μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἀνεζήτουν δὲ τὴν εἰς Ἰνδίας ὁδὸν ἐν διαστήματι ὀλίγων δεκαετηρίδων, ὅτε ὁ Κολόμβος ἐσχεδίασε τὸν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας πλοῦν αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἦγνῶει ὅμως ὁ ἀνὴρ τὴν προφητικὴν προὔπθεσιν τοῦ Ἐρατοσθένους περὶ τῆς νέας οἰκουμένης ἠπείρου. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κολόμβου πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἔκειντο τὰ κράτη Κατὰ καὶ Τσιπάνγα, ἤτοι Κίνα καὶ Ἰαπωνία, τὴν δὲ ἀπόστασιν μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ Ἰαπωνίας ὑπελόγιζε κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ μῆον τῆς πραγματικῆς μικροτέραν. Γνωστὸν δὲ ὅτι ὁ Κολόμβος ἀνακαλύψας τὴν νῆσον Τουαναχάνην ἐν τῇ Βαχαμαλά πολυνησίᾳ τῷ 1492 ἐνόμιζεν ὅτι αὕτη ἀνήκεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν τῆς Ἀσίας ἀκτὴν καὶ ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ἀπέθανεν ὁ Κολόμβος. Ἄλλ' αἱ κακουχίαι καὶ τὰ δεινὰ, ἅπερ ὑπέστη κατὰ τὴν δυσχερεστάτην θαλασσοπορίαν ἐκείνην χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ τόλμη μεθ' ἧς διεζήγαγεν τὸ ἔργον του καθιστῶσι τὸν ἄνδρα ζηλωτὸν. Ἡ ἐποχὴ τῶν ἀνακαλύψεων ἐπέφερον, ὡς ἦν ἐπόμενον, τὴν τελευταίαν καὶ τελείαν ἀπόδειξιν τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς διὰ τῶν περιπλῶν αὐτῆς. Ἡ ἱστορία διηγεῖται ὅτι ὁ κόσμος τότε ἦν διηρημένος μεταξὺ Ἰσπανῶν καὶ Πορτογάλλων, ἀλλ' ἐν τῷ ὀρισμῷ τῆς χώρας ἠγέρθη ἔρις μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν περὶ ὀρίων, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἀρωματοφόρων Μαλουίνων νήσων. Ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Κολόμβου, ὁ μέγιστος θαλασσοπόρος πασῶν τῶν ἐποχῶν, Φρειδερίκος Μάγγελαν, Πορτογάλλος, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς νήσους ταύτας διὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Τῇ δὲ 20 Σεπτεμβρίου 1519 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ λιμένος San Lucas σκοπῶν νὰ παρακάμψῃ τὴν Νότιον Ἀμερικὴν. Ἀνακαλύψας δὲ τῷ 1520 τὸν μεταξὺ Παταγωνίας καὶ Γῆς τοῦ πυρὸς πορθμόν, ὃν ἐτίμησε διὰ τοῦ ὀνόματός του καὶ πρῶτος αὐτὸς διαπλεύσας τὸν πρὸ αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντα Εἰρηρικὸν Ὠκεανὸν τῷ 1513 ὑπὸ τοῦ Βάσκου δὲ Βαλβόα, ἀφίκετο τῷ 1521 εἰς τὰς Μαριανάς νήσους, πρὸς ἀνατολὰς τῶν Φιλιππίνων. Ἀτυχῶς τῷ αὐτῷ ἔτει ἀποβίβασθεὶς ἐπὶ τῆς νήσου Μετάνης ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τῶν ἰθαγενῶν. Ὁ δὲ συμπλωτῆρ αὐτοῦ

Σεβαστιανός Δελ-Κάνο εξετέλεσεν ἐπιτυχῶς τὸν πρῶτον περίπλου τῆς γῆς, διότι τῇ 6 Σεπτεμβρίου 1522 τὸ πλοῖον αὐτοῦ Βικτωρία, μόνον αὐτὸ διασωθὲν ἐκ τῶν πέντε πλοίων ἅτινα ἀπετέλουν τὸν στολίσκον τοῦ Μάγγελαν, ἐπανήλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν λιμένα San Lucar, ὅθεν πρὸ τριετίας εἶχεν ἐκπλεύσει. Ἐκ τοῦ πληρώματος διεσώθησαν μόνον 18 ἄνδρες, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀσθενεῖς. Ὁ περίπλους οὗτος ἐπεκύρωσε τοὺς λόγους τῶν σοφῶν ἐρευνητῶν καὶ τοῦ Ἀμπουλφὲδ περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς. Κάμπτοντες ὅμως τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον οἱ ναῦται ἠθέλησαν νὰ μάθωσι παρὰ τῶν ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ Πορτογάλλων τίνα ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος εἶχον ἤκουσαν δὲ μετ' ἐκπλήξεως Πέμπτην, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἠρίθμουν Τετάρτην. «Τοῦτο περιήγαγεν ἡμᾶς εἰς θαυμασμὸν μέγαν, διηγεῖται ὁ Παγαφὲτ, ἱστορικὸς τοῦ πρώτου περίπλου τῆς γῆς, διότι ἐν τῷ ἡμερολογίῳ εἶχομεν ἀκόμη Τετάρτην. Ἐγὼ, ἐξακολουθεῖ ὁ ἱστορικὸς, ἐσημεῖον ἀκριβῶς τὰς ἡμέρας, διότι ἤμην πάντοτε ὑγιής· βραδύτερον δὲ ἐμάθομεν, λέγει, ὅτι οὐδεμίαν ἡμέραν παρελείψαμεν ἀσημεῖωτον, ἀλλ' ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη γίνεται πάντοτε εἰς τοὺς περιπλέοντας τὴν γῆν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Ὅθεν ὁ περιπλέων τὴν γῆν ὑστερεῖ κατὰ μίαν ἡμέραν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μένοντα ἄει ἐν τῇ αὐτῇ θέσει». Τὴν διαφορὰν δὲ ταύτην τῆς ἡμέρας ἠρμήνευσεν ἔπειτα ὁ ἐν τῇ Ἰσπανικῇ αὐτῇ πρεσβευτῆς τῆς Ἑνετίας Κονταρίνι, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ κατ' ἀρχὰς ἐνόμιζον ὅτι ἐν τῷ ἡμερολογίῳ εἶχεν εἰσφρήσει λάθος· ἀλλ' ἡ ἀπορία ἐλύθη διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ πολιτικὴ ἡμέρα δέον ν' ἀρχίζῃ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τῆς Ἀσίας, οὕτως ὥστε ἡ ἐν ταῖς Φιλιππίναις νήσοις ἡμέρα Σάββατον νὰ ᾖ Κυριακὴ παρὰ τοῖς ἐν Μακάφ Πορτογάλλοις. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι πάντες οἱ τόποι δὲν ἔχουσι συγχρόνως τὴν αὐτὴν ὥραν, ὅταν διαφέρωσιν κατὰ γεωγραφικὸν πλάτος. Ἡ ἔρις μεταξὺ Ἰσπανῶν καὶ Πορτογάλλων, ἧς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἀνετέθη εἰς συνέδριον Ἰσπανῶν καὶ Πορτογάλλων κυβερνητῶν ἐν Bajados τῆς Ἰσπανίας τῷ 1524, ἀλλὰ τὸ συνέδριον κατηναλώθη εἰς μάτην, μὴ ἐπιτευχθείσης λύσεως εὐαρέστου, διότι οἱ διαφερόμενοι εἶχον ἴδιον καὶ δὴ διάφορον μέτρον καταμετρήσεως τῆς γῆς, τῶν μὲν Πορτογάλλων ὑπολογιζόντων τὴν μοῖραν ἴσην πρὸς 70 μίλια, τῶν δὲ Ἰσπανῶν ἴσην πρὸς 62 $\frac{1}{2}$. Ἡ ἔρις συνεβιάσθη ἀργότερα λαβόντος τοῦ Αυτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε' 500.000 δολαρίων ὡς ἀντάλλαγμα τῶν Μαλουίνων. Ὁ Γερμανὸς Σνέλλιος ἐφήρμοσεν νέαν καταμετρήσιν ἀκριβεστέραν τριγωνομετρικὴν ἕνεκα τῆς ἐπιστάσης ἀνάγκης ἐξευρέσεως μέτρου ἀκριβοῦς καὶ κοινῷ διὰ πάντας. Οὗτος καταμετρήσας τὸν μεσημβρινὸν τῆς Ἀλημάρας καὶ τοῦ Βέργου-Ὁθ-Τσοῦμ, ὄλλαν-

δικῶν πόλεων, ὤρισεν μέτρον, ὅπερ παρὰ πάντων ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀκριβεστέρον καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐγένετο παγκόσμιος. Τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τοῦ Σνέλλιου ζηλώσαντες οἱ φιλότιμοι ἐρευνηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπεχείρησαν καὶ αὐτοὶ νέας καταμετρήσεις. Πρώτη δὲ ἡ Ἀκαδημία τῶν Παρισίων ἀπέστειλε τὸν Ἰωάννην Ρισσὲ εἰς Καυένην τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς διὰ νέας ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις. Αἱ ὥραι ἐν Καυένη ἀπεκάλυψαν τῷ Ρισσὲ νέον μυστήριον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς Γῆς. Τὰ ἐκκρεμῆ τοῦ Ρισσὲ καθυστεροῦν ἐνταῦθα καθ' ἐκάστην 2',48". Τοῦτο παρατηρήσας ὁ Ρισσὲ ἐσφίκευεν τὸ ἐκκρεμὲς κατὰ 1 $\frac{1}{2}$ γραμμὴν τῶν Παρισίων διὰ νὰ δεικνύσῃ ἀκριβῶς τὰς ὥρας. Καὶ τότε μὲν ἐπέτυχεν τοῦ ποθομένου, ἀλλ' ἐπανελθὼν εἰς Παρίσιους παρετήρησεν ὅτι τὰ ἐκκρεμῆ ἐδεικνύον 2,48" πλέον τοῦ κανονικοῦ. Ὁ Ρισσὲ ἐνόησεν τὴν διαφορὰν καὶ συνεπέρανε λογικῶς ὅτι αἱ κινήσεις τοῦ ἐκκρεμοῦ κανονίζονται ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας ἢ ἀσθενεστερας ἐλκτικῆς δυνάμεως τῆς Γῆς, ἥτοι ἂν ἡ ἑλξις εἶναι ἰσχυρά, ἐκκρεμὲς ὠρισμένου μήκους κινεῖται ταχύτερον, ἂν δὲ ἀσθενής, αἱ κινήσεις τοῦ ἐκκρεμοῦ τελοῦνται ἀραιότεραι. Ἐκ τούτου δὲ συνήγαγεν ὁ ἀνήρ ὅτι οἱ Παρίσιοι κεῖνται πλησιέστερα πρὸς τὸ κέντρον τῆς Γῆς ἢ ἡ Καυένη. Πόρισμα δὲ τούτου ὅτι ἡ γῆ δὲν ἔχει κανονικὸν σφαιρικὸν σχῆμα, ἀλλ' εἶναι καὶ κατὰ τοὺς πόλους πεπιεσμένη καὶ κατὰ τὸν Ἰσημερινὸν αἰωρεῖται. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη τοῦ Ρισσὲ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὀξύνους ἐρευνητὰς νὰ κυρώσωσιν ὅτι ἡ Γῆ παραλλάττει τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος, ἀλλὰ δύο ἀντιθέτων γωμῶν προταθεισῶν, ἐπέστη ἀνάγκη νέας καταμετρήσεως πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐτέρας τούτων. Τῷ 1735 οἱ μὲν Μπουγὲ καὶ Κονταμῖνος ἀπεστάλησαν πρὸς καταμετρήσιν τῆς μοῖρας εἰς Περού, οἱ δὲ Μπερτιοῦ καὶ Κλαιρὼ εἰς Λαπλανδίαν. Τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῶν δύο καταμετρήσεων ἀπέδειξαν μόνον τὸ πεπιεσμένον τῆς Γῆς κατὰ τοὺς πόλους καὶ οὐδὲν πλέον. Νεώτεραι δὲ ἐπιστημονικαὶ παρατηρήσεις πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαι ἐκύρωσαν ἐπὶ τέλους διὰ ψήφισματος τῆς συνελεύσεως τῶν Γάλλων τὸ μέγεθος τῆς γῆς. Τὸ ψήφισμα δὲ τοῦτο συμπληρωθὲν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὤρισεν ἀμετακλήτως τὸ μετρικὸν σύστημα. Ὅθεν μονὰς τοῦ μετρικοῦ τούτου συστήματος εἶναι τὸ $\frac{1}{101000000}$ μέρος τοῦ γήινου μεσημβρινοῦ, γνωστὸν ἀπάνταχού ὑπὸ τὸ ὄνομα γαλλικὸν μέτρον. Τοῦτο παραβλήθη καὶ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης ἀποστολῆς φυλάττεται νῦν ἐν Παρίσις ἐν ὑπογείῳ δώματι ἠσφαλισμένον κλειθρῶ καὶ σφραγίδι. Νῦν δὲ διεθνῆς εὐρωπαϊκὴ ἐταιρία ἀνέλαβε νέαν καταμετρήσιν τῶν μοιρῶν. Ἀλλ' ἡ μαθηματικὴ ἀκρίβεια τοῦ μεγέθους τῆς γῆς μὴ ἐπιτευχθεῖσα μέχρι τοῦδε ἐξακολουθεῖ ἐρευνημένη, καὶ τὸ ἔργον τῆς

καταμετρήσεως ἀρξάμενον πρὸ 2160 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Κυρηναίου σοφοῦ ἐξακολουθεῖ παραλλάττον κατὰ πᾶσαν νέαν καταμέτρησιν, οὕτως ὥστε προκαλεῖται νεωτέρα δοκιμασία. Ἐν ἔτει 1841 ἢ πρὸς τὸν Ἰσημερινὸν ἀκτὶς τῆς γῆς καταμετρηθεῖσα εὐρέθη ἔχουσα μῆκος, 6,377,397 μέτρων· ἐκ δὲ τῶν καταμετρήσεων τοῦ 1878 ἀπεδείχθη ὅτι ἔχει 6,378,190 Καὶ ἡ διαφορά αὕτη δὲν φαίνεται σημαντικὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἐκ τῆς τελευταίας καταμετρήσεως διαφέρει κατὰ 2,270 τετραγωνικὰ μίλια¹. Ἴσως δὲ νεώτεροι δοκιμαὶ ἀποκαλύψωσι καὶ ἄλλας σημαντικωτέρας διαφορὰς, οὕτως ὥστε νὰ περιπλακῇ ἔτι μᾶλλον τὸ ζήτημα ἀντὶ νὰ θαινῇ αἰσίως πρὸς τὴν λύσιν του.

Ἄλλὰ τὸ τετελεσμένον γεγονός ὅτι ἀνεκαλύφθησαν αἱ ἀνωμαλῖαι αὐτοῦ καὶ δὴ ὅτι ἐπιμονώτατα ἀνευρενῶνται, δὲν εἶναι θρίαμβος τῆς ἐπιστήμης; Ἡ ἐπιστημονικῶς συντεταγμένη φάλαγγ τῶν ἐρευνητῶν τῆς γῆς ὑπὸ τὴν πολύχρωμον διεθνή σημαίαν στεροφῶ τῷ βήματι καὶ ὑψηλῶ τῷ μετώπῳ βαδίζουσα εὐθὺ πρὸς τὰς ἐπάλλξεις τοῦ δυσαιώτου φρουρίου, τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους, δὲν εἶναι μέγα ἐπιστημονικὸν κατόρθωμα τῶν αἰῶνων; Ἡ ἐλπίς, τὸ ἀσφαλὲς τοῦτο καταφύγιον τῶν ἀμηχανούντων, ὑπόσχεται ἡμῖν τὸ μέλλον αἰσιώτερον. Τὸ δὲ Πυθαγόρειον ὅτι τὸ πᾶν τείνει εἰς ἀρμονικὴν τινα τελειότητα εὐκαταῖον νὰ νοηθῇ πρωτίστως διὰ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου, εἰς δὲ ὀφειλομεν τόσας νέας ἐφευρέσεις καὶ τελειοποιήσεις, ὥστε, ἂν ἀνέζη ὁ Σάμιος φιλόσοφος «*εννίκηκα!*» ἤθελεν ἀνακράξει. Ἐκ δὲ τῶν θαυμασίων τούτων ἔργων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πειθόμεθα ὅτι ταχέως ἀναλάμψει ἀκτὶς σοφίας καθοδηγήσουσα τὸν ἐπιστήμονα εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦτε σχήματος καὶ τοῦ μεγέθους τῆς γηραιᾶς μητρὸς γῆς, ἐὰν γεωλογικὸς τις μεταπλασμός μῆπω ὑποπεσῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν δὲν παραπλανήσῃ ἐκ νέου τὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης².

Κ. Ζῆκος.

¹ Falkenhorst.

² Ἐν τῇ πραγματεῖα ταύτῃ πλὴν τῶν ἐν ταῖς παραπομπαῖς σημειουμένων βοηθημάτων, παρηκολούθησα ἐν πολλοῖς τὸν διαπρέπη ἐπιστήμονα Falkenhorst γράψαντα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος.

ΖΑΚΥΝΘΙΝΑ ΗΘΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Β'

Ο ΧΑΣΗΣ

Ἡ Κρίσις τοῦ Πάριδος, τὸ Σάλλισμα Πολεμιστήριον, ἡ Μεγαλοφιλία τοῦ Φιρτίου καὶ Δάμωνος εἶναι ποιήματα τοῦ Δήμητρού Γουζέλη ὀριμώτερα καὶ ἐπιβλητικώτερα· ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἔχει τὴν σημασίαν τὴν περιβάλλουσαν τὸν Χάσην, κωμῶδιαν ἕμμετρον, τὴν ὅποιαν συνέθεσεν ὅταν ἦτο ἀκόμη νεανίας εἰκοσαετῆς. Τοῦτο συμβαίνει διότι παρὰ τῶν ἄλλων τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν μελέτην, — ἀλλὰ τὸ μετριώτατον ὕφος καὶ τὸ πάντοτε ἄτεχνον τῆς ἐκτελέσεως — μόνον ὁ Χάσης, τὸ ἀτελὲς αὐτὸ καὶ ἀσυνειδήτον παίγνιον μᾶλλον ἢ ἔργον φιλολογικόν, ἀναπαριστᾷ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεωρῆ Καταπόδη χαρακτῆρα τοπικῶν ὀλοζώντανον, αὐτούσιον τὸν ζακύνθιον πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης καταστάσεως. Καὶ ἓνα μὲν ζακύνθιον ὡς τὸν Θεωρῆν Καταπόδην, ὑφ' ὄβας τὰς ἐπόψεις ἀπαράλλακτον εἶνε δύσκολον ἴσως νὰ συναντήσῃ τις σήμερον· τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι, μεθ' ὄλην τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κωμικοῦ, ὁ ἥρωας τοῦ Γουζέλη δὲν εἶναι ἀληθέστερος τοῦ ἀληθοῦς ἀποτελούμενος ἐκ τῶν κοινῶν τοπικῶν χαρακτηριστικῶν, ὥστε νὰ ποθαίνῃ ὁ αἰώνιος γνώμων παντός ζακυνθινοῦ, οὐδ' ὅτι τὸ ἔργον ἐν τῷ μικρῷ του κύκλῳ δὲν εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὰ μεγάλα ἠθογραφήματα, περὶ ὧν ἐλέγομεν ἄλλοτε ὅτι ὁμοιάζουσι τοὺς τύπους ἐκείνους τοὺς γενικούς, τοὺς παρεχομένους ὑπὸ τῆς ἀλγέβρας, ὑφ' οὗς ὑπάγονται ὅλα τὰ ὁμοειδῆ ζητήματα. Πρὸ τοῦ σπανίου καὶ μεγάλου τούτου τῆς κωμῆδος προσόντος, πρὸ τῆς ἀπαραιμύλου τοπικῆς χροιᾶς, ὠχριῶσι πάντα τὰ λοιπά· — ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωηρότης τῶν σκηνῶν, ἡ πολλάκις ἀνυπερέβλητος φυσικότης τοῦ διαλόγου καὶ μάλιστα ἐν δεκαπεντασυλλάβῳ, τῶν προσώπων ὅλων ἢ ζωῆ, ἡ ἐνιαχοῦ λυρική χάρις τῆς ἐκφράσεως καὶ τοῦ ζακυνθίου ιδιώματος ἢ πιστῆ ἀπομίμησις, — ὅπως πρὸ αὐτοῦ χάνονται καὶ τῆς νεανικῆς ἀπειρίας τὰ πολλὰ ἐλαττώματα, τὸ ἀκατάστατον καὶ ἀσύνθετον τῆς δράσεως, ἡ συχνὴ χλωδότης τοῦ στίχου, ἡ σκοτεινὴ σύμπραξις τῆς φράσεως καὶ ἀλλοῦ ἢ παλιλλογία.

Κατὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ἰδίου ποιητοῦ, ὁ Χάσης ἐγράφη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1795, ὥστε ὁ Γουζέλης, γεννηθεὶς τὸν Μάρτιον τοῦ 1774

ἤγε μόλις τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος. Ἡ ἐπιτέλεσις τοιοῦτου ἔργου ἐν ἡλικίᾳ, καθ' ἣν συνήθως τὸ ἀσυνείδητον κρατεῖ ἀκόμη τοῦ εὐσυνηδέτου, μαρτυρεῖ παντός· ἄλλου τρανότερον τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυίαν, τὴν δεξιότητα τῆς παρατηρήσεως καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐξωτερικεύσεως τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος πρὶν ἢ γνωρίσῃ ἀκόμη τί εἶνε ἢ κωμῳδία καὶ τί ἀπαιτεῖ τὸ θέατρον, ἔγραψεν ἐν τούτοις ἔργον, ἀναπαριστανόμενον καθημερινῶς μὲ σκηνὴν ὀλόκληρον τόπον καὶ ἠθοποιούς ὅλους αὐτοῦ τοὺς κατοίκους. Ὁ Χάσης τῷ ὄντι δὲν εἶνε κωμῳδία· δὲν ἀποτελεῖ ἐν σύνολον τεχνικόν, δὲν ἔχει ὑπόθεσιν, δὲν κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον δι' οὐδενὸς εἴδους πλοκῆς. Εἶνε σειρὰ σκηνῶν ἄτακτος καὶ ἀσύνδετος, δυναμένη νὰ συντομευθῇ εἰς μίαν μόνην ἢ νὰ ἐκταθῇ ἀκόμη ἐπ' ἄπειρον, σκηνῶν ἀτελῶν καὶ καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀποπερατουμένων εἰς ἀποπείρας ἄσματιου ἢ ἐπιφθοῦ, μὲ κανὲν γνωμικόν, μὲ καμμίαν μεταφορὰν ἢ κανένα χαρακτηρισμόν. Τὴν τριαύτην ἀταξίαν καὶ τὸ χάος ἐπαυξάνει ἢ ἔλλειψις ἐκδόσεως αὐθεντικῆς, γενομένης ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Αἱ ὑπάρχουσαι εἶναι πολὺ μεταγενέστεραι¹ ἐκ παλαιῶν χειρογράφων ἔλλειπῶν καὶ ἐκ μνήμης φαίνεται συντελεσθεῖσαι, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης κριτικῆς ἐργασίας, πλήρεις λαθῶν, χασμάτων καὶ ἀσυμφωνιῶν καὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς ἄλλα ὑπάρχοντα χειρόγραφα, ὥστε ὑποθέτομεν ὅτι μετὰ δυσκολίας θ' ἀνεγνώριζε σήμερον ὁ ποιητὴς τὸ ἔργον του εἰς τὰ τυπωμένα αὐτὰ συντρίμματα. Δὲν εἶνε ἀπίθανον τὸ ὅτι ἐξ ἀρχῆς, ἢ κωμῳδία θὰ εἶχε μεγαλειτέραν ἐνότητα ἢ τοῦλάχιστον θὰ ἦτο ὀλιγώτερον χασματώδης· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἢ σφραγίς τῆς νεανικῆς χειρὸς δὲν θ' ἀφηρεῖτο ἀπ' αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν φράσιν ἀτέχνου καὶ κατὰ τὴν μορφήν ἀτελοῦς², πλὴν καὶ οὕτω ζωογονουμένης ὑπὸ τῆς δημιουργικῆς πνοῆς τοῦ ποιητοῦ, ἢ ὅποια φύσει ἔτυχεν ἰσχυρά.

Εἰς τὸν νεαρὸν Γουζέλην ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς σύνθεσιν τῆς σατύρας του — καὶ διὰ κανένα ἄλλον σκοπὸν «πάρειξ διὰ ξεφάντωςιν τῶν φίλων» ὡς λέγει ὁ ἴδιος, — ἢ καθημερινὴ λογομαχία καὶ ἢ γελοία κομπορημοσύνη οἰκογενείας λαϊκῆς γείτονός του, κατοικοῦσης παρὰ τὴν Ἐπισκοπιανήν. Ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, Θεοδωρὸς Καταπόδης, ὁ ἐπιλεγόμενος Χάσης, τὸ κύριον πρόσωπον, εἶνε ὑποδηματοποιός, ἔχων τὸ ἐργαστήριόν του εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Παύλου. Ἡ σύζυγός του

¹ Ὁ Χάσης, κωμῳδία ὑπὸ Δημητρίου Γουζέλη Ζακύνθου, κατὰ τὸν τότε Ζακύνθιον ἰδιωτισμόν. Ἐν Ζακύνθῳ τυπογραφεῖον ὁ Ζακύνθος Κωνστ. Ροσολύμου 1860. Ὁ Χάσης Δημητρίου Γουζέλη, ἐν Ζακύνθῳ τύποις Σ. Χ. Ραφτάνη, 1880.

² Φράσιν ἐνομάζομεν τὸ μέτρον καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἐν ᾧ μορφήν ἐν γένει αὐτὴν τὴν αἰσθητὴν παράστασιν τῆς ἰδέας ἐνὸς καλλιτεχνήματος.

ἢ κακομοῖρα καὶ ἀλογόστριγκλα, ἢ ὑβρίζομένη σκαιῶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ δερομένη ὑπὸ τοῦ πατρός, ὀνομάζεται Κατερίνα. Τὸ ἀξιολάτρευτον τοῦτο ζεῦγος εἶχεν ἀποκτήσει τέσσαρας υἱούς καὶ μίαν θυγατέρα. Ἐκ τῶν υἱῶν δύο μὲν,

Δύο φωστῆρες ζωντανοὶ τοῦ ὄνομα ἀφῆκαν,

κατὰ τὴν φράσιν καὶ τὴν γνώμην τοῦ πατρός των, εἶχον ἀποθάνει· ὁ τρίτος, ὁ Σπύρος, ἀνδρας φοβερώτατος, καὶ αὐτὸς εὐρίσκετο εἰς τὴν φυλακὴν ἀποτίων παινήν ἐπὶ φόνῳ· ὁ δὲ τέταρτος ὁ Γερόλυμος, ἐκ τῶν δρώντων προσώπων τῆς κωμῳδίας, ἢ μόμολα, εὐρίσκετο πλησίον τοῦ πατρός του συνεργαζόμενος, ἀλλὰ περισσότερον κοιμώμενος καὶ λογομαχῶν. Ἡ μοναχοκόρη εἶχεν ὑπανδρευθῆ εἰς τὰ Κύθηρα μ' ἓνα κἄποιον τὸν ὁποῖον ὁ Θεοδωρὸς, κατὰ τὴν φράσιν καὶ τὴν γνώμην του πάλιν, ἐπροίκισε χοιτρά· ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖ τὰ ἔπαιξε καὶ τὰ ἔχασεν ὅλα, ἔστειλε δὲ τὸν μικρὸν του Γιάννην τὸν τσιριγώτην βάρος εἰς τὸν πάππον του, γιὰ τὰ λειψοπροίκια, ἀφορμὴν καὶ αὐτὸν μεγάλης οἰκογενειακῆς φασμάρας.

Ὁ Θεοδωρὸς Γιωργόπουλος ὁ παπουτσῆς, ἦτο σύντροφος τοῦ μαγαζιοῦ. Ὁ Στάθης Ποντήλιος, ὁ Ἀντώνιος Μπαρζὸς ἀρχοντόπουλο, ὁ Μαρῆς Καταβάτης, φίλοι ἐκεῖ γύρω καὶ γείτονες ἐλάμβανον μέρος καὶ ὑπεδαύλιζον τὰς κωμικὰς σκηνὰς τοῦ μαγαζιοῦ διὰ νὰ γελοῦν. Τέλος ἢ Ἀγγέλω τῆς Λασκαρούς, ἢ πονηρὰ Ζακυνθινοπούλα, ἦτο ἢ ἐρωμένη τοῦ Γερόλυμου, συγχρόνως δὲ καὶ τοῦ πατρός του. Αὐτὰ εἶναι τὰ κύρια πρόσωπα τῆς κωμῳδίας. Μερικαὶ σκηναὶ λογομαχίας καὶ κομπορημοσύνης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάση, μερικαὶ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ἀγγέλως καὶ αἱ περισσότεραι εἰς τὸ μαγαζι, ἀπαρτίζουν ὡς τόσα ἀνεξάρτητα ἐπεισόδια τὴν κωμῳδίαν. Ὑπόθεσιν δὲν ἔχει ἄλλην, ὡς εἴπομεν, παρὰ τὴν ὑπόθεσιν ἐκάστης σκηνῆς. Οὐτε θέσιν, οὔτε λύσιν Ἄν θελήσωμεν νὰ τὴν διηγηθῶμεν, θὰ ἐπαναλάβωμεν ἐδῶ χωρὶς, νὰ τὸ ἐννοήσωμεν, τὸ βιβλίον ὀλόκληρον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο θὰ ἦτο καὶ ἄσκοπον καὶ κοπιῶδες, περιαριζόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν οἷος ἀνακύπτει ἐκ τῶν ἀτάκτων τούτων σκηνῶν ὁ χαρακτήρ τοῦ Χάση, ὁ πρωτεῦον.

Ὑπερβολικός, μεγάλαυχος, καυχησίλογος. Τέκνον καὶ αὐτὸς τοῦ ἡλίου ἔχει ἐξημμένην τὴν κεφαλὴν, βλέπει τὰ πράγματα μεγεθυμένα καὶ ἐπειδὴ προσπάντων εἶνε ἐγωιστής, τὰ ἰδικά του. Ἀγαπᾷ τὰ μεγάλα λόγια, ὑστερεῖ δὲ εἰς τὰ ἔργα, ἀνόητος, νωθρός, δειλός. Ἡ οἰκογενειακὴ ἔρις εἶνε ἢ καθημερινὴ τοῦ τροφῆ. Μόνον εἰς τὴν οἰκίαν του περιβαλλόμενος δι' ἰσχύος κυρίου, ζητεῖ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ κατὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων. Ἡ ἐκ τῆς πίεσεως ταύτης ἀντίδρασις ἐκπαῖ εἰς λόγους

καὶ εἰς κινήματα· ὑβρίζει καὶ ὑβρίζεται, δέρει ἀλλὰ καὶ ἐνόττε δέρεται. Ἰσπανίως πραγματοποιεῖ τὰς ἀπειλάς του. Εἰς τὸν κίνδυνον κρύπτεται καὶ ἅμα παρέλθῃ, ἐξέρχεται καὶ ἀνδρειεύεται καὶ καυχᾶται. Ἐχει συνειθίσει πλέον εἰς τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας του, τὰ πιστεύει καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ διηγεῖται καλῆ τῇ πίστει ψεύδη ὡς ἀληθείας. Ζῆ μὲ ὄνειρα, γινόμενος ἔρμαιον παραδόξου τινὸς ἀπάτης. Νομίζει ὅτι ὁ κόσμος τὸν ἀγαπᾷ, τὸν φοβεῖται, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὅτι τὸν σέβεται. Ἄλλη φράσις αὐτῆ. Θέλει νὰ ἔχῃ τὸ ἰδικόν του, τὴν ἰντράδα του καὶ μὲ αὐτὴν μαζί τὴν ὑπόληψίν του, τὴν φήμην του, ἀλλὰ δὲν γνωρίζει νὰ ἐργασθῆ οὔτε διὰ τὸ ἐν οὔτε διὰ τὸ ἄλλο. Νομίζει ὅτι τὰ ἤξευρει ὅλα καὶ γίνεται κατὰ γέλαστος μὲ τὴν ἀμάθειάν του, ὅταν ἀκριβῶς νομίζει ὅτι κατάγει θριάμβους. Τὰ καλλίτερα πράγματα εἶναι τὰ ἰδικά του, τὰ καλλίτερα παιδιὰ, τὰ καλλίτερα κτήματα, τὰ καλλίτερα προικιά, τὰ καλλίτερα κρασιά. Εἶνε κακὸς καὶ φιλέκδικος, ἀλλ' ἔχει χάσει τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν τόλμην καὶ τείνει, ὅταν ἠμπορῆ, νὰ ἐκδικηθῆ εἰς τὸ σκότος διὰ τρίτου καὶ διὰ δόλου. Περὶ οἰκογενειακῆς τιμῆς δὲν ὑπάρχει ἄλλος νὰ καυχᾶται περισσότερο· ὀλίγα σπίτια εἶνε τόσον ἄμωμα καὶ ἀγνὰ ὡς τὸ ἰδικόν του· ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει ν'ἀνέχεται ἀστεφάνωτην τὴν κοπέλα τοῦ υἱοῦ του, ὑποχωρῶν ταχέως μετὰ τὰς πρώτας φωνασκοῦς ἀντιστάσεις, νὰ διατηρῆ δὲ καὶ αὐτὸς ἐκτὸς τῆς συζύγου του καὶ καμμίαν ἐρωμένην. Ἄν τὸν ἀκούης τέλος πάντων, εἶναι λέων ἄφοβος, ὁ ἀδάμας τῆς τιμῆς καὶ ὁ φοῖνιξ τῶν οἰκοκυρέων· ἀλλ' εἶνε πράγματι δειλὸς, παληάνθρωπος, χαμένος, χαρακτήρ ἐνὶ λόγῳ κίβδηλος καὶ γελοῖος. Τοιοῦτος εἶνε ὁ Χάσης, τοιοῦτος εἶνε γενικῶς ὁ Ζακυνθινός. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Γουζέλη, ἡ κωμικῶς ὑπερβολικῆ, εἶνε σάτυρα μὲ ἄλλους λόγους τῶν κακιῶν ἀναπαράστασις καὶ καυτηριασμός. Τὸ μετὰλλιον ἔχει ἐν τούτοις καὶ τὴν ἀντίθετον, τὴν φωτεινὴν αὐτοῦ ὄψιν. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ ἐξύμνησις τῶν προτερημάτων δὲν εἶνε ἔργον τοῦ σατυρικοῦ ποιητοῦ. Ἐν τούτοις τοῦ Χάση ὁ χαρακτήρ εἶνε εἰς τὰς γενικὰς τοῦ γραμμὰς εὐρύτατος. Εἶνε, ὡς εἴπομεν γνώμων, μὲ τὸν ὅποιον εἰμπορεῖ νὰ μετρηθῆ κάθε Ζακυνθινός. Θὰ εὐρεθῆ ἴσος, μικρότερος ἢ μεγαλειότερος, ὅποιαδήποτε εἶνε ἡ τάξις του καὶ ἡ ἀνάπτυξις του. Ὑπάρχουσι χάσιδες ἐπιστήμονες, χάσιδες λόγιοι, χάσιδες ποιηταί, χάσιδες ἔμποροι, χάσιδες παλληκαράδες, χάσιδες πατριῶται, χάσιδες ἀριστοκράται, χάσιδες παπάδες, χάσιδες λαϊκοί. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπαγγελία μερῶν ἐκ τοῦ Χάση ὑπὸ Ζακυνθινοῦ στόματος — πρᾶγμα ἄλλως τε συχνόν, διότι εἰς τὸν τόπον τὸ ἔργον τοῦ Γουζέλη εἶνε ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν δημοτικώτατον — ἐμπνέει παράδοξόν τι αἰσθημα εἰς τὸν

ἀκούοντα, ἀφ' οὗ πολλάκις ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος τὰ ἴδια ἔνευ τοῦ μέτρου καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας . . .

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς θαυμαστῆς ταύτης γενικότητος, ὅποια πιστῆ ἀπεικόνισις καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας! Ὅποια ἀλήθεια καὶ χάρις κωμικῆ καὶ τοπικῆ χροιά εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ προγεύματος εἰς τὸ μαγαζί, ἢ εἰς τὸ ἐπεισόδιον τῶν βρωμερῶν ὀρτυκίων ἢ εἰς τὴν φιλονεικίαν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ περὶ τῶν ἰταλικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν τὰ ὅποια ἤξεύρου, ὅταν ὁ Θεοδώρης ἐξηγεῖ τὰ τροπάρια κατὰ τὸν ἰδικόν του ἐκείνον τρόπον! Τί ὀλοζώντανη Ζακυνθινὴ ἢ Ἄγγελω ἐκείνη! Ὅποια μίμησις τῆς γλώσσης, τῆς βαρβάρου καὶ νόθου, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Γουζέλης, ὁ ὁποῖος μὴ φροντίσας ἐπιτηδεῖς περὶ καθαρότητος, φαίνεται ἐφαρμόσας τὸ ἀξιωμα: *τὴν γλῶσσαν διὰ τὴν γλῶσσαν*, ἀνάλογον πρὸ τὸ *l'art pour l'art*. Ἐδῶ παύει πραγματικῶς νὰ εἶνε ὄργανον καὶ γίνεται σκοπός· ἢ μᾶλλον ἢ ἠθογραφικῆ εἰκὼν εἶνε τόσῳ στενωῶς μαζί τῆς συνδεμένη, ὥστε θὰ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀφαιρεθῆ αὐτὴ χωρὶς νὰ ὠχριάσῃ κ' ἐκείνη. Πῶς εἶνε δυνατόν ν' ἀποταθῆ πρὸς τὸν υἱόν του ὁ Χάσης ἄλλως ἢ ὡς ἐξῆς:

Ἐδῶ εἶνε κι' ὁ Γερόλυμος! μπράβο σου κι' ἀμπονόρα,
Καλῶς μᾶς κομπαρίσισες, ἄρσε, μωρέ, δυὸ φέρα!

ἢ ὁ Σκουροδούλης πρὸς τὸν Γερόλυμον:

Μεθῆς, μὰ σοῦ ἱμπενάρουμε, ἐκεῖ μοῦ δίνεις κόντο,
Στραπάτσο, ἱμφετάρισμα καὶ βίργκολα καὶ πόντο.

Πλὴν ἐξ ὧν τῶν μερῶν τοῦ Χάση, τὸ ἀνώτερον βεβαίως εἶνε ὁ ἐκτενὴς μονόλογος τοῦ Θεοδώρη ἀρματωμένου, ὁ ὁποῖος ὅταν μὲν τῷ εἶπον, διὰ ν' ἀστερευθοῦν, ὅτι ὁ Διαμαντῆς, ἕνας βαστάζος, τὸν φυλάττει ἀπέξω μ' ἕνα τρομπόνι φωνάζων «ὄξω, Κερατοχάση!» ὠχριά καὶ ζητεῖ νὰ κρυφθῆ· ἀλλ' ἅμα ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ κίνδυνος παρήλθε καὶ ὁ Διαμαντῆς τάχα ἔφυγεν, ὠπλίσθη ὡς ἀστακὸς καὶ ἤρχισε ν' ἀνδρειεύεται, ἐκτραγηδῶν τὰ παλαιὰ του ἀνδραγαθήματα. Ἀκούσατε:

Μανάδες δὲν ἐκλάψανε, πατέρες τοὺς υἱοὺς τους,
Τσοὶ ἄνδρες ἢ γυναῖκίς τους, τ' ἀδρέφια τ' ἀδρεφούς τους;
Ὁ μπάρμπας τ' ἀνηψίδι του καὶ ὁ φιότης τὸ νουὸ του
Κουνιάδος τὸν κουνιάδο του, γαμπρὸς τὸν πεθερὸ του;
Ὁ σέμπρος, ὁ συμπεθερός, ὁ φίλος χωρὶς μέτρο
Ὁ γνῶρμος καὶ ὁ γείτονας, πικρότερο' ἀφ' τὸν Πέτρο;
Σὰν ἀφ' τὸν Ἄδη δαίμονα δὲ μ' εἶχε οὐλὸς ὁ κόσμος,
Γέροι, παιδιὰ, κάθε λαός; δὲν ἤμουν φόβος τρόμος;

Σὰν ἄφ' τὸν Ἄδη δαίμονας δὲν ἔκανα τὰ ἴδια ;
 Τὰ συμπάρα καὶ τσοὶ σκοτωμοὺς δὲν τᾶχα γιὰ παιγνίδια ;
 Δὲν ἐντεσκαπριτσιάρισα μὲ ἀχριασία, μὲ φάρδο
 Φουρτούνη, Βάρδα καὶ Λαδᾶ, Κολύρη καὶ Καγάρδο ;¹
 Παλέρμου καὶ Κουρούμαλου τὸ κρήας δὲν τσου ἴπῃρα,
 Ἄπο τῆ μέση χίλιωνε, δὲν τσοῦπα ἄλάργα τῆρα ;

Σὰν λέοντας δὲν ἐπέταξα ἐτοῦτο τὸ χαντζάρι
 Κ' εἶπα πεθαίνει ὁ κερατᾶς ἐκεῖς ποῦ τὸ πατζάρι ;²

Τοιαῦτα κατορθώματα ὁ Θεοδώρης ἔχει ἄπειρα καὶ τ' ἀνακαλεῖ καὶ
 αὐτοθαυμάζεται :

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ποῦ ἔζωνα τ' ἄρματά τού
 Καὶ ἡ πιάτσα ἐκουνιότανε ἄφ' τὰ πατήματά μου ;
 Ποῦ εἶν' ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ὅπ' οὔλα τὰ παρτίδα
 Οὔλα ἐτρομάζανε γιὰ μὲ καὶ κείνοι ποῦ δὲ μὲ εἶδα ;
 Θυμοῦμαι ἐκεῖνο πῶκαμα μέσα στὸ Μαχαιράδο³
 Ποῦ ἔδειρα τὸν Κυβετό, Φορτούνη τὸ νοδάρο.

Καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸ κατορθώμα τοῦ Μαχαιράδου καὶ τὴν ἐρώτησιν :

Καὶ δέ μου λὲς ἂν ἄφησα ποτέ μου πανηγύρι
 Δίχως ἀντάρα καὶ καυγᾶ ὁποῦ νὰ μὴν πατήρη ;

ἀναπολεῖται ἡ σκηνὴ τῆς Ἑβραίας ἢ περιβόητος, ἢ περιγραφομένη μετὰ
 πάσης φιλαρέσκου λεπτομερείας :

Δὲν εἶμ' ἐγὼ ποῦ ἔκαμα ἐκεῖ τῇ Ὁβρίας τὸ κάζο
 Ποῦ ὄνομ' ἀφίνω ὅθε τὸ πῶ καὶ πάντ' ἀνατριχιάζω ;
 Ὡ πῶς θυμοῦμαι ποῦ ἔγνεθε μὲ κάτι Ὁβρίας ἄλλαις,
 Ἄρματωμένος ἦτανε κοντά τῇ καὶ ὁ Κανάλες
 Κ' ἐκεῖ περῶντας ἀλλὰ βιά, δίχως νὰ χαιρετήσω,
 Ἐκαμα ἓνα βήξιμο κ' ἐκεῖ παλλικαρίσο.
 Ἦμουνα μὲ τὸ φέσι μου, σίδερα φορτωμένος
 Κολῶρ ντὲ πατρόνα⁴ ἤμουνα ἐπιταυτοῦ ζωσιμένος
 Ντριτζέτες δύο φοβερὸς στὰ φιάγκα καὶ στὴ μέση.
 Ἄλλη μικρὴ γιὰ τὰ κοντά, φυσέκια εἰς τὸ φέσι
 Σπατζακουβέρτα⁵ φοβερὴ, χαντζάρα τόση καὶ ἄλλη
 Μωρ' τί λεβέντης, τί κορμί !.. μὰ εἶχα καὶ κεφάλι !

¹ Παλληκαράδες τῆς ἐποχῆς διάσημοι.

² Ἐκεῖς ποῦ τὸ πατζάρι=ἐκεῖνος ποῦ ἤθελε τὸ ἐγγίσει. Τὸ πατζάρι εἶνε ἐν
 χρήσει κυρίως ἐπὶ ἀπαγορεύσεως. Εἶνε ἡ κωμικώτερα λέξις τοῦ Χάση.

³ Κώμη τῆς Ζακύνθου.

⁴ Σελάχι.

⁵ Εἶδος ὄπλου πυροβόλου.

Ῥίψας κατόπιν ἓνα λόγον προσβλητικόν, ἓνα προπόζιτο, ὠχυρώθη
 ἀμέσως ὀπίσω ἀπὸ τῆ μεσινῆ κολόνα τοῦ Μιχαλίτση, διότι εἰς τὰς φω-
 νὰς τῆς Ἑβραίας, ἀπόσπασμα στρατιωτῶν, διερχόμενον τὴν στιγμὴν
 ἐκείνην, ἔτρεξε νὰ τὸν συλλάβῃ. Ἡ μάχη συνήφθη ἐκατέρωθεν φοβερά,
 ὀμηρικῇ. Τ' ἀποσπάσματα, νά, νά, νά, ἔσπευδον πρὸς τὸν κρότον τῶν
 πυροβολισμῶν. Ὁ Θεοδώρης ἄδειασεν ὅλα του τὰ φυσέκια· μόνος του αὐτὸς
 ἔκαμιν ἐξήντα συμπάρα· φαντασθῆτε τώρα πόσα ἔκαμαν οἱ ἄλλοι ὄλοι.
 Ἐν τούτοις δὲν ἐφρονεῦθη αἱ σφαῖραι ποῦ καὶ ποῦ τὸν ἐφιλοῦσαν μόνον
 στὰ χέρια ἢ στὰ πόδια ἢ στὸ κορμί. Ἐπὶ τέλους ἔτρεξε μὲ τὸ μαχαῖρι
 καὶ τοὺς κατέσφαξεν ὄλους. Καὶ εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἀποθεώσεως του
 τότε ἤκουσε, λέγει, μίαν φωνὴν θαυμασμοῦ ἀλησμόνητον : Ὡ παλλικαρί
 ράρο ! Ὡλων δὲ αὐτῶν τῶν φαντασιωδῶν κατορθωμάτων ὁ ἐπίλογος
 εἶνε μόνον δύο στίχοι, κλείοντες ὅμως θαυμασιῶς τὸν μονόλογον :

Καὶ τότε τοῦτο ἀπόκλεισμα ; Ὁξω, Κερατοχάση ;
 Μ' ἓνα τρομπόνι ὁ Διαμαντής καὶ νὰ μας τεταρτιάση ;

*
 *

Ἀπεκόψαμεν τὰ ὠραιότερα μέρη τοῦ μονολόγου ὅχι μόνον χάριν συν-
 τομίας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν βωμολοχίαν, ἢ ὅποια πολλῇ ἀπαντᾷ εἰς τὸ κω-
 μικὸν ἀριστοῦργημα, ὅπως καὶ διὰ τὸ ἰδιωματικὸν τῆς γλώσσης καὶ τὴν
 πληθὺν τῶν ὑπαινιγμῶν, ἀκαταλήπτων ἄνευ πολλῶν ὑποσημειώσεων
 καὶ εἰς τὸν ξένον καὶ εἰς τὸν σημερινὸν Ζακύνθιον. Διότι καὶ δι' αὐτὸν
 ἀκόμη ἢ πρὸ 100 ἐτῶν γλώσσα μὲ τοὺς συχνοὺς ἰταλισμοὺς εἶνε σήμε-
 ρον ξένη, πολὺ δὲ περισσώτερον τὰ παλαιὰ γεγονότα, τὰ ὅποια ὑπαινίσ-
 σεται ὁ Χάσης, αἱ φράσεις καὶ αἱ παροιμίαι, τὰ πρόσωπα, καὶ τὰ πράγ-
 ματα, ἄγνωστα ὅλως εἰς τοὺς νεωτέρους, τοὺς μὴ ἀναδιψήσαντας τὰ
 ζῶντα λεξικά τῶν γερόντων. Θὰ ἠυχόμεθα ἐπομένως νὰ γίνῃ ὅσω εἶνε
 καιρὸς μία ἔκδοσις τοῦ Χάση, κριτικὴ καὶ μετὰ σχολίων ἐπεξηγηματι-
 κῶν, ὅσα τὸ δυνατόν πλήρης, μετ' ἀκριβῆ τῶν ὑπαρχόντων χειρογρά-
 φων συμπαραβολὴν καὶ ὄλων τῶν σκοτεινῶν χωρίων διασάφησιν· διότι
 εἶνε κρῖμα, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἔργον τοῦ ὁποίου ἰσάξιον ἀμφιβάλλω ἂν
 ἔχη καμμία τοπικὴ φιλολογία, νὰποθῆ μετὰ τινα χρόνον ἀκατάληπτὸν
 ἄνευ κόπων μεγάλων, νὰ εἶνε δὲ καὶ τὸρ' ἀκόμη ἀπρόσιτον ἐντελῶς εἰς
 τὸν μὴ Ζακύνθιον. Ἀλλὰ πολὺ θερμότερον θὰ ἠυχόμεθα νὰ πληρωθῇ
 τοῦ ποιητοῦ ἢ τελευταία ἐπιθυμία καὶ νὰ μετακομισθῶν ἐκ Πύργου
 ὅπου ἀπέθανε τῷ 1842, τὰ ὅσα του εἰς Ζακύνθον διὰ ν' ἀναπαυθῶσιν
 εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τοῦ Γουζέλη, ὅπου καὶ οἱ τάφοι τῶν προγόνων
 του. Ὁ ποιητὴς τῆς Κρίσεως τοῦ Πάριδος, θάποθάνῃ, ἀλλ' ὁ ποιητὴς

τοῦ Χάση θὰ ζήση. Οἰανδήποτε δὲ ἡμέραν — ἂν οἱ ἐπιλεγόμενοι φανῶσι φιλοτιμότεροι τῶν συγχρόνων — θ' ἀναστηλωθῇ ἐν Ζακύνθῳ λευκὴ ἢ προτομὴ τοῦ Γουζέλη, θὰ συνέλθωσιν περὶ τὸ μνημεῖον ὅλοι αὐτοῦ οἱ συμπολίται, ἐκδηλοῦντες θαυμασμὸν ἀνυπόκριτον πρὸς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε μὲν τὸν Ζακύνθιον διὰ δεξιᾶς χειρὸς, ἤνοιξε δὲ δι' αὐτῆς πηγὴν ἀστεϊρευτοῦ γέλωτος καὶ εὐθυμίας, ἀγαπητὸς γενόμενος καὶ ζῶν καὶ νεκρός.

Γρηγόριος Ξανόπουλος.

METZOFANTHS (MEZZOFANTI) EN ΒΟΛΩΝΙΑ¹

(1774 — 1831)

Il sait se faire entendre à tous
les oreilles.

Comme il sait gagner tous
les cœurs.

(Graf de Marcellus).

A'

Νεανικὴ αὐτοῦ ἡλικία καὶ χρόνος σπουδῆς.

Ἐν τῇ ἀρχαίῃ πόλει τῆς Βολωνίας ὑπάρχει ὁδὸς τις φέρουσα τὸ δυνάμιον ὄνομα: Via Malcontenti, ἐν ἣ κεῖται ἡ οἰκία ὑπ' ἀριθ. 1988 κτισθεῖσα πρὸ 100 περίπου ἐτῶν, οὐχὶ βεβαίως ὠραία καὶ ἐξῶθεν καθαρά ὡς σήμερον. Πέραν τῆς εἰσόδου ἐν τινι δωματίῳ ὑπάρχει πίναξ τις φέρων τὴν ἐπιγραφὴν:

Heic ortus. Mezzofantus, notissimus, Orbi
Unus qui linguas calluit Omnigenas

ἐξ οὗ δεικνύται ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγεννήθη ὁ Μετσοφάντης.

Ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου τούτου ἀνδρὸς ἐκαλεῖτο Φραγκίσκος, καὶ ἦτο τραπεζοποιός, ἀπλοῦς τις ἀστός, μάλιστα γινώσκων τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ἀλλὰ τόσῃν ἐκέκτητο φυσικὴν ὀξύνοϊαν, ὥστε ἐνομιζέτο ὡς μηχανικὴ εὐφυΐα καὶ ἔνεκα τοῦ ἀμέμπτου αὐτοῦ χαρακτήρος, τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ὑγιῶν αὐτοῦ ἀρχῶν ἦτο σεβαστὸς παρὰ πᾶσι, ὅσοι τὸν ἐγίνωσκον. Ἡ μήτηρ του Ἰεσουάλδα, καταγομένη ἐξ ἀρχαίας, ἀλλ' ἐκ-

¹ Τὸ ὄνομα ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἐπόμενον ἐπιγραμματικὸν λογοπαίγνιον *dimidium Fantis iam nunc supereminet omnes! — quid, credis, fieret, si integer ipse foret?*

πέσουσης εὐγενοῦς οἰκογενείας Dall'Olmo, καὶ ἔχουσα ἀνωτέραν τινὰ μόρφωσιν, ἦτο: ἐπίσης ἀπλή γυνή, εὐφυής, πραεῖα, συνέτη καὶ εὐσεβεστάτη. Πολλὰ τῶν τέκνων τῆς ἀπέθανον ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, δύο δὲ ἔμειναν ἐν τῇ ζωῇ, ἡ θυγάτηρ Θέρη γεννηθεῖσα τῷ 1764 καὶ ὁ Ἰωσήφ (Gaspar) γεννηθεὶς τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1774. Ἡ Θέρη συζευχθεῖσα νεωτάτη τὸν κατασκευαστὴν φενακῶν Ἰωσήφ Μιναρέλλην ἐγένετο μήτηρ ἐξ υἱῶν καὶ ἐξ θυγατέρων.

Ὁ μικρὸς Ἰωσήφ μόλις τριετῆς ἐστάλη ὑπὸ τῶν γονέων του εἰς διδασκάλισσάν τινα, μεγαλειτέρους παῖδας τὰ πρῶτα γράμματα διδάσκουσαν, οὐχὶ χάριν μαθημάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως ὁ παῖς συνειθίσῃ τὴν ἐν τῷ σχολεῖῳ διατριβὴν καὶ ἡσυχίαν. Ἀλλὰ ὅτε ἡ διδασκάλισσα εἶδε μετὰ πόσης προσοχῆς ὁ παῖς ἠκροᾶτο, ἐδοκίμασε νὰ ἐρωτήσῃ καὶ αὐτὸν περὶ τοῦ διδαχθέντος, ὁ δὲ Ἰωσήφ ἐγίνωσκε νὰ ἀπάντῃ ὀρθῶς καὶ ταχέως. Ἐκτοτε οὗτος καίτοι νεώτατος, ἐγένετο τακτικώτατος μαθητῆς τοῦ κατωτέρου τμήματος τῆς Σχολῆς τῆς. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τμήματι, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ ἱερεὺς Φίλιππος Κικότης, ἐδιδάχθη ὁ Μετσοφάντης τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν, γραμματικὴν, γεωγραφίαν καὶ ἀρχὰς τῆς λατινικῆς. Ὁ ἐξαιρετὸς διδάσκαλος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν γονέων εἰς τὰ ἕκτακτα προτερήματα τοῦ υἱοῦ των καὶ ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς νὰ παρασχωσιν αὐτῷ ἀνωτέραν παιδείαν. Ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐδίσταζε πρὸς τοῦτο καὶ ἐπεθύμει ὁ Ἰωσήφ νὰ ἐνασχοληθῇ περὶ τοιαύτας σπουδᾶς, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ κερδίξῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ πρὸς τοῦτο προετίμα τὴν μηχανικὴν. Εὐτυχῶς ὁμως ἡ μήτηρ του δεν συνεφώνει πρὸς τὸν πατέρα, εὐγενῆς δὲ ἱερεὺς τῆς ρητορικῆς (Φιλιππίος) ὁ Ἰωάννης Βαπτιστῆς Ρεσπίγκης, ὅστις ἐγνώρισε τὰ προτερήματα τοῦ παιδὸς καὶ ἠγάπησεν αὐτόν, κατῶρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ τοῦτον εἰς τὰς τῶν εὐσεβῶν Σχολᾶς τῆς Βολωνίας (Scuole pie), αἵτινες εἶχον ἰδρυθῆ τῷ 1616 ὑπὸ τοῦ Φλωρεντίνου Ἰωάννου Φραγκίσκου Φιαμέλλη ὑπὲρ πτωχῶν μαθητῶν καὶ ἐκυρώθησαν ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΕ' τῷ 1621. Ἐκαλοῦντο δὲ εὐσεβεῖς (Pie) ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία ἐγίνετο δωρεάν, καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰς Scuole Pie, ἃς ἴδρυσεν ὁ ἅγιος Ἰωσήφ ἐκ Γαλασάντης.

Μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ Μετσοφάντη ἐν τῷ παιδευτηρίῳ τούτῳ εὕρισκόμεν καὶ τρία μέλη τῆς πρὸ μικροῦ καταπισθείσης εταιρίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀνδρας, οἵτινες ἐξ Ἰσπανίας καὶ τῆς ἰσπανικῆς Ἀμερικῆς ἦλθον εἰς τὸ παπικὸν κράτος. Οὗτοι ἐκαλοῦντο: Ἐμμανουὴλ Ἀπόντης Ἰσπανός, ὅστις ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἱεραπόστολος ἐν ταῖς Φιλιππίναις νήσοις Μάρκος Ἐσκοβάρ, ἐκ Γουατεμάλας, ὑπηρετήσας πολλὰ ἔτη

ὡς ἱεραπόστολος ἐν Μεξικῷ καὶ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ· καὶ Λαυρέντιος Θιοῦλεν (Thjulen) ἐκ Σουηδίας. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὡς νέος πολλὰ περιηγηθεὶς μέρη χάριν σπουδῆς ἦλθεν εἰς Λισσαβῶνα καὶ Γάδειρα. Ἐκ Γαδερίων ἐπλευσεν εἰς Κορσικὴν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἐπέβη πλοίου, ὅπερ ἐκόμιζε πληθὺν ἔξορίστων Ἰησοιτῶν. Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἐταιρία αὕτη τῆ ἦτο μυστηριώδης καὶ φοβερά, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ φόβος του ἐξέλιπε καὶ ὁ νέος διαμαρτυρόμενος κατὰ τὸ μακρὸν ταξείδιον ἐδιδάχθη τὴν ὑπομονήν, φιλοφροσύνην καὶ πολυμάθειαν τῶν συνοδοιπόρων του.

Ἀπὸ τῆς Κορσικῆς ἐπορεύθη τῷ 1768 εἰς Φερράραν, μετέστη ἐκεῖ εἰς τὴν καθολ. θρησκείαν καὶ τῷ 1770 ἐγένετο μέλος τοῦ τάγματος τοῦ Ἰησοῦ.

ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ ἄλλων καθηγητῶν, ἐδιδάχθη ὁ Μετσοφάντης οὐ μόνον τὰ ἐγκύκλια, δῆλον ὅτι, λατινικά, ἑλληνικά, γεωγραφίαν ἱστορίαν, μαθηματικά καὶ ῥητορικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰσπανικὴν, καὶ ἀρχὰς Μεξικανικῆς καὶ τινὰ ἰδιώματα τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Οἱ διδάσκαλοι ἔχαιρον ἐπὶ τῇ προόδῳ τοῦ μαθητοῦ των, ὅστις μετὰ τῆς ταχείας ἀντιλήψεως συνέδεε καὶ τεραστίαν μνήμην. Ὅτε ὁ καθηγητῆς του ποτὲ δούς αὐτῷ μέρας τι τοῦ περὶ Ἱερωσύνης λόγου τοῦ Χρυσοστόμου διέταξεν αὐτὸν νὰ τὸ ἀναγνώσῃ καὶ εἶτα νὰ τὸ ἀπαγγείλῃ, ὁ Μετσοφάντης δωδεκαετῆς τότε ὦν ἀναγνοὺς ἅπαξ, ἀπήγγειλεν αὐτὸ αὐτολεξεὶ μηδεμίαν παραλιπὼν λέξιν (sans deplacer un seul mot), κινήσας οὕτω τὸν θαυμασμὸν τοῦ διδασκάλου.

Νέον δεῖγμα τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς μνημονικῆς του ἔδειξεν ὁ Μετσοφάντης ἐν τῇ τάξει τῆς ῥητορικῆς. Προέκειτο νὰ διαγωνισθῇ περὶ βραβείου, τὰ δὲ δοθέντα θέματα ἦσαν ἰταλιστὶ καὶ λατινιστὶ, ἅτινα ἔπρεπε νὰ ἐπεξεργασθῶσιν οἱ διαγωνιζόμενοι ἐν ποιητικῷ λόγῳ. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἰταλικὸν ἔλαβεν ὁ Μετσοφάντης τὸν πρῶτον βαθμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ λατινικὸν ἀπέτυχε κατὰ τὴν κρίσιν τῶν καθηγητῶν του. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην, καθ' ἣν οἱ μὲν διαγωνιζόμενοι ὤφειλον νὰ ἀναγνώσῃσι μόνοι ἐνώπιον τῶν κριτῶν τὰ θέματά των, οἱ δὲ κριταὶ νὰ ἀπονεύμωσι τὸ βραβεῖον, ὁ Μετσοφάντης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἰταλικοῦ του ποιήματος καὶ τὰς ἐπευφημίας τῶν ἀκροατῶν, ἤρξατο εἶτα ἀπαγγέλλων μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ τὸ λατινικόν, οὐχὶ τὸ τοῖς κριταῖς δοθὲν καὶ ὅπερ εἰς χειρὰς ἤδη ἐκράτει, ἀλλ' ἕτερον ὅπερ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα συνέθηκε, ἐπισπᾶσας τὰ χειροκροτήματα τοῦ ἀκροατηρίου, καὶ τυχῶν ἀμέσως παρὰ τῶν καθηγητῶν τοῦ βραβείου.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐγκυκλιῶν σπουδῶν ὁ Μετσοφάντης ἐπὶ τρία ἔτη ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ 15 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν καθηγητῶν του ἐγένετο αὐτῆς διδάκτωρ.

Ἄλλ' αἱ σύντονοι μελέται ἐξησθένισαν τὸν νεαρὸν διδάκτορα, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὰς σπουδὰς του. Ἄλλ' ἅμα ἀναρρώσας ἐστράφη περὶ τὴν θεολογίαν, εἰς ἣν ἰδιάζουσαν εἶχε κλίσιν, ἐπιθυμῶν ν' ἀσπασθῇ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα. Καὶ εἰς τοῦτο πάλιν ὁ πατήρ του ὑπῆρξεν ἐναντίος, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἐνίκησεν ὁ υἱός. Ὁ συμμαθητῆς τοῦ Μετσοφάντου ὁ πρωτοιερεὺς Monti θαυμάζων τὴν ἐπιστημονικὴν ἰκανότητα τοῦ νέου θεολόγου περιέγραφεν αὐτὸν «come giovane di aggraziate maniere e d'indole molto amabile, tale chea ll'aspetto abitualmente grave e contegnoso poteva esser notato dagli stranieri per soverchiamente serio secondo suo età; ma che verso gli amici era tutto gaiezza e soavità innocente... era a cotesto tempo uno studente infatigabile, come quegli che frequente vegliava la intera notte in mezzo ai libri per istudiare.

Μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμελείας ἐπεδόθη περὶ τὴν σπουδὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, περὶ ἃ τοσοῦτον διεκρίνετο, ὡς εἰ εἶχεν ἐντείνει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς ἕκαστόν αὐτῶν εἰδικῶς.

Περὶ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ τῆς Ἱερᾶς Βίβλου οὐδεμίαν ἔσχε δυσχέρειαν διότι τὴν μὲν ἑβραϊκὴν διδαχθεὶς ἐν τε τῷ Γυμνασίῳ καὶ Πανεπιστημίῳ ὑπὸ σοφῶν διδασκάλων ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς, τὴν δὲ ἑλληνικὴν ἐξέμαθε παρὰ τῷ περιφήμῳ ἑλληνιστῇ Aponte.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ σπουδῶν ὁ Μετσοφάντης ἦτο νέος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ περιβληθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως· ὅθεν ἐνησχολήθη περὶ τὰς σημιτικὰς γλώσσας, ἐμελέτησε τοὺς ἑλληνας κλασικοὺς καὶ ἤρξατο ἐκμανθάνων τὰς νεωτέρας γλώσσας. ὑπὸ γὰρ γάλλου ἱερέως ἐδιδάχθη τὴν Γαλλικὴν, ὑπὸ τοῦ σουηδοῦ Θιοῦλεν τὴν γερμανικὴν καὶ ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλός του οὗτος ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ὡς παπιστῆς, ὑπὸ ὄρφανοῦ παιδὸς ἰταλοῦ ἐκ Σουηδίας εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν σταλέντος ἔλαβε τὰς πρώτας νύξεις, ὅπως εἶτα μόνος γένηται κάτοχος καὶ τῆς γλώσσης ταύτης. Ὅτε οἱ συγγενεῖς τοῦ παιδὸς ἐξέφρασαν τὰς εὐχαριστίας των εἰς τὸν Μετσοφάντην, ἐπειδὴ ὑπῆρξεν ὁ διερμηνεὺς μετὰ τούτων καὶ τοῦ παιδός, οὗτος μετριοφρονῶν εἶπεν: «Un giovane ha poche idee e bastano poche parole per conversare con esso.»

Ὡς δὲ τὰ πρακτικὰ τῶν ἀρχείων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Βολωνίας μαρτυροῦσιν, ὁ Μετσοφάντης ἐκάρη μοναχός τὴν 26 Ἰουλίου 1796, κατὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλαβε τοὺς 4 κατωτέρους βαθμούς, τὴν 17 Δεκεμβρίου ἐγένετο ὑποδιάκονος, τὴν 1 Ἀπριλίου τοῦ 1797 διάκονος καὶ παπικῆ ἀδεία τὴν 23 Σεπτεμβρίου ἱερεὺς καὶ 8 ἡμέ-

ρας πρότερον εἴκοσι τριῶν ἐτῶν τὴν ἡλικίαν καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

B

Ὁ Μετσοφάντης καθηγητῆς, πρόην καθηγητῆς, πάλιν καθηγητῆς καὶ βοηθὸς βιβλιοθηκαρίου, καθηγητῆς καὶ βιβλιοθηκάριος.

Ἦνε ἀληθῶς εὐχάριστος νὰ μάθῃ τις πῶς ὁ νέος Μετσοφάντης ἐγένετο καθηγητῆς τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βολωνίας.

Ὁ προκατόχος του ἐπὶ τῆς ἑδρας ταύτης ἦτο τόσο ἀνίκανος, ὥστε ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῆ, ἡ δὲ ἑδρα ἔμενεν ἐνεκὰ τούτου κενή.

Ἦτο δὲ τότε ἔθος ἐν Ἰταλίᾳ οἱ μνηστῆρες θέσεως καθηγητικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ νὰ ὑφίστανται δοκιμασίαν τινὰ εἰς τὸ μάθημα, ὃ ἐμελλοῦν νὰ διδάξωσιν. Ὁ καθηγητῆς Vogli, ἄλλοτε διδάσκαλος τοῦ Μετσοφάντου, προέτρεψεν αὐτὸν νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγῶνος. Ὁ νεαρὸς διάκονος ὑπῆκουσεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του καὶ εὐθὺς πορεύεται φέρων τὴν αἴτησίν του εἰς τὸν κοσμητορὰ τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τὸν κόμητα Μαρσάλλην. Μικρόσωμος, ταπεινὸς καὶ ὠχρὸς ἐνεχείρισε τὴν ἀναφορὰν του εἰς τὸν κόμητα καὶ αἰδημόνως παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τὴν λάβῃ ὑπ' ὄψει. Ὅτε δὲ ὁ συγκλητικὸς ἐρωτῶν, τίς ὁ αἰτῶν ; ὡς μὴ δυνάμενος νὰ φαντασθῆ ὅτι πράγματι αὐτὸς ἦτο, καὶ ὁ Μετσοφάντης ἀπεκρίθη ὅτι ὁ ἴδιος ἦτο ὁ τὴν ἑδραν ἀντιποιοῦμενος, καὶ ἀγινώσκεις τῷ λέγει ἑβραϊκά ; — Ὅλίγα, κόμη, ἀπεκρίθη ὁ Μετσοφάντης. — Ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατόν, ἀπήντησεν ὁ συγκλητικὸς, πρὸ ὀλίγου ἐξεδιώξαμεν ἓνα ὄνον, φαντάσθητι λοιπὸν, ἂν θὰ θελήσωμεν ἀντὶ ἐκαίνου νὰ θέσωμεν ἐν παιδίον. Οὐχ ἦττον ἄφες τὴν αἴτησιν καὶ θὰ ἴδωμεν.»

Ἀποθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ κόμητος ἐπορεύθη οἴκαδε ὁ Μετσοφάντης, ἀπόφασιν ἔχων νὰ μὴ ὑποστῆ δοκιμασίαν, ἀλλ' εἰς τὸν φίλον του Vogli πεισθεὶς μετέβαλε γνώμην. Ἡ δοκιμασία συνίστατο εἰς προφορικὴν ἐξέτασιν, δεκατέσσαρες δὲ ἐξετασται ἐλάμβανον μέρος. Τὴν ἐσπέραν τῆς 15 Σεπτεμβρίου τοῦ 1797 ἐνεφανίσθη ὁ Μετσοφάντης πρὸ τῶν ἐξεταστῶν, ὃ δὲ κόμης Παρεσάλλης προσηγόρευσε αὐτὸν ἑβραϊστὶ «Тоб жон» (καλὴν ἡμέραν). Ἀλλ' οὗτος ἰδὼν τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀνημμένας λαμπάδας, ἀπήντησεν εὐθὺς ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ «Тоб ереп» (καλὴν ἐσπέραν). «Εὖγε !» ἀπήντησαν πάντες διὰ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ νέου, ὅστις δοκιμασθεὶς εἶτα ὑπὸ τῶν καθηγητῶν ἐκρίθη ἄξιος τῆς καθηγεσίας.

Ἀφοῦ ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν, εἰς τῶν ἐξεταστῶν ἠρώτησεν : «Κύριε

abbā, γνωρίζετε ἴσως καὶ τινὰς τῶν ζωσῶν γλωσσῶν ; » — Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Μετσοφάντης, γινώσκω ὀλίγα ἰσπανικά, γαλλικά, ἀγγλικά, γερμανικά. — Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ (basta, basta), ἀπήντησαν, πολλά !» Καὶ ἤδη ἤρξατο μικρὸς συνδιαλέξεως κύκλος, διότι μεταξὺ τῶν ἐξεταστῶν ὑπῆρχον ἄνδρες, οἵτινες ἐγίνωσκον τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τῶν γλωσσῶν τούτων, καὶ ἠδύνατο καλῶς ἐν ταύταις νὰ ἐκφρασθῶσιν. Ὡστε συνδιελέθησαν πρὸς τὸν Μετσοφάντην ἐπὶ πολὺ ἰσπανιστὶ, γαλλιστὶ, ἀγγλιστὶ καὶ γερμανιστὶ καὶ πάντες ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ ὀρθότητα, μεθ' ὧν οὗτος πάσας ταύτας τὰς γλώσσας ὠμίλει.

Ἄλλ' ἡ καθηγεσία τοῦ Μετσοφάντου ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος, διότι ὡς πιστὸς ὑπῆκοος τοῦ Πάπα μὴ θέλων νὰ ὁμῶσῃ τὸν πρὸς τὴν γαλλικὴν δημοκρατίαν ὄρκον, ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας τῇ 22 Ἀπριλίου 1798 ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου, ὅστις τότε κατήρτισεν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν προσαρτήσας αὐτῇ τὴν Βολωνίαν, Φερράραν καὶ Ῥωμανίαν καὶ ὑπὲρ ταύτης ὄρκον πίστεως παρὰ τῶν ὑπαλλήλων ἀπαιτήσας¹.

Τὰ ἐπόμενα ἔτη ἦσαν τῷ Μετσοφάντῃ πλήρη φροντίδων καὶ στερησεων. Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἔζων ἔτι, ὃ μὲν ὡς γέρον καὶ ἀνάπηρος ὀλίγα ἐκ τῆς ἐργασίας κερδαίνων, ἡ δὲ τυφλὴ καὶ λῖαν προβεβηκυῖα τὴν ἡλικίαν. Ἡ οἰκογένεια τῆς ἀδελφῆς του κατέστη πολυἀριθμος, πάντες δὲ οὗτοι περιέμενον ἀνακούφισιν παρὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἀδελφοῦ, ἐν ᾧ ὁ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου χορηγούμενος αὐτῷ μισθὸς ἦτο μόνον διακόσια φράγκα.

Ἀλλὰ μετὰ πέντε μῆνας ἀπὸ τῆς παύσεώς του ἐδόθη αὐτῷ πάλιν ἄνευ ὄρκου ἡ καθηγεσία τῆς ἀραβικῆς γλώσσης. Πλὴν ἀντὶ τίνος ἀμοιβῆς ! Ἀντὶ διακοσίων φράγκων κατ' ἔτος καὶ ἐκ τούτων μόνον τὰ ἡμίση ὤφειλε νὰ λαμβάνῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος, μέχρις οὗ τὸ ταμεῖον εὐπορήσῃ. Διὰ τριακοσίων ἢ τετρακοσίων λοιπὸν φράγκων ἔπρεπε καὶ αὐτὸς νὰ ζῆ καὶ τὴν πολυμελῆ του οἰκογένειαν νὰ διαθρέψῃ, ὥστε εὐρέθη ἠναγκασμένος νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ ἰδιαιτέρας παραδόσεις, ὧν οὐκ ὀλίγας

¹ Μεταξὺ τῶν καθηγητῶν, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ πρόην καθεστῶς, ἦτο καὶ ὁ περίφημος φυσικὸς Λουδ. Γαλβάνης, ὅστις ὑποπεσὼν εἰς μεγίστην ἔνδειαν ἐκ μαρασμοῦ ἀπεβίωσε τῷ 1798. Ὁ Πετράρχης ἐξυμνῶν τοιοῦτους ἄνδρας χαρᾶ κτηρίζει ἄριστα διὰ τῶν ἐξῆς :

assai piu belli

Con la lor povertà, che Mida o Crasso

Con l' oro, ond' à virtù furon ribelli

ὁ συνάδελφος δὲ αὐτοῦ καθηγητῆς Βόλτας ἐν Παταβίῳ ἠκολούθησε τὸν Βοναπάρτην εἰς Παρισίους καὶ ἔτυχεν ἐκεῖ τιμῶν, τίτλων καὶ πλοῦτος

εὔρε χάριν τῆς περὶ τὰς γλώσσας ἐμπειρίας του¹. Ἰδίως δὲ ἐχρημάτισεν οικοδιδάσκαλός ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κόμητος Μαρσεάλη, οὗ ἐγένετο καὶ ἔνθερος φίλος. Ὁ κόμης ἔθηκεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τὴν πλουσίαν αὐτοῦ βιβλιοθήκην, ἐν ἣ ὁ Μετζοφάντης ἐπεξέτεινε τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ γνώσεις καὶ νέας ἄλλας ἐξέμαθεν.

Εὐκαιρίαν δὲ πρὸς ἐκμάθησιν ἄλλων γλωσσῶν παρέσχον αὐτῷ καὶ οἱ ἐκ τῶν αἱματηρῶν μαχῶν μεταξὺ Γάλλων καὶ τῶν συμμάχων τραυματίαι, οἵτινες ἐνοσηλεύοντο ἐν Βολωνίᾳ. Ἐν τοῖς νοσοκομείοις τῆς πόλεως ταύτης εὐρίσκοντο Γερμανοί, Τσέκοι, Πολωνοί, Ῥώσσοι, Κροάται, Σλοβῆνοι, Μαγυάροι, καὶ Ῥωμοῦνοι, οὓς ὡς σαμαρείτης περιποιούμενος ὁ Μετζοφάντης ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τὴν γλώσσάν των καὶ νὰ καταστῇ ὁ διερμηνεύς των πρὸς τοὺς ὑπηρέτας καὶ ἰατρούς. Κατήχησις, μικρὰ τις γραμματικὴ, λεξιλόγιόν τι ἤρουν νὰ παράσχωσι τὸ μέσον, ὥστε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λαθῦρινον πάσης γλώσσης καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἐξέλθῃ νικητής. Τρεῖς ἢ τέσσαρας μόνον ἐκοιμᾶτο ὥρας, τὰς δὲ λοιπὰς ἐχρησιμοποιοῖ εἰς σπουδὴν καὶ εἰς συλλογὴν τοῦ ἀναγκαίου τῆς γλώσσης ὑλικοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν του. Ἄν γλώσσά τις ἦτο ὅλως νέα, καὶ οὐδὲν εὕρισκε βοήθημα, παρεκάλει τὸν ἀσθενῆ νὰ τῷ ἀπαγγείλῃ προσευχὴν τινὰ ἢ τὴν ὁμολογίαν τῆς Πίστεως, ὅπως διὰ τούτων μαντεύσῃ τὰς λέξεις τῆς νέας γλώσσης, ἢ ἐμάνθανε παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς τὰς ἐννοίας τοῦ θεοῦ, πατρός, οὐρανοῦ κλπ. καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν κατεσκευάζε τὴν νέαν γλώσσαν, ὅπως δι' αὐτῆς παρηγορήσῃ, καὶ περιποιηθῇ τοὺς ξένους αὐτοῦ ἀσθενεῖς. Ἐπραττε δὲ τοῦτο ὁ Μετζοφάντης ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ τοῦ πλησίον· διότι ἐνόμιζε καθήκον του τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθὲν αὐτῷ τῶν γλωσσῶν εὖρον πρὸς δόξαν αὐτοῦ καὶ νὰ χρησιμοποιῇ.

Ἐνεκα δὲ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ὁ Μετζοφάντης ἐκτῆσατο πολλοὺς φίλους ἀξιοματικούς, ἰδίως δὲ τὸν στρατηγὸν Σουβάρωφ, οὗ ἐπήγει τὸ πολὺ γλωσσὸν καὶ πολυμαθές. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1779 μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1780 ἡ Βολωνία ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Αὐστριακῶν, ἐν αὐτῇ δὲ συνέρρεον ἐκ πάσης τῆς Εὐρώπης, πολλοὶ ξένοι, πρὸς οὓς ὁ ὁ Μετζοφάντης ἦτο περιζήτητος ἕνεκα τῆς γλωσσομαθείας του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠρέσκετο εἰς τὴν μετ' ἐκείνων συνομιλίαν, διότι ἠσκέιτο περὶ τὰς γνωστὰς αὐτῷ γλώσσας ἢ ἐμάνθανε νέας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔμαθε καὶ τὴν Φλαμμικὴν γλώσσαν ὑπὸ τινος ἐκ Βρυξελῶν χάριν σπουδῆς διατρέβοντος ἐν Βολωνίᾳ.

¹ Δὲν πρέπει δὲ νὰ φανῇ παράδοξος ἢ μικρὰ τότε ἀντιμισθία τῶν διδασκάλων, διότι καὶ ὁ περίφημος Ἰωάν. Χριστοφ. Adelung ὡς καθηγητὴς ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς Ἐρφούρτης ἐλάμβανεν ἐτήσιον μισθὸν μόνον τᾶλλαρα 75, ἧτοι δρ. 300 περίπου.

Ἐν οὐγγρικῷ τινι συντάγματι εὐρίσκετο τότε καὶ Ἀθιγγανός τις, οὗ ὁ διάκονος ἐγένετο ἔνθερος μαθητὴς καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐξέμαθεν ἔτι ἐντελέστερον τὴν γλώσσαν τῶν Ἀθιγγάνων ἐκ βιβλίων.

Τῷ 1803 ὁ Μετζοφάντης διωρίσθη βοηθὸς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βολωνίας³, καὶ μετ' ὀλίγον καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀξιοθέτος καὶ τοῦ μισθοῦ του. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐγένετο φίλος τοῦ περιφήμου ἀσιανολόγου ἀββᾶ Ἰωαν. Βερνάρδου δὲ Ῥώσση ἐν Πάρμα, πρὸς δὲν ὑπέδειξε κατὰ πρῶτον τὴν συγγένειαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Ῥωσσοικὴν· ἐδιδάχθη δὲ νῦν ὁ Μετζοφάντης τὴν περσικὴν, ἀραβικὴν καὶ τουρκικὴν, ἕνεκα δὲ πάντων τούτων τῶν κόπων ἀσθενήσας βαρῶς ἀπέστη ἐπὶ ὀλίγον χρόνον τῶν ἐργασιῶν του, ταῦτοχρόνως δὲ ἀπέκρουσεν ἐντόνως καὶ πρότασιν τοῦ Ναπολέοντος, ὅπως μεταβῇ εἰς Παρισίους, προτιμήσας παντὸς θησαυροῦ καὶ δόξης τὴν ἀγαπητὴν του πατρίδα καὶ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῷ συγγενεῖς, καίτοι μετ' οὐ πολὺ καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατηργήθη καὶ δι' ἰδιαιτέρων παραδόσεων ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐξοικονομῇ τὰς ἀνάγκας του.

Ἐκ τοῦ περιφήμου συγγράμματος τοῦ Φριδερίκου Σλέγκελ «über die Sprache und Weisheit der Indier» (1808) παρακινήθεις ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τὴν σανσκριτικὴν γλώσσαν, ἐπορίσατο ἐξ Ἀγγλίας τὰ ἀναγκαῖα βιβλία καὶ μόνος ἐσπούδασεν οὐ μόνον τὴν Σανσκριτικὴν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν γλώσσας, ἔπειτα δὲ ἐνησχολήθη περὶ τὴν σπουδὴν τῆς Ἀρχαιολογίας, Νομισματικῆς, Ἀστρονομίας καὶ Ἐθνογραφίας.

Περὶ τῶν ἐκτάκτων γνώσεων τοῦ Μετζοφάντου μάρτυς ἀψευδῆς εἶνε ὁ Πέτρος Ἰορδάνης (Petro Giordano) ὅστις, καίτοι ἀντίθετος κατὰ τὰ πολιτικὰ φρονήματα καὶ οὐχὶ φίλος του, γράφει ὅτι ὁ Μετζοφάντης ποιεῖ ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων του, διότι οὐ μόνον εὐσεβὴς εἶνε, ἀλλὰ καὶ θαυμασίας κέκτηται γνώσεις, καὶ πολυγλωσσότατος, ὅτι εἶνε μετριόφρων, ὅτι ζῆ ἄφανως, καὶ πρὸς αἶσχος τοῦ αἰῶνος εἶνε πτωχός. Ὅτι ἐν διενέξει φιλολογικῇ ἂν ὁ Βιτρούβιος ἦτο Ῥωμαῖος ἢ Ἕλληνας, ὁ Μετζοφάντης ἐξ αὐτοῦ τοῦ Βιτρούβιου λέγοντος antiqui nostri ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν ὅτι ἦτο Ῥωμαῖος, οἱ δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ του ἐλληνοισμοὶ προήλθον, διότι μετενεγκὼν χωρὶα ἐλλήνων συγγραφέων ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῇ καὶ ἐλληνίζουσαν λατινικὴν

³ Ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μαρούλη ἰδρυθεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου ΙΔ' πλουτηθεῖσα περιέχει 150,000 τόμους, πλῆθος χειρογράφων καὶ ὠραιότατην συλλογὴν διαφόρων ἀντικειμένων.

φράσιν. "Οτι ὁ ἀνὴρ εἶνε σπάνιος, ἀνήκουστος, ἀπίστευτος ἄνθρωπος πάντων τῶν ἐτῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων καὶ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου (è l' uomo di tutte le nazioni e di tutti i secoli per Dio, pare che sia nato dal principio del mondo).

Οἱ Γάλλοι τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἰνστιτούτου ἤνωσαν μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν Μετσοφάντην διώρισαν βοηθὸν τοῦ Βιβλιοθηκαρίου Ποζέτη (1812). ἡ θέσις αὕτη ὑπῆρξεν εὐχάριστος τῷ διακόνῳ, οὐ μόνον διότι ἦτο φίλος τοῦ βιβλιοθηκαρίου, ἀλλὰ καὶ διότι παρέσχεεν αὐτῷ εὐκαιρίαν νὰ ἀσκηθῆ ἑὶς τὰς γλώσσας καὶ νὰ ἐκμάθῃ νέας.

Τῷ 1814 μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ὁ Πάπας Πίος Ζ' λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρώμην, διέτριψεν ἡμέρας τινὰς ἐν Βολωνίᾳ καὶ ἐκεῖ γνωρίσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν Μετσοφάντην, πιστὸν τοῦ ὑπήκοον, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μεταβῆ μετ' αὐτοῦ εἰς Ρώμην καὶ νὰ δεχθῆ τὸ σπουδαῖον ὑπουργημα τοῦ Γραμματέως τῆς Προπαγάνδας. Ἄλλ' ὁ Μετσοφάντης ἠρηθή ἐπιμόνος καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς θέσεως ἐδέξατο πάλιν τὴν καθηγεσίαν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν (28 Ἀπριλίου 1814), ἐν Βολωνίᾳ δὲ τῷ 1815 ἀποθανόντος τοῦ ἀββᾶ Ποζέτη, ἐγένετο αὐτοῦ διάδοχος καὶ ἔσχεν ἐλευθέραν κατοικίαν ἐν τῷ οἰκίματι τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐκτός δὲ τούτου ἦτο καὶ ἐξομολογητής, ἰδίως τῶν ξένων, τῶν ἀγνοούντων τὴν ἰταλικήν. «il confessore dei forestieri.» Μεθ' ὅλας ταύτας τὰς ἀσχολίας, οὐδεμίαν ἐλευθέραν ὥραν ἄφινε νὰ παρέλθῃ ὁ Μετσοφάντης χωρὶς νὰ μελετᾷ, ἀλλὰ καὶ μέχρι βαθείας νυκτός κατεγιγνέτο περὶ τὰς γλώσσας, ἰδίως δὲ περὶ τὴν ποιήσιν τῶν διαφόρων λαῶν, ἀρεσκόμενος καὶ αὐτὸς νὰ γράφῃ ἐμμέτρως.

Τοσοῦτον δὲ ἐγένετο ὀνομαστός διὰ τὴν γλωσσομάθειάν του, τὰς γνώσεις του, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὰς πολυειδεῖς αὐτοῦ ἀρετὰς ὁ Μετσοφάντης, ὥστε καὶ ὁ Βύρων, σπουδαῖος γλωσσομαθῆς καὶ αὐτὸς, ἐπεθύμησε νὰ γνωρίσῃ τὸν θαυμάσιον ἄνδρα, καὶ ἐπεσκέφθη αὐτὸν τῷ 1817. Ὁ Μετσοφάντης, ἐγίνωσκεν τὰς ποιήσεις τοῦ Βύρωνος καὶ πολὺ ἐξετίμα αὐτόν, ἀλλ' ἐλυπεῖτο, ὅτι τὸ γιγάντειον τοῦτο πνεῦμα ἔκειτο εἰς τὰς σκιὰς ψυχροῦ σκεπτικισμοῦ, ὅτι πολὺ συχνὰ περιέκοπτε τὰς πτέρυγας του, καὶ ἐπάγωνεν ὄλος ἐκεῖνος, ὅστις ἦτο πλήρης φαντασίας καὶ πυρός.

Καὶ κατόπιν ὁ ποιητής, τῷ 1823, ἴσως ἐπεσκέφθη τὸν Μετσοφάντην, καὶ παρ' αὐτοῦ ἔλαβε μαθήματα τῆς νέας ἐλληνικῆς, ὡς μέλλων νὰ πορευθῆ εἰς Ἑλλάδα. Καλεῖ δὲ αὐτόν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του ὁ μέγας ποιητής γλωσσικὸν θαῦμα, Βριάρεων τοῦ λόγου καὶ φορητὴν βιβλιοθήκην. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, λέγει, φαίνεται ὅτι ἐζῆσε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς οἰκο-

δομῆς τοῦ Πύργου τῆς Βαβυλώνας καὶ ὑπῆρξε γενικὸς διερμηνεὺς εἶνε ἀληθὲς θαῦμα. Ὡμίλησα μετ' αὐτοῦ εἰς πάσας τὰς γλώσσας, ἄς ὀλίγοι ἐγίνωσκον, συναναστραφεὶς πρὸς ἀγρίους, πειρατάς, πορθητεῖς, ναύτας, γονδολιέρους, ἀγωγεῖς ἡμιόνων ἢ καμηλῶν, ταχυδρόμους κλπ. καὶ μὰ τὸν Θεόν, ὁμολογῶ ὅτι οὐ μόνον ταύτας ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ μὲ ἔφερεν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μητρικὴν μου γλώσσαν, διότι οὗτος ἐγίνωσκεν τὴν γλώσσαν τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν δημώδη καλλίτερον τοῦ Μυλόρδου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1819 διηγήθη διὰ Βολωνίας ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος ὁ Α' καὶ ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τὸν Μετσοφάντην. Κατὰ τὴν ἀκράσιν συνέστησεν ἐξ ἐκ τῆς ἀκολουθίας του διαφόρου ἐθνικότητος καὶ πρὸς πάντας ὁ Μετσοφάντης ὠμίλησε διὰ τῆς ἰδίας των γλώσσης, κινήσας τὸν θαυμασμόν τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1820 ἕνεκα ἀσθενείας διέκοψε τὰς παραδόσεις καὶ τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, περιηγήθη δὲ, ἐνασχολούμενος περὶ τὴν Βοτανικὴν, τὴν Μάντουαν, Μοδέναν, Πίσαν καὶ Λιβόρνον, ἔνθα εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσῃ τὴν ἑβραϊκὴν ψαλμωδίαν ἐν τῇ Συναγωγῇ καὶ τὸ πρακτικὸν σύστημα τοῦ τονισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἑβραϊκῆς γλώσσης, συναναστρεφόμενος δὲ πρὸς Ἕλληνας ναύτας ἐξέμαθε τὴν ὀρθὴν προφορὰν τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκλείψεως τῆς Σελήνης τῷ 1820 20 7βρίου πολλοὶ διακεκριμένοι ἀστρονόμοι ἤλθον εἰς Βολωνίαν, ἐν δὲ τῷ ἀστεροσκοπέῳ ἔνθα καὶ αὐτὸς προσεκλήθη, συνδιελέχθη ἀπταιστως πρὸς πάντας οὐγγριστί, ῥωσσιτί, γερμανιστί, ἐν τῷ σβεπικῷ ἰδιώματι, ἀγγλιστί, πολωνιστί, ῥωμουμιστί, τσεκιστί.

Ἐτι δὲ ἐδιδάχθη τὴν ἀρμενικὴν ὑπὸ Ἀρμενίου, τὴν τῆς Γεωργίας ὑπὸ Γεωργιανοῦ ἐκ Τίφλιδος, ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τοῦ Cavedoni σταλέντι αὐτῷ νοσηματολογικῷ βιβλίῳ (Spicilegio nomismatico), παρόντων πολλῶν ἐν τῷ οἴκῳ του φίλων, αὐτοσχεδίως ἔγραψεν ἑλληνιστί τὸ ἐξῆς δίστιχον :

Εἰς Κελεστῖνον Καυεδόνιον

Μνήματα τῶν πάλαι ἀνθρώπων σοφὸς ὅσ' ἀναφαίνεις

Ἐκ χρόνου οὐ πέθει· σοῦ δὲ κλέος θαλέθει.

Πόσον δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ἀπησχολημένος ὁ Μετσοφάντης, καταφαίνεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Καθεδόνην (1822) «Δὲν ἔχω οὔτε στιγμήν ἐλευθέραν, λέγει, ἢ βιβλιοθήκην, ἢ καθέδρα, τὰ ἰδιωτικά μαθήματα, ἢ ἐπιθεώρησις τῶν βιβλίων, οἱ ξένοι, οἱ ὑγιεῖς, οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ θνήσκοντες δὲν μὲ ἀφίνουσιν οὔτε νὰ ἀναπνεύσω.»

Τὸν Αὐγουστον τοῦ 1823 ἀπεβίωσεν ὁ Πάπας Πίος ὁ Ζ'. Ὁ δὲ διά-

δοχός του Λέων ο ΙΒ' Παρεκάλεσε τὸν Μετζοφάντην νὰ μεταβῆ καὶ διαμείνῃ παρ' αὐτῷ ἐν Ρώμῃ, ἀλλ' οὗτος καὶ αὐθις ἠρνήθη.

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1825 ἐπεσκέφθη τὸν ἡμέτερον Μετζοφάντην καὶ ὁ περίφημος φιλόλογος Fried. Jacobs, ὅστις βεβαίωι ὅτι οὗτος ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς νὰ διακρίνῃ τὰ ὄρια μεταξύ συγγενῶν γλωσσῶν, ἐθαύμαζε δὲ αὐτὸν διὰ τὸν πλοῦτον τῶν περὶ τὰς γλώσσας γνώσεών του. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἐδίδασκεν καὶ Φραγκισκανὸν τινα τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν.

Γ'

Ὁ Μετζοφάντης ἐν Ρώμῃ (1831-1849). Πρῶτος Βιβλιοφύλαξ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ καὶ Καρδινάλιος.

Κατ' ἔθος μετὰ τὴν ἐκλογὴν νέου ποντίφηκος αἱ πόλεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Κράτους ἀπέστελλον εἰς Ρώμην πρεσβείαν, ὅπως προσφέρωσι τὰ σεβάσματα τῶν καὶ λάβωσι τὰς εὐλογίας τοῦ νέου πατρὸς. Ἐν Βολωνίᾳ λοιπὸν μεταξὺ ἄλλων συναπεστάλη καὶ ὁ Μετζοφάντης, πρὸς μεγίστην χαρὰν τοῦ ἁγίου πατρὸς, ὅστις ἠλπίζεν ἤδη ὅτι θὰ τὸν κρατήσῃ πλησίον του.

Ἡ πρώτη ἐν Ρώμῃ ἐπίσκεψις τοῦ Μετζοφάντου, ἐγένετο ἐν τῇ Προπαγάνδᾳ, ἔνθα μετὰ τὴν λειτουργίαν μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐγένετο δεκτός. Ἐνταῦθα εὐθὺς συστηθεὶς ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου ὠμίλησε τουριστιπρὸς τινα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀντ. Χασσούν, εἶτα δὲ ἔλλημιστιπρὸς Ἑλληνὰ τινα Μουσαβίνην, κατόπιν γενόμενον ἐπίσκοπον ἐν Σμύρῃ, εἶτα πρὸς ἕτερον ἀγγλιστιπρὸς καὶ κατὰ σειράν πρὸς ἕκαστον μαθητευόμενον εἰς τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν.

Εὐθὺς ἄμα τῇ εἰς Ρώμην ἰφίξει του ὁ Πάπας διώρισεν αὐτὸν ἀρχιερέα καὶ ἀποστολικὸν Πρωτονοτάριον, καὶ διέταξε νὰ παρασκευασθῇ αὐτῷ οἶκημα ἐν Κυριναλίῳ, μετ' ὀλίγου δὲ ὠνόμασεν αὐτὸν Κανονικὸν ἐν τῇ Basilica Liberiana τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Μελζονος.

Ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ τῆς Προπαγάνδας βιβλιοθήκῃ ἐσπούδασεν ὁ Μετζοφάντης τὴν κινεζικὴν γλῶσσαν, ἣν καὶ ἐξέμαθεν ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ τῆς Νεαπόλεως, ἐν ᾧ ἐσπούδαζον νέοι Σῖναι. Ἐπειτα δὲ ἐν Ρώμῃ ἔσχε καιρὸν ὁ Μετζοφάντης νὰ ἀσκηθῇ καὶ πρακτικῶς εἰς πολλὰς γλώσσας, ἃς μόνον ἐκ τῶν βιβλίων ἐγίνωσκεν.

Διέταξέ ποτε ὁ Πάπας ὄμιλον τινα νέων ἐν τῇ Προπαγάνδᾳ μαθητευόμενων καὶ ἐκ διαφόρων τοῦ κόσμου μερῶν νὰ προσέλθωσιν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Βατικανοῦ, καὶ κρυβέντες ὀπισθεν θάμνων νὰ ἐμφανισθῶσιν ἀπροόπτως πρὸ αὐτοῦ συμπεριπατοῦντος μετὰ τοῦ Μετζοφάντου. Τοῦτο

καὶ ἐγένετο· σύμπαρ ἐκεῖνος τῶν μαθητῶν ὁ ὄμιλος ἐν διαφόροις γλώσσαις πρὸ τοῦ ποντίφηκος γονυπετήσας ὠμίλει πρὸς τὸν Μετζοφάντην, ὅστις ὁμῶς πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν τοῦ ἁγίου πατρὸς ἀπήντα πρὸς ἕκαστον τούτων ἐν τῇ μητρικῇ των γλώσσῃ.

Διορισθέντος γραμματέως τῆς Προπαγάνδας τοῦ πρώτου βιβλιοφύλακος τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης Ἀγγέλου Μάι, ὁ Μετζοφάντης διορίσθη ἐν τῇ θέσει τούτου.

Καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὁ νέος βιβλιοφύλαξ ἐκτήσατο τὰς συμπαθείας πάντων, καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Βιβλιοθήκην ἐνεκα τῆς πολυμαθείας καὶ γλωσσομαθείας του. Ὁ ποιητὴς Frankl ἐκάλει αὐτὸν χαμαιλέοντα τῶν γλωσσῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία St. Maria Maggiore, ἐν ἣ κανονικὸς ἦτο ὁ Μετζοφάντης, ἔκειτο μακρὰν τοῦ Βατικανοῦ, ὁ Πάπας Γρηγόριος διώρισεν αὐτὸν πρῶτον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου, καὶ εὐθὺς σύμβουλον τῆς Ἱερᾶς Ἐνώσεως πρὸς διόρθωσιν τῶν λειτουργικῶν βιβλίων, τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ σύμβουλον τῆς Ἀκαδημίας τῆς καθολικῆς θρησκείας.

Καίτοι δὲ ἡ θέσις αὐτοῦ ὡς πρώτου φύλακος ἐν τῇ Βατικανῇ δὲν ἦτο πρὸς ἐπίτευξιν βαθμοῦ Καρδινάλιου, ὅσα εἶνε ἡ τοῦ Νουτσίου ἐν Βιέννῃ, Παρισίαις, Μαδρίτῃ ἢ ἡ τοῦ γραμματέως τῆς Προπαγάνδας, οὐχ ἦττον ὁμῶς ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΣ' τῷ 1838 μετὰ τοῦ Ἀγγέλου Μάι, ὠνόμασεν αὐτὸν Καρδινάλιον καὶ ὡς ἐκκλησίαν χάριν τοῦ τίτλου ὤρισεν αὐτῷ τὴν τοῦ Ἀγίου Ὁνουφρίου ἐπὶ τοῦ Ἰανικοῦλου.

Ὁ νέος πορφυροφόρος πανταχόθεν ἔλαβε πλεῖστα συγχαρητήρια, οἱ δὲ τρόφιμοι τῆς Προπαγάνδας συνεχάρησαν αὐτῷ εἰς 53 διαφόρους γλώσσας, εἰς οὓς ἐπίσης ἀπήντησεν ὁ Καρδινάλιος μεταχειρισθεὶς δι' ἕκαστον τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν.

Ὁ Ροῦσελ διηγεῖται ὅτι ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν τῷ 1841 εὔρεν ὀμιλοῦντα ἐκ τῶν ἀφρικανικῶν γλωσσῶν τὴν αὐχαρικήν καὶ γε-εζ πρὸς τρεῖς Ἀθησσηνοὺς μετὰ πολλῆς εὐχερείας. Ἀλλὰ καὶ τὴν βασικὴν καὶ τὰς διαλέκτους ταύτης ὠμίλει τόσον εὐχερῶς, ὥστε ἐξέπληξε τὸν D' Abbadie καὶ τὸν πρίγκιπα Λουδοβίκον Βοναπάρτην, ὅστις ἦτο εἰδήμων τῆς γλώσσας ταύτης.

Ἐν πάσαις δὲ ταῖς γλώσσαις ἠρέσκετο ὁ Μετζοφάντης νὰ στιχοιργῇ καὶ τοῦτο ἄνευ μελέτης, ἀλλ' ἐκ τοῦ προχείρου. Εἰς φίλον του παρακάλεσαντα αὐτὸν νὰ γράψῃ μόνον τὸ ὄνομά του ἐν τῷ λευκώματι του εὐθὺς συνέθηκε τὸ ἐξῆς δίστιχον :

Accipe quod poscis—nomen. Scribatur ut ipsum
In coelo, ad Dominum tu, bone, funde preces.

Εἰς τὸν ἀποστείλαντα αὐτῷ ὡς δῶρον κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους
διόπτρα εὐχαριστῶν ἔγραψεν :

Deficit heu acies oculorum,—instante senecta!
Deficit,—at comis lumina tu duplicas
Lumen utrumque mihi argento dum nocte coruscat
Haud mihi qui dederit decidet ex animo.

Τῷ 1847 ἐξεδόθη ἐν Ἰνσβρούκῃ ὑπὸ Wagner ἑλληνικὸν εὐχολόγιον
οὗ ὁ καθηγητὴς Bernard Niedermühbichler ἀπέστειλεν ἀντίτυπον
τῷ Μετσοφάντῃ. Οὗτος ἅμα λαβὼν εὐθὺς ἐσημειώσατο ἐν τινι ἀγίᾳ εἰκό-
νι: ubi plura nitent in carmine, non ego paucis offendar macu-
lis (Horat) ἦν ἀπέστειλεν εἰς τὸν φίλον μετὰ διστιχοῦ γερμανιστί.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1847 ἤρξαντο ἤδη ἐκλείπουν αἱ δυνάμεις τοῦ περιφρή-
μου τούτου ἀνδρός, τῷ δὲ 1849 τῇ 15 Μαρτίου ἐκ πυρετοῦ καταβληθεὶς
παρέδωκε τὸ πνεῦμα ὁ μέγιστος τῶν αἰῶνων γλωσσομαθῆς, οὗ ἡ τεραστία
μνήμη εἶχε κινήσει τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν σοφῶν τοῦ αἰῶνός του.

Ἐτάφη κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἀνευ πομπῆς, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγ.
Ἰουουφρίου παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Τορκουάτου Τάσσου, πλᾶξ δὲ ἀπλῆ
μετ' ἐπιγραφῆς καλύπτει τὴν σορὸν τοῦ μετρίφρονος ἀνδρός καὶ δαιμο-
νίου Καρδινάλιου.

Πίναξ τῶν ὑπὸ τοῦ Μετσοφάντη ὀμιλουμένων γλωσσῶν

Γλῶσσαι ἃς ὠμίλει ἐντελέστατα.

1 Ἑβραϊκή. 2 Ραβίνων γλῶσσα. 3 Ἀραβική. 4 Καλδαϊκή. 5 Κοπτική. 6 Ἀρ-
μενική (ἀρχ.). 7 Ἀρμενική (νέα). 8 Περσική. 9 Τουρκική. 10 Ἀλβανική. 11
Μελιταία. 12 Ἑλληνική (ἀρχ.) 13 Ἑλληνική (νέα). 14 Λατινική. 15 Ἰταλική.
16 Ἰσπανική. 17 Πορτογαλική. 18 Γαλλική. 19 Γερμανική. 20 Σουηδική.
21 Δανική. 22 Ὄλλανδική. 23 Φλαμμική. 24 Ἀγγλική. 25 Ἰλλυρική. 26 Ῥωσ-
σική. 27 Πολωνική. 28 Τσεκική. 29 Μαγυαρική. 30 Σινική.

Γλῶσσαι ἃς ἤττον εὐχερῶς ὠμίλει.

1 Συριακή. 2 Γεζ. 3 Ἀμαρίνα. 4 Ἰνδοστάν. 5 Γουτσαρέττε (Ἄνατ. Ἰνδ.)
6 Βασκική. 7 Βλαχική. 8 Καλιφορνική. 9 Ἀγγλοσινική (δυτ. Ἰνδ. γλῶσσα).

Γλῶσσαι, ἃς σπανίως ἢ ὀλιγώτερον ἐντελῶς ὠμίλει.

1 Κουρδική. 2 Γεωργική. 3 Σερβική. 4 Βουλγαρική. 5 Ἀθιγγανική. 6 Πε-
γουανική. 7 Γαλλεσική. 8 Ἀγγολεσική. 9 Μεξικανική. 10 Χιλιανική. 11 Πε-
ρουανική.

Γλῶσσαι, ἃς ἀτελῶς ὠμίλει.

1 Σιγγαλεζική (Ἰνδοστάν). 2 Βιρμανική. 3 Ἰαπωνική. 4 Ἰρλανδική. 5 Γε-
λική. 6 Δελαουαρική. 7 Χιπεούας. 8 Ἰδιώματά τινα τῆς Ὠκεανίας.

Γλῶσσαι, ἃς μόνον ἐκ τῶν βιβλίων ἐσπούδασεν, ἀλλὰ δὲν εἶνε γνω-
στόν, ἂν τὰς ὠμίλει.

1 Σανσκριτική. 2 Μαλαϊκή. 3 Τογκινεσική. 4 Λαπλανδική. 5 Ρουθηνική.
6 Φρισική. 7 Λεττική. 8 Κοχιγνίνας. 9 Τεβετανική. 10 Ἰσλανδική. 11 Κορ-
νουαλική (ἀρχ. Βρετταν. ἐν Cornwall). 12 Ἀρχ. Περουανική (Guichua.)

Διάλεκτοι, ἃς ὠμίλει ἢ ἐγίνωσκε τὰ ἰδιώματα τούτων.

1 Ἑβραϊκῆς Σαμαριτῶν. 2 Ἀραβικῆς: Συριακᾶς διαλέκτους· Αἴγυπτ. διαλέ-
κτους· Μαύρων διαλέκτους· Βαρβαρέζων διαλέκτους. 3 Κινῶν: Διάλεκτον τοῦ
Kiang-Si. Διάλεκτ. τοῦ Hu-Kuang. 4 Ἰταλικῆς: Σικελική Σαρδηνιάς· Νεαπό-
λεως· Βολωνίας· Λομβαρδίας· Ἐνετίας· Φριαουλική· Ῥωμανική. 5 Ἰσπανικῆς· Κα-
ταλωνική· Βαλεντιανική. Διαλέκτους τῆς Μαϊόρκας. 6 Βασκικῆς: Λαβουρδινική·
Σουλετινική· Γουπογοανική. 7 Μαγυαρικῆς: Δεδρέσκιν· Ἐπῶριες· Πέστ· Τρανσυλ-
βανίας. 8 Γερμανικῆς: Ἀρχ. Γοθική· Διαφόρ. διαλέκτους τῆς Β. καὶ Μ. Γερμα-
νίας. 9 Γαλλικῆς: Προβηγγίας· Τολούσης· Γασκωνίας· Βεαρνίας· Λορραίνης· Κά-
τω Βρεττάνης. 10 Ἀγγλικῆς: τὰς διαλέκτους τοῦ Somersetshire Yorkshire·
Λαγκαστρίας· Κάτω Σκωτίας.

Ἐμμ. Γαλάνης.

ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Περίεργος εἶναι ἀληθῶς ἡ τύχη τῶν τελευταίων Παλαιολόγων καὶ
εἰς πλείστας περιηλλθον ἀντιφάσεις καὶ εἰς ἱστορικὰς ἀνακριθείας περιέπε-
σον οἱ περὶ αὐτῶν γράψαντες, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ἀρκετοὶ ὑπεστήριζον μέ-
χρις ἐσχάτων ὅτι κατάγονται ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης, πρό τινων δὲ
ἐτῶν ἀνεγράφετο εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας, ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἀπέθα-
νεν ἡ τελευταία ἀπόγονος τοῦ μεγάλου τούτου ἑλληνικοῦ οἴκου. Ἡ ἐξα-
κρίβωσις τῆς ἀληθείας εἶνε καὶ σήμερον ἔτι δυσχερεστάτη μεθ' ὅλας τὰς
γενομένας μελέτας καὶ δημοσιεύσεις ἐγγράφων σχετιζομένων εἰς τὸν
οἶκον τούτον. Ἐν τούτοις οὐχὶ ὀλίγον φῶς χύνουσιν εἰς τὰς θλιβερὰς
σελίδας τῆς ἱστορίας τῶν ἀπογόνων τοῦ τελευταίου ἑλληνος αὐτοκράτο-
ρος αἱ δημοσιεύσεις Ῥώσων χρονογράφων, οἵτινες μετὰ μεγίστης λεπτο-
μερείας περιέγραψαν τὰς γενομένας διαπραγματεύσεις τῶν γάμων τῆς
Σοφίας Παλαιολόγου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἰβάν τοῦ
τοῦ Γ'. Τῆς ἐλληνίδος ταύτης αὐτοκρατείας τὸν βίον θὰ παρακολου-
θήσωμεν φέροντες ἐν πληρεστέρᾳ λεπτομερείᾳ εἰς φῶς πράγματα, ἅτινα
τομος ια'. Φεβρουάριος.

ἀκροθιγῶς ἤφατο ὁ Πύργιγγ ἐν τινι μελέτῃ δημοσιευθῆσα κατὰ τὸ 1887 εἰς τὴν *Revue des questions historiques*, ἀφορῶσαν δὲ εἰς τὸν γάμον τῆς αὐτοκρατορίας Σοφίας Παλαιολόγου.

Ὡς γνωστὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ/πόλεως ἡ οἰκογένεια τῶν Παλαιολόγων περιωρίσθη εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, Δημήτριον καὶ Θωμᾶν, οἵτινες ἐκυριάρχησαν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ 1460 ὁ Δημήτριος ἐπιλήσμων γενόμενος τοῦ ὀνόματός του, ἐπέστρεψεν εἰς Βυζάντιον, ἔνθα ὁ Σουλτάνος ὤρισεν αὐτῷ σύνταξιν, παρέλαβε δὲ ἐν τῷ χαρμῆφι του τὴν θυγατέρα του. Ἱστορικοὶ τινες ἀναφέρουσιν ὅτι ἐξηλαμίσθη κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη μετανοήσας ἐδραπέτευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ καταφυγὼν εἰς Βενετίαν ἐβαπτίσθη ἐκ νέου καὶ ἀπέθανεν χριστιανός. Ὁ Θωμᾶς ὅμως τῇ συνδρομῇ τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἰταλίαν τὴν 16 Νοεμβρίου 1460. Ἐν Ρώμῃ ἀνέμενον αὐτὸν θερμοτάτη φιλικὴ δεξιῶσις προετοιμασθεῖσα ὑπὸ τῶν φίλων καὶ συμπατριωτῶν του καρδινάλιων Βησσαρίωνος καὶ Ἰσιδώρου. Ὁ Πάπας παρεχώρησε πρὸς κατοικίαν του τὸ μέγαρον τοῦ *Santo Spirito in Sàssia*, ἔνθα μέχρι σήμερον δύναται τις νὰ ἴδῃ τὸν τάφον ὅστις ἐγκλείει τὰ ὄστα τῶν Παλαιολόγων. Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία καὶ ἡ ἐνετικὴ κυβέρνησις προσηγάθησαν εἰς τὸν καταφυγόντα ἐκεῖ δεσπότην τῆς Πελοποννήσου μεθ' ὧν τῶν ἐνδείξεων τῆς τιμῆς, ἥτις ὀφείλετο εἰς γόνον περιβλεπτον βασιλικῷ οἴκῳ, ὤρισαν δὲ ἐτησίαν σύνταξιν ὁ μὲν Πάπας 3600 δουκάτων, ἡ ἀδελφότης τῶν Καρδινάλιων 2400 καὶ ἡ ἐνετικὴ δημοκρατία 500. Πλὴν τῶν χρηματικῶν τούτων ἐπιχορηγήσεων, ἐπαρκῶν ἄλλως τε διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐγένετο εἰς τὸν Θωμᾶν ἰδιαιτέρα ὄλως τιμὴ τῆς ἀπονομῆς τοῦ χρυσοῦ ρόδου, ὅπερ σπανίως ἀπεδόθη εἰς ξένους ἡγεμόνας ἢ ἡγεμονίδας. Ἐκ πάντων τούτων καταδεικνύεται ὅτι ὄλως ἀνακριβὲς εἶνε τὸ γραφὸν παρὰ τοῦ Γρηγοροβίου, ὅτι ὁ ἀπόγονος οὗτος τῶν Παλαιολόγων, ἀπέθανεν ἐπαιτῶν τὸν ἄρτον εἰς τοὺς προνάους τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ρώμης. Οὔτε ὁ Θωμᾶς, οὔτε τὰ τέκνα του περὶ ἡλθόν ποτε εἰς τοιαύτην δεινὴν θέσιν. Μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα αὐτοῦ, ἐπισυμβάντα κατὰ τὴν 12 Αὐγούστου τοῦ 1465, ἡ οἰκογένειά του ἀποτελουμένη ἐκ τῶν δύο θυγατέρων καὶ τῶν δύο υἱῶν του, εὔρεν περιθάλψιν πατρικὴν παρὰ τε τοῦ Πάπα καὶ τῶν καρδινάλιων Βησσαρίωνος καὶ Ἰσιδώρου. Ἡ πρεσβυτέρα αὐτοῦ κόρη ἀπέθανε τὸ 1474, ἡ δευτέρα ὅμως μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς Ἀνδρέου καὶ Μανουὴλ ἐξεπαυδεύθη ἐν Ρώμῃ, τῇ συνδρομῇ τοῦ Πάπα, κατὰ πρόγραμμα κανονισθὲν ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος. Καὶ ἡ Σοφία καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ

αὐτῆς, τῇ συναινέσει τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἀπεδέξαντο τὸν καθολικισμόν, τοῦτο δὲ ἐθεώρει ὡς ἀπαραίτητον ὁ μέγας Ἕλληνας κληρικὸς Βησσαρίων, διότι ἐφρόνει ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἀρνησιθρησκίαν των παρὰ τοῖς δυτικοῖς πολιτικοῖς, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ κινήσῃ σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἰδρῶν αὐθις τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν Βυζαντίῳ.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν τῆς Σοφίας, ἤρξαντο διαπραγματεύσεις συνοικεσίου ταύτης μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Ἰακώβου Β', ὡς ἀναφέρουσιν πλεῖστα ἔγγραφα ὑπάρχοντα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας¹. Ὁ χρονογράφος Φραντζῆς, μάρτυς αὐτόπτης σχεδόν, ἀναφέρει ὅτι οὐ μόνον ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου ἐζήτησε τὴν χεῖρα τῆς περικαλλοῦς ἑλληνίδος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰταλὸς πρίγκιψ Καρατσιόλας ἢ Παρρατσιόλας, ἐζήτησε νὰ νυμφεθῇ τὴν Σοφίαν ἐν ἔτει 1467. Ἡ ἑλληνὶς ἡγεμονόπαις φαίνεται ὅτι κατέστη περιζήτητος νύμφη, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἶνε ἱστορικῶς βεβαιωμένον ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ ὁ δούξ τῶν Μεδιολάνων ἐπρότεινον αὐτῇ γάμον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας εἶχεν ἀρχίσει ἤδη διαπραγματεύσεις συνοικεσίου τῆς προστατευομένης παρ' αὐτοῦ ἑλληνίδος μετὰ τοῦ Τσάρου τῆς Μόσχας Ἰβάν τοῦ Γ', ἐματαιώθησαν αἱ προτάσεις τῶν εὐγενῶν νυμφίων.

Τὰς τοῦ γάμου ταύτου λεπτομερεῖς διαπραγματεύσεις λαμβάνομεν ἐκ τῶν βῶσσιων χρονογράφων. Τὸν χειμῶνα τοῦ 1469, ἀναφέρουν τὰ χρονικά, ἀφίκετο εἰς Μόσχαν, ἐκ Ρώμης προερχόμενος, Ἕλληνας τις Ἰούριος καλούμενος, κομίζων ἐπιστολὴν ἐξ ὀνόματος τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Γ'. Μέχρι τοῦδε ἐθεωρεῖτο ὅτι ὁ κυρίως ἀσχοληθεὶς ἐν τῷ γάμῳ τούτῳ ἦτο ὁ Βησσαρίων, μεριμνῶν ἵνα κάλλιον ἀποκαταστήσῃ τὴν συμπατριώτιδα αὐτοῦ ἤδη ἀποδεικνύεται ὅτι πάση δυνάμει ἐπεδίωκε τὴν σύναψιν τοῦ συνοικεσίου τούτου, διότι ἔβλεπεν ὅτι διὰ τῆς Ρωσίας μόνον, τῆς ἀγνώστου σχεδόν τότε ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἠδύνατο νὰ συντελεσθῇ τὸ ἔργον τῆς ἀνιδρύσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ, ἡ ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν κοινότητα τῆς πόλεως Βιέννης χρονολογουμένη δὲ ἀπὸ τῆς 10 Μαΐου 1472, δεικνύει ὅτι ὁ Βησσαρίων, καίπερ λατῖνος κληρικὸς, καὶ τοι μικροῦ δεῖν ἀνήρχετο τὸν παπικὸν θρόνον, δὲν ἔπαυσεν ὦν Ἕλληνας καὶ συμπάσχων ἐπὶ ταῖς ἐπελθούσαις συμφοραῖς τοῦ γένους μετὰ τῶν καταφυγόντων εἰς Ἰταλίαν Ἑλλήνων « Ἐν Βολωνίᾳ, ἔγραψεν, εἰς τοὺς προκρίτους, συνέστησα ὑμῖν τὸν πρέσβυν τῆς Μεγάλης Ρωσίας, μεταβαίνοντα εἰς Ρώμην, ἵνα διαπραγματευθῇ συνοικέσιον, ὅπερ πρόκειται νὰ συναφθῇ μεταξὺ τῆς ἀνεψιάς

¹ Pregadi, Secreti XXIII F^o 18.

τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Ρωσίας. Ἡ νύμφη εἶνε δημιούργημα τῶν μόχθων καὶ τῆς στοργῆς μου, διότι πάντοτε συνέ-
 πασχον ἐν ταῖς συμφοραῖς τῶν ἡγεμονιδῶν, οἵτινες ἐπέζησαν τῆς κατα-
 στροφῆς, ἐθεώρουν δὲ ὑποχρέωσίν μου νὰ συνδράμω αὐτούς, διότι οὗτοι
 καθιστῶσι στενοτέρους τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῆς πατρίδος μου καὶ τοῦ
 λαοῦ. Οὕτως ἐὰν ἡ νύμφη διέλθῃ διὰ Βιέννης, παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ τῇ
 παρασκευάσῃτε λαμπρὰν ὑποδοχὴν, ἵνα οἱ συνοδεύοντες αὐτὴν δυνηθῶσι
 νὰ μνηστῆσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα των περὶ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης
 τῶν Ἰταλῶν. Τοῦτο θέλει αὐξήσῃ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑπόληψιν τοῦ συζύ-
 γου τῆς» Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων γεγονότων, ἄτινα
 θέλομεν συναντήσῃ περαιτέρω, ἐξάγεται ἀριθλήως, ὅτι οὐ μόνον ὁ Βησ-
 σαρίων ἐπεδίωξε τὸν γάμον τοῦτον καὶ τὸν ἔφερεν εἰς πέρας, ἀλλὰ καὶ
 ὅτι ὁ γάμος οὗτος ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν παρασκευὴν τῆς κατὰ τῶν
 Τούρκων ἐστρατείας τῶν Ρώσων· εἰς πάντα δὲ ταῦτα τὰ σχέδια ἦτο
 μεμυημένη καὶ αὐτὴ ἡ Σοφία, ἥτις χάριν τῆς ἰδέας ταύτης ἀπέριψε
 τοσαύτας προτάσεις ἐστεμμένων μνηστήρων καὶ ἔστρεψε νὰ ἀπέλθῃ εἰς
 ἀγρίαν καὶ παντελῶς ἄγνωστον εἰς αὐτὴν χώραν, προσφέρουσα τὴν καλ-
 λονὴν τῆς καὶ τὴν νεότητά τῆς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ κλυδωνιζομένου γένους.

Τὸ κύριον πρόσωπον εἰς ὃ ἐνεπιστεύθη τὴν διαπραγματεύσειν τῶν γά-
 μων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰβάν Βασιλεῖβιτς ἦτο ὁ Ἰωάννης Φριένζης. Ὁ
 αἰδέσιμος Πύρλιγγ παρέχει πλείστας ἐνδιαφερούσας πληροφορίας περὶ
 τοῦ Μοσχοβίτου πρεσβευτοῦ. Τὸ καθ' αὐτὸ ὄνομα τοῦ ἦτο Ἰωάννης Βατ-
 τίστας Δέλλα Βόλπε. Κατήγετο ἐκ Βενετίας καὶ ἀνήκεν εἰς εὐγενὴ τῆς
 δημοκρατίας ταύτης οἶκον. Ἄνὴρ ἐπιτηδειότατος καὶ ἔχων νοῦν δεξιόν,
 τρεφόμενος πάντοτε μὲ σχέδια μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἀπῆλθε κατὰ τὸ
 1455 εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ προχωρῶν πρὸς βορρᾶν ἔφθασε μέχρι τῆς
 πρωτευούσης τῆς Ρωσίας, διελθὼν οὕτω μέσφ ποικίλων λαῶν τῆς Τα-
 ταρίας. Τὰ ρωσικὰ χρονικὰ ἀναφέρουσιν ὅτι κατὰ τὸ 1469 διεδραμά-
 τιζε σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν Μόσχα, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς εἰς τῶν ἐμπί-
 στων τοῦ Τσάρου, εἰς αὐτὸν δὲ ἀποδίδεται ἡ ὑποδαύσις τοῦ ἀνατολικοῦ
 ζητήματος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου εὗρι-
 σκεν συνεπίκουρον τὸν καρδιάλιον Βησσαρίωνα, διὰ τῆς προτάσεώς του
 πρὸς σύζευξιν τῆς ἡγεμονίδος Σοφίας Παλαιολόγου μετὰ τοῦ ῥώσου
 ἡγεμόνος.

Εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Βενετίας (Senato, secreti T XXV p. 8) δια-
 σώζονται ἔγγραφα φέροντα πολλάκις τὸ ὄνομα τοῦ Βαττίστα Βόλπε. Ἐν
 τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ ὁ Ἀντώνιος Ζιλάρδης καθιστᾷ γνωστὸν εἰς τὴν ἐνετι-
 κὴν κυβέρνησιν ὅτι ὁ θεῖος αὐτοῦ, διακρέψας δέκα ἕξ ἔτη μεταξὺ τῶν

Τατάρων καὶ τῶν Μοσχοβιτῶν, ἐθεώρει ὡς βεβαίαν τὴν ἐξέγερσιν κατὰ
 τῶν Τούρκων, ἐπληροφόρει δὲ ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἠδύνατο ὁ Χάνης
 τῶν Τατάρων νὰ παρατάξῃ πλέον τῶν 250,000 μαχητῶν. Ἐν Βενετία
 ἔδωκαν μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην, διὸ ἀπέστειλαν
 εἰς Μόσχαν τὸν γραμματεῖα τῆς Γερουσίας Ἰωάννην Τρεβιζάνον, ἵνα
 προσωπικῶς διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Βόλπε τὰ τῆς προτάσεως ταύ-
 τῆς. Ὁ Ζιλάρδης διωρίσθη ἀκόλουθος τοῦ Τρεβιζάνου, ἀμφότεροι δὲ οἱ
 πράκτορες οὗτοι τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας εὗρισκοντο ἐν Μόσχᾳ καθ'
 ἣν ἐποχὴν ὁ Βόλπε ἐνήργει τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ γάμου τοῦ αὐτο-
 κράτορος τῆς Ρωσίας μετὰ τῆς Σοφίας Παλαιολόγου. Ἡ μελετωμένη
 αὕτη ἐπιθεσις κατὰ τῶν Τούρκων δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἴσως διότι ἡ
 ἐνετικὴ κυβέρνησις δὲν ἤθελε νὰ καταναλώσῃ μεγάλα χρηματικὰ ποσά·
 πολὺ πιθανώτερον ὅμως εἶνε ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν φαντασιοπληξίαι τοῦ
 Ἰταλοῦ τυχοδιώκτου. Ὁ Τρεβιζάνος ἔγραφεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του.
 ὅτι οὐδὲν σοβαρὸν δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ, τοῦ Βόλπε οὐδεμίαν παρέ-
 χοντος ἀξίαν λόγου βᾶσιν πρὸς ἐνέργειαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ Δέλλα Βόλπε ἔλαβε τὴν ὑψηλὴν ἐντολὴν ἀπὸ
 Ἰωάννην τὸν Γ' καὶ μετέβη δις εἰς Ρώμην χάριν τῶν διαπραγμα-
 τεύσεων τοῦ γάμου, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἠδυνήθη νὰ δώσῃ τὰς
 δεούσας ἐξηγήσεις περὶ τοῦ μεγάλου κατὰ τῶν Τούρκων σχεδίου του
 καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν πολιτικὴν σημασίαν τοῦ ἐγχειρήματος τούτου·
 ἐγκαταλείψας δὲ τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἀπετάθη πρὸς τὴν ἐν Ρώμῃ
 ἀρχὴν, ἐπιστεύθη δὲ ἐπὶ μικρὸν παρ' αὐτῆς, ὅτι ὁ Χάνης τῶν Τατά-
 ρων ἦτο πράγματι ἔτοιμος νὰ ἐκκινήσῃ κατὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ κεφαλῆς
 ἀκαταμαχῆτου στρατοῦ, ἐὰν παρείχετο αὐτῷ μηνιαία ἐπίδοσις 10,000
 χρυσῶν δουκάτων. Ἀλλὰ οἱ ἐν Ρώμῃ, ὅπως καὶ οἱ ἐν Βενετίᾳ δὲν ἤρ-
 γησαν νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι αἱ προτάσεις τοῦ Βόλπε ἦσαν φαντασιώδη ἐπι-
 νοήματα, διὸ ἀπεκρούσθη μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ἡ αἴτησις αὐτοῦ νὰ
 διορισθῇ ἐπισήμως ἀντιπρόσωπος τῆς Ρώμης παρὰ τῷ Τσάρῳ τῆς Μόσ-
 χας, ἐξέθεσε δὲ διὰ τῆς ἀπρονοησίας του εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Τσάρου καὶ
 τὸν Τρεβιζάνον, ὃν ἐξέλαθον ὡς κακοποιὸν καὶ κατάσκοπον ἐν Μόσχᾳ.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ χαρακτήρ τοῦ πρέσβεως τοῦ Ἰβάν Γ', ὅστις ἐπὶ τέλους
 κατῴρθωσε νὰ φέρῃ εἰς αἰσιον πέρας τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ γάμου
 τῆς Σοφίας Παλαιολόγου. Ἐν τῇ διασῆμῳ μελέτῃ τοῦ καθηγητοῦ κ.
 Σαλοβιῶφ δημοσιεύονται ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τε-
 λετῶν τῶν ἡγεμονικῶν γάμων, ἐξ ὧν μεταφέρομεν τὰ μᾶλλον ἀξιοπε-
 ρίεργα αὐτῶν μέρη. «Σήμερον, γράφει (1472) συνήλθον εἰς συνεδρίασιν
 οἱ Καρδιάλιοι. Ὁ σκοπὸς τῆς συνόδου ταύτης ἦτο ἡ γεννησομένη ὑπα-

δοχή τῶν πρεσβευτῶν τοῦ Ἰωάννου, ἡγεμόνος τῆς Ρωσσίας. Οἱ πρεσβευταὶ οὗτοι ἦλθον εἰς Ρώμην ἐν πρώτοις ἵνα προσκυνήσωσι τὸν Πάπαν, εἶτα δὲ νὰ ζητήσωσι τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς (inde desponterent filiam) τοῦ πρώην δεσπότη τοῦ Πελοποννήσου, ἥτις ἐξεπαιδεύθη ἐν Ρώμῃ μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν τῆς, φυγόντων ἐκ τῆς πατρίδος των καὶ ἐπικαλεσθέντων τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου. Οἱ πρεσβευταὶ ἀπεφασίσθη νὰ φιλοξενηθῶσιν ἐν τῷ παλατίῳ Μόντε Μάριο, ὁπόθεν ἡ θεὰ τῆς πόλεως εἶνε ἔκπαγλος, ἐκεῖ δὲ θὰ ἐνδιαιτῶνται μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς των. Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου γενήσεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Εἰς ὑποδοχὴν τῶν πρέσβων ἐξήλθον οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Πάπα καὶ οἱ Καρδινάλιοι.»

Τὴν 25 Μαΐου οἱ πρεσβευταὶ ἐπέδωκαν τὰ διαπιστευτήρια αὐτῶν γράμματα, ἐσφαγισμένα ὅλα διὰ χρυσοῦ σφραγίδος. Τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν γεγραμμένα εἰς ῥωσικὴν γλῶσσαν, ἀπηθύνοντο δὲ ὡς ἀκολουθῶς: «Πρὸς τὸν Μέγαν Σίξτον, Πάπαν Ρώμης, Ἰωάννης ἡγεμὸν τῆς λευκῆς Ρωσσίας, κύπτει τὴν κεφαλὴν καὶ παρακαλεῖ νὰ δοθῇ πίστις εἰς τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ.» Οἱ πρεσβευταὶ προσέφερον τὰ ἀποστελλόμενα δῶρα παρὰ τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Πάπαν, μίαν βαρύτιμον μηλοτὴν καὶ ὄρας 70 λευκοῖκτιδῶν. Ὁ Πάπας ἐγκωμίασε τὸν Τσάρον διὰ τὰς χριστιανικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς, καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ νυμφευθῇ μετὰ ἡγεμονίδος χριστιανῆς ἀνατραφείσης εἰς τοὺς κόλπους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην τελετὴν παρίσταντο οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἑνετικῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Δουκὸς τῶν Μεδιολάνων καὶ τοῦ Δουκὸς τῆς Φερράρας.

Τὸ περίεργον τοῦτο ἔγγραφο ἔχει χαρακτῆρα ἐπίσημον, ἐξ αὐτοῦ δὲ κατὰ πρῶτον μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρεσβευτῆς τῶν Μεδιολάνων ὑπῆρχεν ἐν Ρώμῃ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Νοβάρας, Ἰωάννης Ἀρκιμπάλδης, ὅστις διὰ μακροῦ ἐγγράφου ἀνήγγειλε τῇ κυβερνήσει του τὰ τῆς ὑποδοχῆς τῶν ῥώσων πρεσβευτῶν. Ἐκ τῶν λατινικῶν τούτων ἐγγράφων ἀποδεικνύεται ἐναργῶς ὁ ὑπολαθάνων πάντοτε σκοπὸς τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, προσπαθοῦσης νὰ προσελκύσῃ εἰς τὰ δόγματά της τοὺς ῥώσους, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ διαπραγματεύσεις τινὲς εἶχον γείνει, διότι ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Μόσχας διασώζεται ἔγγραφο τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ Γ', ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν μέγαν Δούκα Βασίλειον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναφέρεται, ὅτι ἔλαβεν (ὁ πάπας) τὸ ἔγγραφόν του, δι' οὗ θεῖα ἐμπνεύσει ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν.» Κατὰ τὴν κρίσιν ὁμοῦ τοῦ Καραμζίνου, οἱ καρδινάλιοι ἔβλεπον ἐν τοῖς ῥωσικοῖς ἐγγράφοις πολὺ πλεονέκτηρα τῶν ὄσων περιελάμβανον ταῦτα, τοῦ

Βόλπε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑποσχεθέντος πολὺ πλείονα τῶν ὄσων εἶχε λάβει οὗτος ἐντολήν. Παράδοξον ὅμως εἶνε πῶς οἱ ἐν Ρώμῃ ἔδιδον πίστιν εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Βόλπε, ἀφοῦ εἶχον συλλαβεί πλεον τοῦτον ψευδόμενον ἐν τῷ ζητήματι τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατείας τῶν Ῥώσων καὶ Τατάρων.

Αἱ τελεταὶ τῆς μνηστείας ἐγένοντο τὴν 1 Ἰουνίου 1472 ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Εὐτυχῶς διεσώθησαν ὀλίγαι πληροφορίαι περὶ τῆς τελετῆς ταύτης. Τὴν νύμφην συνώδευσαν εἰς τὸν ναὸν μεγάλαι δέσποιναί, ἐν αἷς ἡ βασίλισσα τῆς Βοσνίας Αἰκατερίνη, ἡ Κλαρίσσα Ὀρσίνη, ἡ μήτηρ τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων, διάσημοι ρωμαῖοι δέσποιναί, πλείοται ἄλλαι ἐκ Φλωρεντίας καὶ Σιένης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεταβάσαι εἰς Ρώμην καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκῶν τῆς Ἰταλίας. Τοὺς ἀρραβῶνας ἠλόγησεν ἐπίσκοπος, οὔτινος τὸ ὄνομα ἔμεινεν ἄγνωστον. Κατὰ τὴν ἐπίσημον πιστοποιήσιν τῶν μνηστῶν συνέθη ἀρκετὰ σοβαρὰ παράλειψις, ἥτις ἀνησύχησε σπουδαίως τοὺς ἐν Ρώμῃ. Ὅτε ὁ ἐπίσκοπος ἐζήτησε τὸν δακτύλιον ἀρραβῶνα, ὁ ῥώσος πρεσβευτῆς, ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἔφερε μεθ' αὐτοῦ τοιοῦτον καθ' ὅσον τὸ ἔθιμον τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν δακτυλίων δὲν ὑφίστατο ἐν Ρωσσίᾳ. Ἡ ἔλλειψις αὕτη δὲν ἐθεωρήθη ἐπαρκὴς πρὸς διακοπὴν τῆς τελετῆς, διὸ αὕτη ἐξηκολούθησε τὴν ἐπομένην ὁμοῦ ἡμέραν ὁ Πάπας ἐξέφρασε τὴν λύπην του, διότι τὰ μνηστρα δὲν ἐτελέσθησαν νομίμως καθ' ὅλα, ἔνεκεν τῆς ἀναφανείσης ἐλλείψεως.

Λίαν ἐνδιαφέρουσαι ἐπίσης εἶνε αἱ πληροφορίαι τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ Ρώμης τῆς Σοφίας Παλαιολόγου καὶ ἡ περιγραφή τοῦ μέχρι Μόσχας ἐπιπόνου ταξιδίου της. Χάριν τοῦ ταξιδίου τούτου κατεβλήθησαν σπουδαῖαι χρηματικαὶ καταβολαί, ἵνα ὅλη τῇ ἡγεμονικῇ μεγαλοπρεπείᾳ συνοδευθῇ ἡ ἀπόγονος τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μέλλουσα αὐτοκράτειρα τῆς Λευκῆς Ρωσσίας. Τὴν 27 Ἰουνίου 1472 τῇ ἐμετρήθησαν ἐκ τοῦ ἰδιαίτερου ταμείου τοῦ Πάπα 5400 χρυσᾶ δουκάτα. Ὡς ἀκόλουθος αὐτῆς μέχρι Μόσχας εἶχε ταχθῇ ὁ ἐπίσκοπος Μονουμπρέ, πρὸς ὃν ἐμετρήθησαν ἐπίσης 600 χρυσᾶ δουκάτα. Ὁ Πάπας ἐφώδιασε τὴν ἀπερχομένην μνηστὴν τοῦ Ῥώσου αὐτοκράτορος καὶ διὰ θερμότητος ἐπιστολῆς, δι' ἧς συνίστα αὐτὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας, διὰ τῶν χωρῶν τῶν ὁποίων θὰ διήρχετο ἡ περικαλλῆς νύμφη.

Ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ρώμης, χρησιμευοῦσα σήμερον ὡς νοσοκομεῖον, εἰς τὸ Santo Spirito in Sassia, ὑπάρχει ὠραία τοιχογραφία παριστάνουσα τὸν Σίξτον Δ', κυκλούμενον ὑπὸ πλείστων ἡγεμόνων. Ἐν

τῇ εἰκόνι ταύτῃ εὑρίσκειτο καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Σοφίας Παλαιολόγου, ὡς δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς ἀκολουθοῦ ἐπιγραφῆς :

«*Andream Paleologum Peloponnesi et Leonardum Toccum Epiri Dynastas a Turcarum Tyranno exutos regio sumpta aluit. Sophia Thomae Paleologi filiam Ruthenorum duci nuptam cum aliis muneribus tum sex mille aureorum dote auxit.*» Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀναφέρεται πρῶτον παρὰ τῷ Forcella, *Inscrizioni delle Chiese* t. VI p. 438. Ἡ εἰκὼν αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε σύγχρονος τῆς Σοφίας Παλαιολόγου, ὥστε δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι αἱ εἰκόνες ἐκεῖναι εἶνε αἱ ἀθηνεϊκῆς προσωπογραφίαι τοῦ Ἀνδρέου καὶ τῆς Σοφίας Παλαιολόγου.

Θ. Βελλιανίτης.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ ΚΡΥΟΝΕΡΙ

Ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Μεσολογίῳ ἱατροῦ κ. Σ. Νίδερ ἐν τῷ φυσιογνωστικῷ τμήματι τοῦ Συλλόγου.

Ἐν τῇ ὑπερείᾳ τοῦ ὄρους *Χαλκίς* τῶν ἀρχαίων, νῦν δὲ *Καράσσοβα* ἀπέναντι τῶν Πατρῶν, ὅπου ἔκειτο τὸ πάλαι ἡ πόλις *Καλυδῶν*, νῦν δὲ ὑπάρχει σταθμὸς τοῦ ἐκ Μεσολογίου σιδηροδρόμου, ἀναβλύζουσι διάφοροι πηγαί, ἐξ ὧν ἡ μεγαλειτέρα εἶνε «*Κεφαλὸδρομοί*» καὶ λέγεται τὴν σήμερον *Κρυονερί* κατ' ἐξοχὴν. Ὁ λαὸς θεωρεῖ τὰ ὕδατα αὐτῆς ὡς ἱαματικά. Ὁ δὲ κ. Νίδερ νομίζει ὅτι εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ αὕτη πηγή «*Καλλιρρόη*,» περὶ ἧς μύθον ἴκλαν ῥωμαντικο-τραγικὸν μνημονεύει ὁ *Πανσαρίας* (Ἀρχαϊκά, βιβλ. VII. κεφ. 21), τὸν ἐξῆς . . . «Ὅτε δὲ ἦκειτο ἔτι *Καλυδῶν*, ἄλλοι τε *Καλυδωνίων* ἐγένοντο ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ δὴ καὶ *Κόρσος*, ὃν ἀνθρώπων μάλιστα ἐπέλαθεν ἄδικα ἐξ ἔρωτος παθεῖν ἤρα μὲν *Καλλιρρόης* παρθένου· ὅπόσον δὲ ἐς *Καλλιρρόην* ἔρωτος *Κορέσφ* μετῆν, τοσοῦτον εἶχεν ἀπεχθείας ἐς αὐτὸν ἢ παρθένος. Ὡς δὲ τοῦ *Κορέσου* δεήσει τε ποιουμένου πάσας καὶ δῶρων ὑποσχέσεις παντοίας οὐκ ἐνετρέπετο ἡ γνώμη τῆς παρθένου, ἐκαθίζετο ἰκέτης ἤδη παρὰ τοῦ *Διονύσου* τὸ ἄγαλμα. Ὁ δὲ ἤκουσέ τε εὐχομένου τοῦ ἱερέως, καὶ οἱ *Καλυδῶνιοι* τὸ παυραυτικά ὡσπερ ὑπὸ μέθης ἐγένοντο ἐκφρονες καὶ ἡ τελευτὴ σφᾶς παραπλήγας ἐπελάμβανε. Καταφεύγουσιν οὖν ἐπὶ τὸ χρηστήριον τὸ ἐν *Δωδώνῃ*· τοῖς γὰρ τὴν ἡπειρον ταύτην οἰκοῦσι, τοῖς τε

Ἀίτωλοῖς καὶ τοῖς προσχώροις αὐτῶν Ἀκαρναῖσι καὶ Ἠπειρώταις, αἱ πέλειαι καὶ τὰ ἐκ τῆς δρυὸς μαντεύματα μετέχειν· μάλιστα ἐφαίνετο ἀληθείας. Τότε δὲ τὰ χρησθέντα ἐκ *Δωδώνης* *Διονύσου* μὲν ἔλεγεν εἶναι τὸ μῆνιμα, ἔσεσθαι δὲ οὐ πρότερον λύσιν πρὶν ἢ θύσῃ τῷ *Διονύσῳ* *Κόρσος* ἢ αὐτὴν *Καλλιρρόην* ἢ τὸν ἀποθανεῖν ἀντ' ἐκείνης τολμήσαντα. Ὡς δὲ οὐδὲν ἐς σωτηρίαν εὑρίσκειτο ἢ παρθένος, δευτέρα ἐπὶ τοὺς θρηψαμένους καταφεύγει· ἀμαρτάνουσα δὲ καὶ τούτων, ἐλείπετο οὐδὲν ἔτι ἢ αὐτὴν φονεῦσθαι. Προεξεργασθέντων δὲ ὅποσα ἐς τὴν θυσίαν ἄλλα ἐκ *Δωδώνης* μεμαντευμένα ἦν, ἡ μὲν ἱερείου τρόπον ἤκτο ἐπὶ τὸν βωμόν, *Κόρσος* δὲ ἐφειστήκει μὲν ἡ θυσία, τῷ δὲ ἔρωτι εἶξας καὶ οὐ τῷ θυμῷ ἑαυτὸν ἀντὶ *Καλλιρρόης* διεργάζεται. Ὁ μὲν δὴ ἀπέδειξεν ἔργον ἀνθρώπων ὧν ἴσμεν διατεθεῖς ἐς ἔρωτα ἀπλαστότατα. *Καλλιρρόη* τε ὡς *Κόρσος* τε θηνεῶτα εἶδεν, μετέπεισε τῇ παιδί ἢ γνώμη, καὶ, ἐσθῆι γὰρ αὐτὴν *Κορέσου* τε ἔλεος καὶ ὅσα ἐς αὐτὸν εἴργασται αἰδώς, ἀπέσφαξέ τε αὐτὴν εἰς τὴν πηγὴν, ἢ ἐν *Καλυδῶνι* ἔστιν οὐ πόρρω τοῦ *λιμένος*, καὶ ἀπ' ἐκείνης οἱ ἔπειτα ἄνθρωποι *Καλλιρρόην* τὴν πηγὴν καλοῦσι.»

Πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων ἐφείλκυσε ἡ ἱστορικὴ πηγή αὕτη τὴν προσοχὴν τοῦ κ. Νίδερ, διὸ ἐφρόντισε ὅπως γίνῃ χημικὴ ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος αὐτῆς. Τοιαύτην δὲ κατὰ ποιότητα ἐξετέλεσε βαυαρὸς τις στρατιωτικὸς φαρμακοποιὸς ἐπὶ Ὄθωνος τοῦ ἐν Μεσολογίῳ νοσοκομείου· ἔπεμψε μάλιστα ὁ κ. Νίδερ τὸ πρωτότυπον χειρόγραφον τῆς ἀναλύσεως ταύτης. Ἄγνοε δὲ ἂν ἴσως ὑπάρχῃ μεταγενεστέρα καὶ ἀκριβεστέρα κατὰ ποιότητά τε καὶ ποσότητα ἀνάλυσις ὑπὸ *Λάνδερερ*, *Χρηστομάνου* ἢ *Δαμβέργη* καὶ παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον ὅπως ἐξετάζων τὰ περὶ τούτου ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα, θεωρῶν τὸ ἀντικείμενον ἀρκετὰ σπουδαῖον καὶ διάφορον. Ἡ δὲ ἀνάλυσις τοῦ βαυαρῶ φαρμακοποιῦ ἐκείνου ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦ *Κρυονερίου* ἐνέχει ἀνθρακικὸν ὀξύ ἐλεύθερον ἐν ἰκανῇ ποσότητι καὶ ἐκτός τούτου καὶ συνθετημένην μετὰ διαφόρων βάσεων, ἄσθεστον, πότασσαν, νάτρον ὕδροχλωρικὸν καὶ ὀξυθειϊκόν, καὶ μαγνησίαν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Φεβρουαρίου 1892.

Θ. Δ. Χελδράχ.

ΔΕΚΑΤΟ ΕΛΕΓΕΙΟ

ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΒΙΟΥ ΤΙΒΟΥΛΛΟΥ

- Ποῖος ἦταν, ποῦ πρωτόβρηκε τὰ μισημένα ξίφη ;
 ὦ, τί σκληρὸς αὐτὸς καὶ σιδερένιος ἦταν !
 Τότ' ἐγεννήθη 'ς τοὺς θνητοὺς ὁ πόλεμος καὶ ὁ φόνος
 καὶ ἀνοίχθηκε κοντὸς δρόμος σκληροῦ θανάτου.
 5 Ἀλλὰ δὲν φταίει ὁ δύστυχος· ἐμεῖς ἐναντιὰ μας
 τὰ στρέφομε, ἂν καὶ αὐτὸς τὰ εὗρηκε γι' ἄγρια ζῶα.
 Εἶναι κακὸ τοῦ χρυσαφιῦ, δὲν ἔκαμναν πολέμους,
 ὅταν τοῦ τραπεζιοῦ ἰδρένια ἦταν ἡ κούπα·
 δὲν ἦσαν πύργοι, ἢ χάντακες, καὶ ἀσφαλισμένον ὕπνο
 10 εὕρισκεν ὁ βοσκὸς 'ς τοῦ κοπαδιοῦ τῆ μέση.
 Τότε νὰ ἐξοῦσα κι' ἄγνωστα τ' ἄθλια τοῦ πλήθους ὄπλα
 νὰ μοῦ ἦσαν, σαλπισμοὺς νὰ μὴν ἀκούω μὲ τρόμο.
 Τώρα 'ς ταῖς μάχαις σέρνομαι, κ' ἴσως ὁ ἐχθρὸς τὰ βέλη
 κι' ὄλης φορεῖ, ποῦ ἐδῶ 'ς τὸ πλάγι μου θὰ ἐμπήξῃ.
 15 Πλὴν σώσετέ με, Λάρητες, ποῦ μ' ἀναθρέψατ', ὅταν
 περίτρεχα μικρὸς συχνὰ τὰ γόνατά σας·
 καὶ μὴ 'ντραπήτε, ἀπὸ κορμὸ φτυασμένοι ἂν ἦσθε ἀρχαῖο·
 τέτοιοι καὶ τοῦ παπποῦ τὸ σπίτι ἐκατοικήσατε.
 Ἦσαν πιστότεροι 'ς ἐμᾶς, ὅταν φτωχὴ λατρεία
 20 εἶχε μικροῦ ναοῦ θεὸς ξυλοφτυασμένος.
 Αὐτὸς ἐξιλεόνοτον, ἂν τοῦ 'βαζες σταφύλι
 καὶ 'ς τὴν ἱερὴν του κόμη ἀστάχυνα στεφάνια.
 Κι' ὅποιος τὸ τάμμ' ἀπόλαυσεν, ἔφερν' αὐτὸς ταῖς πῆτταις,
 καὶ μέλι ἀγνὸ ἢ μικρὴ καὶ ἀκόλουθῆ του κόρη.
 25 Πλὴν διώξετέ μου, Λάρητες, ταῖς χάλκιναις σαίτταις·
 θὰ 'χετε θῦμ' ἀγροῦ γεμάτης στάνης χοῖρο·
 κ' ἐγὼ ξοπίσω μὲ λευκὴ στολὴ καὶ μὲ κανίστρι
 δεμένο μὲ μυρτιαῖς καὶ μὲ μυρτιαῖς στεφάνι.
 30 Θὰ σᾶς ἀρέσω· δυνατὸς ἄς ἦναι 'ς τ' ἄρματ' ἄλλος,
 τοὺς πρώτους τῶν ἐχθρῶν ἄς ρίχνῃ μὲ τὸν Ἄρη
 βοηθῶ, καὶ τ' ἄθλά του ἄς μῦθ ὕμνῃ, 'ὄν πίνω, ὁ πολεμάρχος
 καὶ ἄς γράφῃ μὲ κρασί στρατόπεδα 'ς τὴν τάβλα.

- Τί τρέλλα νὰ ζητᾶ κάνεις τὸν Θάνατο 'ς ταὶ μάχαις !
 ἐπάνω μας αὐτὸς κρυφὸς σιγὰ πλακάνει.
 35 Δὲν εἶναι κάτω ἐκεῖ σπαρτὰ καὶ ἀμπέλι', ἀλλ' ὁ ὄργισμένος
 Κέρβερος, τῆς Στυγὸς καὶ ὁ σιχαμένος ναύτης·
 μὲ φαγωμένα μάγουλα καὶ μὲ καυμέναις τρίχαις
 'ς τὰ σκοτεινὰ λιμνιὰ τὸ ἀχνὸ πλανᾶται πλήθος.
 Τί μακαριώτερος αὐτός, ποῦ μ' ἔτοιμη τὴν κλῆρα
 40 σὲ καλυθάκι ἀργὰ γεράματα τὸν φθάνουν !
 Αὐτὸς διοικεῖ τὰ πρόβατα, ὁ υἱὸς τ' ἀρνιά, ἢ γυναῖκα
 ἔχει ἔτοιμο ζεστὸ νερὸ τοῦ κουρασμένου.
 Τέτοιος κ' ἐγὼ· τὴν κεφαλὴ λευκαῖς ν' ἀσπρίζουν τρίχες
 καὶ παλαιῶν καιρῶν ἔργα νὰ λέγω γέρος.
 45 Κι' ἄς ἦν' ἡ Εἰρήνη 'ς τοὺς ἀγρούς. Τὰ βώδια πρώτ' ἡ Εἰρήνη
 'ς τοῦ ἀρότρου τοὺς ζυγοὺς ἢ ἄχραντ' εἶχε ζέψῃ·
 ἢ Εἰρήνην ἔθρεψε κλῆματα, θησαύρισε τοὺς μούστους,
 ὁ πατρικὸς χοχλιὸς κρασί τοῦ υἱοῦ νὰ χύνη·
 προκόβ' ὕννη καὶ δίκοπη μ' αὐτὴν, καὶ ἡ μούχλα κρύβει
 50 ὄπλα δεινὰ σκληροῦ πολεμιστῆ 'ς τὸ σκότος·
 καὶ σπίτι μισομέθυστος 'ς τὸ ἀμάξι ὁ ἀγρότης φέρνει
 ἀπὸ λογγάρ' ἱερὸ καὶ τέκνα καὶ γυναῖκα.
 Τότε Ἀφροδίτης μάλλωμα, καὶ τὰ ξεριζωμένα
 ἢ κόρη κλαίει μαλλιὰ, ταῖς θύραις, ποῦ τῆς σπᾶσαν·
 55 καὶ τὰ γδαρτὰ της μάγουλα θρηνεῖ· γιὰ τῶν χειρῶν του
 καὶ ὁ νικητῆς θρηνεῖ τῶν δυνατῶν τὴν τρέλλα.
 Κι' ὁ ἀκόλαστος Ἔρωσ γεννᾷ λογοτριβαῖς καὶ στέκει
 ἀνάμεσ' ἀπαθῆς τῶν δύο θυμωμένων.
 Στερνάρ' εἶναι καὶ σίδηρο, τὴν κόρη τῆς καρδιάς του
 60 ὅποιος βαρεῖ ! ξεσπᾷ θεοὺς ἀπὸ τὰ οὐράνια.
 Τοῦ σώνει, ἂν φόρεμα λεπτὸ 'ς τὰ μέλη της ξεσχίσῃ·
 τοῦ σώνει, ἂν τῶν μαλλιῶν τῆς λύση τὰ στολίδια·
 σώνει, ἂν ἰδῇ τὰ δάκρυα της· τριπλὰ μακάριος εἶναι,
 ἂν κόρη τρυφερὴ τοῦ κλαύσῃ 'ς τὸν θυμὸ του.
 65 Ἀλλ' ἂν 'ς τὰ χέρια εἶναι δεινός, ἀσπίδα καὶ κοντάρη
 ἄς ἔχῃ, ἄς παραιτῇ τὴν ἡμερὴ Ἀφροδίτη.
 Καὶ σύ, σεπτῆ, ἔλα 'ς ἐμᾶς, Εἰρήνη, ἀστάχυνα κράτει,
 καὶ ὁ κόρφος σου ὁ λευκὸς καρποὺς ἄς ξεχειλίξῃ.

Μετὰφρασις Γλαύκου Ποιητοῦ.

ΦΑΙΝΟΛΟΓΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

(ΔΕΛΤΙΟΝ τῶν κατὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ὀργανικὴν φύσιν ἐν τῷ
ἀθηναϊκῷ λεκανοπεδίῳ περιοδικῶν φαινομένων)

Ἰανουάριος 1892¹.

(Κατὰ τὴν γρηγοριανὴν χρονολογίαν)

Σκιάπτονται οἱ ποτιστικοὶ ἀμπελώνες.

Καθαρίζονται αἱ ἐλαῖαι καὶ αἱ ἄμπελοι

Παρατηρεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθήσεως τῶν ἐξῆς φυτῶν.

Α' αὐτοφυῶν

α') Κατὰ τὴν πρώτην δεκαπενθήμεριαν τοῦ μηνός.

Συκόρριζα ἢ καλθῆφυλλος (*Ficaria calthaefolia* Reichb.)

Εὐζωμον τὸ σπαρτὸν (*Eruca sativa* Lam., κοινῶς ῥόκα).

Ἀνάγυρις ἢ δυσώδης (*Anagyris foetida* L.)

Καλανδὶς ἢ ἀρουραία (*Calendula arvensis* L.).

Βερονίκη ἢ Περσική (*Veronica Persica* Poir.).

Βερονίκη τὸ κυμβάλιον (*Ver. Cymbalaria* Bert.).

Βερονίκη ἢ κισσόφυλλος (*Ver. hederifolia* L.).

Λάμιον τὸ περίβλαστον (*Lamium perfoliatum* L.).

Θυμελαία ἢ δασεία (*Thymelaea hirsuta* L.).

Κνίδη ἢ κοινὴ (*Urtica urens* L.).

Παρθένιον τὸ ἰουδαϊκόν (*Parietaria Judaica* L.).

β') κατὰ τὴν δευτέραν δεκαπενθήμεριαν.

Ἰπήκοον τὸ μεγαλανθές (*Hypocoum grandiflorum* Benth.)

Καπνία ἢ φαρμακευτικὴ (*Fumaria officinalis* L.).

Σισύμβριον ὁ Ἰριὼν (*Sisymbrium Irio* L.).

Ἀνθεμὶς ἢ χιὰ (*Anthemis Chia* L.).

Βέλλις ἢ ἐπέτειος (*Bellis annua* L.).

Εὐφόρβιον τὸ ἡλιοσκόπιον (*Euphorbia helioscopia* L.).

Β' κηπευτῶν

α') Τοῦ μηνός ἀρχομένου.

¹ Τὸ Δελτίον τοῦτο ἔνεκα ἐλλείψεως χώρου δὲν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ προηγούμενον φυλλάδιον.

Μαλκολμεία ἢ παραθαλασσία (*Malcolmia maritima* L.).

Ἴβερὶς ἢ πικρὰ (*Iberis amara* L.).

Ὄξαλις ἢ νέουσα (*Oxalis cernua* Thunb.).

Ἀμυγδαλέα ἢ κοινὴ (*Amygdalus communis* L.).

Καλανδὶς ἢ φαρμακευτικὴ (*Calendula officinalis* L.).

Ναρδοσμία ἢ ἡδύοσμος (*Nardosmia fragrans* L.).

β') μεσοῦντος δὲ τοῦ μηνός.

Κύαμος ὁ κοινός (*Faba vulgaris* Gärtn.).

Ψευδοδάφνη ἢ ἐκκρεμῆς (*Viburnum Tinus* L.).

Ψευδοδάφνη ἢ ἐκκρεμῆς (*Vib. suspensum* Hort.).

Βουγκαινβιλλεία ἢ εὐπρεπὴς (*Bougainvillea spectabilis* Willd.).

Ἐξηκολούθησαν δ' ἀνθούντα καὶ κατὰ τὸν Ἰανουάριον πάντα ὅσα καταλέγονται φυτὰ ἐν τῷ δελτίῳ τοῦ Δεκεμβρίου π. ἔ. αὐτοφυῆ τε καὶ κηπευτά.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19/31 Ἰαν. 1892.

Θ. Δε Χελδράτχ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Φεβρουάριος 1892.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τὸν λήξαντα μῆνα συνεκροτήθη τακτικὴ συνεδρία.

Ἐγένοντο δὲ τὰ ἐξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Δ. Βικέλας ἀντεπιστέλλον μέλος ἀνέγνω μελέτην, κατὰ Παρίσια καὶ ἡ ἐλαφρὰ φιλολογία.»

Ὁ κ. Μ. Χρυσόχορος, πάρεδρον μέλος ὠμίλησε περὶ τῆς Πρασιάδος λίμνης.

Ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς πάρεδρον μέλος ὠμίλησε περὶ τῆς γερμανικῆς θεολογίας.

Ἐπαναληφθεῖσῶν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐσπερίδων ὁ κ. Π. Πρωτοπαδάκης ὠμίλησε περὶ τοῦ Ἰσμοῦ τῆς Κορίνθου.

Ὁ Σύλλογος τῶν Κυριῶν ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδείσεως προέτεινε τῷ Συλλόγῳ καὶ ὁ Σύλλογος παρεδέξατο ὅπως κατὰ πᾶν Σάββατον γίνονται ἐν τῷ Συλλόγῳ θρησκευτικαὶ ὀμιλίαι. Τὰς θρησκευτικὰς ὀμιλίαις ἀνέλαβον οἱ κ. κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς καὶ Ἰγν. Μοσχάκης καὶ

ἐναρξίς τούτων ἐγένετο τῇ 29 Φεβρουαρίου διὰ τοῦ κ. Α. Διομήδους Κυριακοῦ.

Ὁ Σύλλογος συνήψε σχέσεις μετὰ τοῦ ἐν Πετροπόλει Παλαιστινοῦ Συλλόγου καὶ μετὰ τῆς ἐνταῦθα ἀδελφότητος τῶν θυγατέρων τοῦ Ἐπουρανίου Βασιλέως.

Ἀπεστάλη ἔκθεσις τῆς ἐξελέξεως τῆς ἐν Καλάμαις σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, μαρτυροῦσα περὶ τῆς καλῆς καταστάσεως τῆς αὐτόθι σχολῆς.

Ἀνετέθη εἰς τὴν Ἐφορίαν τοῦ Συλλόγου ὅπως συννεοηθῆ μετὰ τῶν διαφόρων ἀτμοπλοικῶν Ἐταιριῶν περὶ τῆς προσεχοῦς ἐκδρομῆς τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀνά τὴν Ἀνατολήν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμημα Φυσιογνωστικόν. Δύο συνεκροτήθησαν συνεδρία. Κατὰ τὴν πρώτην τούτων ὁ κ. Ι. Βάμβας ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς τελευταίας ἐν Ἀθήναις ἐπιδημίας τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ καὶ βασιζόμενος ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν, ἃς συνέλεξεν ὡς μέλος τῆς ἐιδικῆς διορισθείσης ἐπιτροπείας, ἀπεφάνετο ὅτι ἐκτὸς τῆς διὰ τοῦ ὕδατος παραδεδεγμένης ὁδοῦ ἢ μετάδοσις τοῦ μολύσματος γίνεται καὶ διὰ τοῦ ἀέρος. Ὡς ἐστίας δὲ παραγωγὸς τούτου θεωρεῖ τὰς ἐκτὸς μὲν τῆς πόλεως ἀποκομιζόμενας ἀλλ' ἀτυχῶς ἀμέσως περὶ αὐτὴν ριπτομένης ἀκαθαρσίας, τὰς ἄνευ χωροσταθμίσεως καὶ κανονικῆς κλίσεως κατασκευαζομένους ὑπονόμους, γενομένους δοχεῖα τοῦ βόθρου τῶν πλείστων οἰκιῶν, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἐν τῇ ὁδῷ Ἀθηνᾶς διανοιχθεῖσαν τάφρον τοῦ ὑπογείου σιδηροδρόμου. Ὁ κ. Βάμβας ὑπέβαλε καὶ στατιστικὰς σημειώσεις τῶν προσβληθέντων ἀτόμων, καθ' ἃς ἐκ τούτων οἱ ἡμίσεις ἀνήκουσιν εἰς μαθητὰς διαφόρων σχολείων πλὴν τοῦ Ἀρσακείου. Ἐκ τῶν τμημάτων τῆς πόλεως τὸ μᾶλλον προσβληθὲν εἶναι τὸ 'Γ', κατὰ δεῦτερον λόγον τὸ 'Ε' καὶ ὀλίγιστα πάντων τὸ 'Α'.

Μετὰ τούτον ὁ κ. Κ. Μητσόπουλος ἀνέπτυξε τὰ περὶ σεισμικῶν κέντρων ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρίᾳ, παραδέχεται δ' ἐννέα τοιαῦτα σείοντα ἀνεξαρτήτως τὸ ἐν τοῦ ἐτέρου τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ὁ κ. Θ. Χέλδραϊχ, ὑπέβαλεν ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ ἀντεπιστέλλοντος μέλους κ. Ε. Νίδερ, περὶ τῆς πηγῆς Κρυονέρι, ἥτις δημοσιεύεται ἐν τῷ παρόντι τεύχει.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Μιχ. Λάμπρος ὁμιλήσας περὶ τῶν ἐξ αἵματος

βροχῶν καὶ ἀναπτύξας πῶς αὐταὶ προέρχονται ἐκ κηλίδων δηλ. τῆς κάμψης τῆς Φαινέσεως τοῦ κάρδου, ἀνέφερε περιέργων παράδοσιν τῆς Ἀνάφης, καθ' ἣν αἱ κηλίδες αὐταὶ λέγονται αἷμα Χριστοῦ. Κατόπιν ὁ κ. Δευτεραῖος ὠμίλησε περὶ τοῦ δαμαλισμοῦ καὶ παραγωγῆς δαμαλείου ὕλης ἐξ αἰγῶν. Ἀνέφερε δὲ πειράματα αὐτοῦ ἐπιτυχόντα ἐνταῦθα καὶ ἀνέπτυξε τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἐξ αἰγῶν δαμαλισμοῦ καὶ κυρίως τὴν ἀποφυγὴν τῆς φυματώσεως. Ἐν τέλει ὁ κ. Γερμανὸς ὡς εἰσηγητῆς ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέφερε περὶ τοῦ λεξιλογίου τῶν ὀνομασιῶν τῶν ἑλληνικῶν φυτῶν τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Χέλδραϊχ καὶ ἐξῆρε τὴν σκοπιμότητα τῆς συγγραφῆς. Προσέθηκε δ' ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἀποδέχεται τὴν ἐκδοσὶν καὶ τὸ τμήμα ὁμοφρόνως παρεδέξατο τὴν γνώμην ταύτην.

Τμημα Φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Μίαν τὸ τμήμα τοῦτο συνεκρότησε συνεδρίαν.

Ὁ κ. Πανταζίδης, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ τμήμα διόρθωσιν τινὰ τοῦ 48 στίχου τοῦ «Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶν» ἔχοντος ὡς ἐξῆς :

Ἄλλ' οὐδ' ἐμός τοι τοῦ ξανιστάναι πόλεως
Δίχ' ἔστι θάρσος πρὶν γ' ἂν ἐνδείξω τι δρῶ.

Ὁ κ. Πανταζίδης θεωρεῖ ὡς νοσοῦν τὸ χωρίον τοῦτο, ἐξοβελίζει τὰς λέξεις *τί δρῶ* καὶ ἀντικαθιστᾷ αὐτὰς διὰ τῆς λέξεως *παρών*.

Ὁ κ. Σπυρίδων Λάμπρος παρουσίασεν εἰς τὸ τμήμα μικρὸν λεξικὸν ἑλληνοαλθανικόν, γραφὴν ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἐν Κερκύρα, δωρηθὲν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Pouqueville, ὅστις ἔχει γράψει ἰδιοχείρως καὶ τὴν ἀκόλουθον φράσιν : «Ce lexique est écrit de la main de Marc Botzaris à Corfou 1809 devant moi» Pouqueville. Τὸ διγλωσσὸν τοῦτο λεξικὸν θέλει δημοσιεύσει πιθανῶς ἢ Ἐθνολογικῇ Ἐταιρίᾳ ἐν καιρῷ καταλλήλῳ.

Εἶτα ὁ κ. Βάλβης ἐπανήλθεν εἰς προτέραν διόρθωσιν του εἰς τινὰ στίχον τοῦ «Οἰδίποδος Τυράννου.» Μεθ' ὃ ὁ κ. Νικόλ. Πολίτης ὑπεστήριξεν ὅτι τὰ ἐν τῷ 47ῳ κεφαλαίῳ τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας μνημονεύόμενα συγκεχωρημένα μέταλλα, ὧν ἡ σημασία παρενοήθη, εἶνε αἱ ἄλλως λεγόμεναι καινονομίαι, διαστελλόμεναι τῆς ἄλλης κατηγορίας τῶν μεταλλείων τῶν ἐργασίμων (ἦτοι ὑπὸ ἐκμετάλλευσιν) καὶ τῶν ἀνασάξιμων (ἦτοι τῶν ἐξηνητλημένων καὶ ἐγκαταλειμμένων.)

Τμημα Νομικὸν καὶ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Συνήλθε δις εἰς συνεδρίαν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην συνεδρίαν ὠμίλησεν ὁ κ. Ἐπ. Ἐμπειρικός ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ νόμου περὶ συγκρούσεως πλοίων πρὸς τὸν Ἀγγλικόν. Ἐξετάσας πρακτικῶς τὸ ζήτημα ἀπήντησε διὰ μακρῶν εἰς τὸν κ. Χρυσανθόπουλον, ὅστις βασιθεῖς

ἐπὶ τῆς θεωρίας ἐκηρύχθη ἐναντίος τῆς ἀφομοιώσεως ταύτης. Ὑπεστήριξε κατόπιν κατὰ σειράν πάντα τὰ ὑπὲρ τῆς προτάσεώς του ἐπιχειρήματα, ὑπέδειξε τὰ ἐπακολουθήσοντα ὠφελήματα ἐκ τῆς καὶ παρ' ἡμῖν ἰσχύος τοῦ ἀγγλικοῦ νόμου, δι' οὗ τσαύτας καταπληκτικὰς ἐποιήσατο προόδους ἡ ἀγγλικὴ ναυτιλία καὶ κατέληξεν εἰς τὴν παρόντρυσιν τῶν μελῶν τοῦ τμήματος, ὅπως ἐκφράσωσι τὴν ἀρμοδίαν εὐχὴν ὑπὲρ τῆς αἰτηθείσης ἤδη παρὰ τῶν ἐλλήνων ἰδιοκτητῶν ἀτμοπλοίων ἀφομοιώσεως τοῦ νόμου τούτου.

Κατὰ τὴν δευτέραν συνεδρίαν ὁ κ. Θεοφάνης Μπαλτῆς, ἀνέγνω μελέτην ἀφορῶσαν τὸ τελευταῖον ἐδάφιον τοῦ ἄρθρου 834 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας. Ὁ κ. Μπαλτῆς ὑπεστήριξε γνώμην ἐναντίαν τῆς ἐπικρατούσης νομολογίας καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Οἰκονομίδου ἐξενεχθείσης. Κατὰ τὸν κ. Μπαλτῆν, τὸ μετ' ἀναίρεσιν δικάζον δικαστήριον τῆς παραπομπῆς δὲν δύναται κατ' οὐδεμίαν περίπτωσιν νὰ ἐπιληφθῆ ζήτηματος λυθέντος ὑπὸ μὴ ἀναιρεθείσης ἀποφάσεως.

Τὸν κ. Μπαλτῆν ἀντέκρουσεν ὁ κ. Μπαλάνος, εἰπὼν ἐν πρώτοις, ὅτι ἐν τῷ Νομικῷ τμήματι πρέπει νὰ φέρονται πρὸς συζήτησιν γενικώτερα ζητήματα καὶ ἰδίως ζητήματα μὴ ἀφορῶντα ἐκκρεμεῖς δίκας. Ὅτι ἄλλως, τὸ ὑπὸ συζήτησιν ζήτημα ἤρτηται ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ὀριστικῶν ἀποφάσεων κατ' αὐτὸν ἡ ἀσφαλεστέρα γνώμη εἶναι ἡ δεχομένη ὡς ὀριστικὰς ἀποφάσεις τὰς ἀπεκδυούσας τὸν δικαστὴν πάσης περαιτέρω ἐρεύνης, τούτου δὲ δοθέντος, ἡ παρὰ τοῦ κ. Μπαλτῆ ὑποστηριζομένη γνώμη δὲν εἶναι ὀρθή.

Τμήμα Καλῶν Τεχνῶν. Ἄπαξ συνήλθεν εἰς συνεδρίαν. Συνεζητήθησαν δ' ἐν αὐτῷ οἱ ὄροι τοῦ διαγωνίσματος τοῦ μελοποιηθησομένου ὕμνου τοῦ Συλλόγου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΠΑΜ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΥ. Περὶ ἀφομοιώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ νόμου περὶ συγκροούσεως πρὸς τὸν Ἀγγλικόν. Ἡ ὀλιγοσέλιδος αὕτη διατριβὴ τοῦ κ. Ἐμπειρικοῦ, γεγραμμένη μετὰ τῆς γλαφυρότητος καὶ ἐμβριθείας, ἥτις διακρίνει τὰ ἔργα τοῦ νεαροῦ ἐπιστήμονος, ἀξιεπαίνως καταγινομένου εἰς τὴν μελέτην διαφόρων νομικῶν ζητημάτων, πραγματεύεται θέμα λίαν σοβαρὸν, ἀποκτῆσαν μείζονα ἔτι σπουδαιότητα καὶ ἐνδιαφέρον ἔνεκα τῶν προσφάτως συμβάντων εἰς τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας δυστυχημάτων. Εὐχῆς ἔργον εἶνε νὰ λάθωσιν οἱ ἀρμόδιοι ὑπ' ὅσιν τὰς ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ταύτῃ διατριβῇ ὀρθὰς σκέψεις τοῦ συγγραφέως, αἵτινες πραγματοποιούμεναι πολὺ θὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ.